

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ



ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

**"ΣΥΓΚΛΙΣΗ ΚΑΙ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ
ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ"**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΛΙΑΡΓΚΟΒΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΚΡΑΤΗΜΕΝΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας οφείλω να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον καθηγητή μου κο Λιαργκόβα Παναγιώτη , επιβλέπων καθηγητή της εργασίας μου, για την πολύτιμη συνεργασία που μου προσέφερε καθ' όλη την διάρκεια της συγγραφής της. Η συστηματική του παρακολούθηση και η επιστημονική του καθοδήγηση υπήρξαν για μένα απαραίτητα εφόδια για την επιτυχή ολοκλήρωση της προσπάθειας αυτής. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου , για την ηθική και ψυχολογική στήριξη που μου παρείχε κατά την διάρκεια των σπουδών μου. Η βοήθειά τους ήταν για μένα ανεκτίμητη.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
Abstract	6
ΜΕΡΟΣ Α'	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	7
1.ΣΥΓΚΛΙΣΗ	7
1.1 Εισαγωγή.....	7
1.2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	10
1.2.1 Θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης.....	10
1.2.2 Το μοντέλο ισορροπίας.....	11
1.2.3 Το μοντέλο ανισορροπίας	12
1.2.4 Οικονομίες Συγκέντρωσης και ανάπτυξης πόλεων.....	15
1.2.5 Η Θεωρία των Εξωτερικών Οικονομιών Κλίμακας.....	15
1.2.6 Οικονομίες συγκέντρωσης ή συσσώρευσης και θεωρίες για τον οικονομικό αστικό χώρο.....	18
1.2.7 Η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης	19
1.2.8 Η Νέα Οικονομική Γεωγραφία.....	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	22
2.1 Περιφερειακές Ανισότητες μέτρα πολιτικής και οικονομική κρίση.....	22
2.2 Η Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	25
2.3 Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	33
ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ	33
3.1 Η Έννοια της Ποιότητα ζωής.....	33
3.2 Ποιότητα Ζωής και Τοπική Ανάπτυξη.....	40
3.3 Εργαλεία Μέτρησης Ποιότητας Ζωής	41
3.3.1 Winsconsin-QLI Δείκτη Ποιότητας Ζωής.....	41
3.3.2 Η Επισκόπηση Υγείας SF-36 (The SF-36 Health Survey)	42
3.3.3 WhoQol- 100.....	43
Το WhoQol- 100	43
3.3.4 Short Form (SF-36)	43
3.3.5 Η Κλίμακα Ψυχολογικής Προσαρμογής στην Αρρώστια (The Psychological Adjustment to Illness Scale).....	43
3.3.6 Δείκτες χρησιμότητας	44
3.4 Δείκτες Αξιολόγησης της Ποιότητας Ζωής	44
3.5 ΜΕΤΡΗΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ: Οικονομικοί, Κοινωνικοί και Υποκειμενικοί Δείκτες.....	46
Εισαγωγή.....	46
3.6 Υποκειμενικοί ή Αντικειμενικοί Δείκτες	49
3.6.1 Πλεονεκτήματα και Αδυναμίες Κοινωνικών Δεικτών	50
3.6.2 Υποκειμενικοί Δείκτες Ευημερίας	53
3.6.3 Πλεονεκτήματα και Αδυναμίες των μέτρων υποκειμενικής ευημερίας....	55
3.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	57
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	58
Έρευνες για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη-Τάσεις στην ποιότητα ζωής στην ΕΕ 2003-2009	58

4.1 Ποιότητα ζωής και Ευρωπαϊκή πολιτική	58
4.2 Έρευνα για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη- Έρευνα Eurofound	59
4.3 Ποιότητα ζωής στην Ευρώπη , 2003–2009.....	60
4.4 Πτώση του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή και.....	61
από το βιοτικό επίπεδο	61
4.5 Οικογενειακή ζωή, αίσθημα ικανοποίησης από την εργασία και υγεία – μικρές μεταβολές.....	67
4.6 Αύξηση των κοινωνικών εντάσεων	68
4.7 Απώλεια εμπιστοσύνης σε θεσμούς και πολίτες	72
4.8 Συμπέρασμα έρευνας.....	74
4.9 Δείκτες Ευημερίας: Η Ικανοποίηση από τη Ζωή στην Ελληνική Κοινωνία	76
4.10 Συμπέρασμα Έρευνας.....	81
ΜΕΡΟΣ Β'	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	81
5.1 Δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν στην έρευνα.	81
5.1.1. Πυκνότητα πληθυσμού.....	81
5.2 Οικονομία και Ανάπτυξη	82
5.2.1 Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.....	83
5.2.2 Μακροχρόνια Ανεργία.....	84
5.3 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	85
5.3.1 Υγεία.....	85
5.3.2 Εκπαίδευση.....	87
5.4 Φυσικό και Αστικό περιβάλλον	88
5.5 Υποδομές	89
5.6 Η μέτρηση της σύγκλισης ή απόκλισης	91
5.7 Εκτιμήσεις-Συμπεράσματα.....	103
5.8 Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής	107
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	108
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	108
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	109
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ	109

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία ερευνούμε και ελέγχουμε εμπειρικά την σύγκλιση-απόκλιση μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-28), καθώς και την εξέλιξη των ανισοτήτων κατά την χρονική περίοδο 1990 έως 2010 . Οι ανισότητες μεταξύ των χωρών εξετάζονται με βάση δεκατέσσερις δείκτες ποιότητας ζωής . Σε αντίθεση με άλλες μελέτες ερευνητών, όπου η πιθανότητα σύγκλισης ή απόκλισης καθώς και η πορεία των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών της ΕΕ εξαντλείται μόνο στην ανάλυση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η παρούσα εργασία αναφέρεται στην εξέλιξη πολλών επιμέρους στοιχείων ποιότητας ζωής του ατόμου, χρησιμοποιώντας δείκτες που είναι σύμφωνοι με το πνεύμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Της Λισσαβόνας, σύμφωνα με το οποίο όρισε τους δείκτες διαρθρωτικής ή πραγματικής σύγκλισης μεταξύ των χωρών της ΕΕ.

Υπολογίζουμε την πραγματική σύγκλιση ή απόκλιση των 28 μελών-χωρών της ΕΕ χρησιμοποιώντας δυο (συμπληρωματικές) προσεγγίσεις, η πρώτη βασισμένη στο συντελεστή διαφοροποίησης και η δεύτερη βασισμένη σε κατατάξεις βάσει των τιμών του δείκτη ποιότητας ζωής.

Λέξεις Κλειδιά: Δείκτες Ποιότητας Ζωής, Ανισότητες , Ποιότητα Ζωής

Abstract

In this paper we investigate and verify empirically the convergence-divergence between the countries of the European Union (EU-28), as well as the evolution of inequalities in the period 1990 to 2010. The disparities between countries are examined based on fourteen indicators quality of life. Unlike other research studies where the probability of convergence or divergence and the course of disparities between EU countries only accounted for in the analysis of income per capita, this work refers to the evolution of many individual elements of a person's quality of life, using indicators that are consistent with the spirit of the Lisbon European Council, in accordance with the structural indicators which nominated or real convergence among EU countries.

Counting real convergence or divergence of the 28 EU member-countries using two (additional) approaches, the first based on coefficient of variation and the second based on classifications based on the values of quality of life index.

Keywords: Quality Of Life Indicators, Inequality, Quality Of Life

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.ΣΥΓΚΛΙΣΗ

1.1 Εισαγωγή

Η μελέτη της σύγκλισης μεταξύ των χωρών, περιφερειών ή περιοχών αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια της οικονομικής μεγέθυνσης. Γενικά στην οικονομική επιστήμη, με τον όρο σύγκλιση μιας μεταβλητής εννοείται η πορεία της μεταβλητής αυτής σε μια συγκεκριμένη τιμή, η οποία μπορεί να είναι σταθερή ή και να μεταβάλλεται (Καλαϊτζιδάκης, 2002), ενώ στην περίπτωση ύπαρξης δυο ή περισσότερων μεταβλητών, παρατηρείται σύγκλιση όταν η διαφορά μεταξύ αυτών των μεταβλητών γίνεται μικρή ή τείνει σε κάποια σταθερά με την πάροδο του χρόνου (Michelis, 2004). Η πρώτη οργανωμένη προσέγγιση στο θέμα της σύγκλισης οικονομικών μεγεθών έγινε από τον Solow (1956) με το γνωστό νεοκλασικό μοντέλο ανάπτυξης και αργότερα ακολουθήθηκαν αρκετές θεωρητικές εργασίες που ασχολήθηκαν με θέματα ολοκλήρωσης και σύγκλισης, οι οποίες είχαν μεγάλη απήχηση στην εφαρμοσμένη μακροοικονομική. Είναι γεγονός ότι το υπόδειγμα εξωγενούς οικονομικής μεγέθυνσης του Solow αποτέλεσε το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη, αφού ήταν το πρώτο που έδωσε σαφή και συγκεκριμένα συμπεράσματα για την διαχρονική πορεία των οικονομιών.

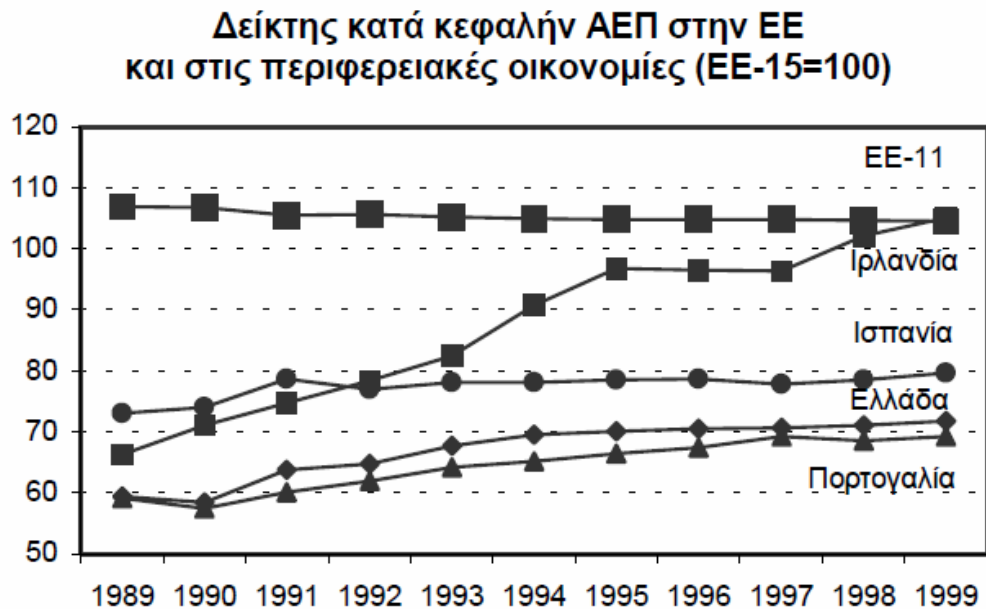
Αξίζει να σημειωθεί ότι ένας βασικός διαχωρισμός της μελέτης σύγκλισης είναι ο τρόπος με τον οποίο χωρίζονται οι περιοχές που επιθυμούμε να μελετήσουμε. Αρχικά υπάρχει η περίπτωση σύγκλισης μεταξύ χωρών (εθνική διάσταση σύγκλισης) όπου προσπαθούμε να δούμε εάν και κατά πόσο οι χώρες συγκλίνουν μεταξύ τους ως προς κάποιο μέτρο αναφοράς (για παράδειγμα το εισόδημα, ρυθμός ανάπτυξης, κατανάλωση, βιοτικό επίπεδο, ή κάποια άλλη μεταβλητή πραγματική ή ονομαστική). Σε αυτήν την περίπτωση, όταν υπάρχει για παράδειγμα σύγκλιση μεταξύ δυο χωρών ως προς το εισόδημα, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αυξήθηκε το εισόδημα της φτωχότερης χώρας, αλλά

μπορεί να υποδηλώνει μείωση του εισοδήματος της πλουσιότερης. Ουσιαστικά μετράμε την μείωση της απόστασης των τιμών του εισοδήματος σε αυτές τις δυο χώρες, που σημαίνει ότι σε περίπτωση σύγκλισης, το σημείο αναφοράς που θέτουμε κάθε φορά θα πρέπει να βρίσκεται σε καλύτερη θέση.

Η δεύτερη περίπτωση διαχωρισμού αναφέρεται στην σύγκλιση μεταξύ περιφερειών(εσωτερική διάσταση σύγκλισης). Εδώ μελετάμε την ύπαρξη σύγκλισης μεταξύ διαφόρων περιοχών μέσα σε μια χώρα πάλι με βάση κάποιο κοινό μέτρο αναφοράς (συνήθως το εισόδημα) .Σε αυτό το πλαίσιο ενδιαφέρει για παράδειγμα εάν το εισόδημα στην Ήπειρο παρουσιάζει σημαντική διαφορά από το εισόδημα στην Αθήνα, και για το εάν οι τυχόν υπάρχουσες διαφορές εξαλείφονται ή επιτείνονται με το πέρασμα του χρόνου. Και πάλι εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η εξάλειψη των αποστάσεων δεν συνεπάγεται αυτόματα και "βελτίωση" σε απόλυτους όρους. Το εθνικό εισόδημα στο σύνολό του μπορεί να μειώνεται(σε σχέση με το εισόδημα κάποιας άλλης χώρας), αλλά μπορεί να παρατηρείται σύγκλιση μεταξύ των περιφερειών της χώρας λόγω μεγαλύτερης μείωσης του υψηλού εισοδήματος. (π.χ στην Αθήνα σε σχέση με αυτό της περιφέρειας). Η σύγκλιση λοιπόν μεταξύ περιφερειών μέσα στην οικονομία δεν πρέπει να συγχέεται με την ισόρροπη ανάπτυξη μεταξύ κράτους και περιφέρειας.

Ένα ενδιαφέρον θέμα σε σχέση με τη σύγκλιση μεταξύ χωρών προκύπτει από την ανάγκη να κατατάσσονται οι χώρες σε "ομοειδείς" κατηγορίες, ώστε να μη συγχέονται κράτη με διαφορετικά επίπεδα τεχνολογικής ανάπτυξης και άλλα οικονομικά, κοινωνικά ή εθνικά χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα, οι οικονομίες μπορεί να διέπονται από τους ίδιους νόμους (όπως περιγράφονται για παράδειγμα από κάποιο κατάλληλο υπόδειγμα), αλλά να ακολουθούν διαφορετική πορεία, γιατί οι βασικοί παράμετροι του υποδείγματος διαφέρουν. Επομένως, θα ήταν άστοχο να ενδιαφέρει η συγκριτική ανάλυση μεταξύ οικονομιών που είναι εγγενώς διαφορετικές (πχ. μια ευρωπαϊκή και μια αφρικανική οικονομία). Αντίθετα, είναι σκόπιμη η συγκριτική ανάλυση μεταξύ παρόμοιων οικονομιών. Για παράδειγμα, οι χώρες της Ε.Ε. εντάσσονται σε μια ομάδα κρατών με συγγενή χαρακτηριστικά και έχουν θέσει κοινούς στόχους οικονομικής πολιτικής, που συνάδουν με την έννοια της σύγκλισης. Άμεση

συνέπεια είναι ότι η μελέτη της σύγκλισης αυτών των οικονομιών έχει βαρύνουσα σημασία. Για παράδειγμα Η Ε.Ε. επιδιώκει τη μεγαλύτερη δυνατή συνοχή μεταξύ των κρατών-μελών μέσω της *πραγματικής* σύγκλισης, δηλαδή της σύγκλισης του εισοδήματος και της παραγωγικότητας, ώστε να εξασφαλίζεται η μακροχρόνια βιωσιμότητά μέσω της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής. Σε ποιο βαθμό, υπάρχει σύγκλιση στην Ε.Ε μεταξύ αναπτυγμένων και λιγότερο αναπτυγμένων χωρών, όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ισπανία, και η Πορτογαλία; Το επόμενο διάγραμμα απεικονίζει την πορεία του εισοδήματος σε αυτές τις τέσσερις οικονομίες κατά τη δεκαετία του 1990 σε σχέση με το μέσο όρο στην Ε.Ε. (Π. Καλαϊτζιδάκης – Σ. Καλυβίτης)



Πηγή: *European Commission (1999).*

Όπως φαίνεται, μόνο η Ιρλανδία έχει επιτύχει την πραγματική σύγκλιση, ενώ για τις υπόλοιπες οικονομίες η απόσταση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο παραμένει σημαντική. Για την κάλυψη αυτού του χάσματος η Ε.Ε. έχει υιοθετήσει μια σειρά από δράσεις για τις χώρες ή περιοχές, που υστερούν σε κατά κεφαλήν εισόδημα. Οι δράσεις αυτές χρηματοδοτούνται από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και το Ταμείο Συνοχής, και σχεδιάζονται με βάση το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (ΚΠΣ) για κάθε οικονομία. Οι ενέργειες που υποστηρίζονται από το ΚΠΣ είναι η δημιουργία υποδομής σε κρίσιμους τομείς

της οικονομίας τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, ενέργεια, η βελτίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου, και οι διαρθρωτικές παρεμβάσεις σε τομείς-κλειδιά της οικονομίας. Ο στόχος είναι να επιτευχθεί η βελτίωση του εισοδήματος και η βιώσιμη οικονομική μεγέθυνση σε μακροχρόνια βάση.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι οι παραπάνω επισημάνσεις δεν αναιρούν τη δυνατότητα για συγκρίσεις μεταξύ ομάδων κρατών (πχ. μεταξύ των ευρωπαϊκών και των αφρικανικών οικονομιών) με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων για την ανάπτυξη και την ανισότητα σε παγκόσμιο επίπεδο. (Π. Καλαϊτζιδάκης – Σ. Καλυβίτης)

1.2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

1.2.1 Θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης

Οι διαφορές και ανισότητες που παρατηρούνται στις παραγωγικές δομές των περιφερειών θα πρέπει να αποδοθούν στη διαφορετική πορεία ανάπτυξης που ακολουθεί κάθε περιφέρεια. Το ζήτημα της περιφερειακής ανάπτυξης είναι κεντρικό ζήτημα για την περιφερειακή θεωρία. Οι θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης καλούνται να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτημάτων: πώς προκαλείται η ανάπτυξη σε μια περιοχή και γιατί εμφανίζονται ανισότητες ανάμεσα στις περιφέρειες, γιατί άλλες περιοχές αναπτύσσονται και συγκεντρώνουν πληθυσμό και δραστηριότητες ενώ άλλες παραμένουν προβληματικές περιοχές, στάσιμες ή συνεχώς φθίνουσες. Οι θεωρητικές απόψεις που εντάσσονται στην κατεύθυνση των μοντέλων ισορροπίας θεωρούν εξ αρχής ως δεδομένο ότι κάτω από τη λειτουργία των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς οι περιφερειακές ανισότητες θα τείνουν μακροπρόθεσμα να ισορροπήσουν. Αντίθετα, οι θεωρίες άνισης περιφερειακής ανάπτυξης θεωρούν ότι οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς είναι αυτοί που προκαλούν δομικά την ανισορροπία.

1.2.2 Το μοντέλο ισορροπίας

Στην κατεύθυνση της ισορροπίας εντάσσονται οι θεωρίες που ξεκινούν από τη βασική αρχή ότι οι περιφερειακές ανισότητες τείνουν μακροπρόθεσμα να ισορροπήσουν, κάτω από τη λειτουργία των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς. Η θέση ότι οι περιφερειακές ανισότητες τείνουν μακροπρόθεσμα να ισορροπήσουν έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια της νεοκλασικής οικονομικής θεωρίας, η οποία θεωρεί γενικότερα ότι οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς οδηγούν αυτόματα το όλο οικονομικό σύστημα σε κατάσταση ισορροπίας. Η ανάπτυξη, που στην περίπτωση αυτή έχει το χαρακτήρα της οικονομικής μεγέθυνσης (ποσοτική αύξηση του παραγόμενου προϊόντος), θεωρείται ως συνάρτηση της αύξησης των βασικών εισροών της παραγωγής, ή αλλιώς των βασικών συντελεστών παραγωγής, που είναι κυρίως το κεφάλαιο και η εργασία.

Στην περιφερειακή ή χωρική της διάσταση, η άποψη αυτή θεωρεί ότι οι περιφερειακές ανισότητες οφείλονται στη διαφορετική κατανομή και διάταξη στο χώρο των βασικών συντελεστών παραγωγής, δηλαδή των αποθεμάτων κεφαλαίου και εργασίας των περιφερειών. Θεωρεί, μάλιστα, ότι είναι αυτή η διαφορετική χωρική κατανομή που κινητοποιεί την όλη διαδικασία ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, η οικονομική μεγέθυνση προκαλείται από την ανακατανομή των παραγωγικών πόρων και τη συνεχή μετακίνηση των συντελεστών παραγωγής ενδοπεριφερειακά και δια-περιφερειακά. Η κινητικότητα αυτή προκαλεί τη συνολική αύξηση, καθώς το κεφάλαιο μετακινείται προς τις περιοχές ή τους οικονομικούς κλάδους όπου υπάρχει απόθεμα εργασίας και η εργασία αντίστοιχα προς τις περιοχές ή τους κλάδους συγκέντρωσης του κεφαλαίου.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η μη δυνατότητα σύγκλισης μεταξύ των χωρών.

1.2.3 Το μοντέλο ανισορροπίας

Οι θεωρίες που εντάσσονται σ' αυτήν την κατεύθυνση ξεκινούν από τη θέση ότι οι μηχανισμοί της ελεύθερης αγοράς όχι μόνον δεν οδηγούν αυτόματα σε ισορροπία αλλά είναι ακριβώς αυτοί που δημιουργούν δομικά στην ανισορροπία. Αν πράγματι αυτό συμβαίνει, τότε οι περιφερειακές ανισότητες θα τείνουν μακροπρόθεσμα να ενταθούν και το χάσμα μεταξύ αναπτυγμένων και υπανάπτυκτων περιοχών συνεχώς θα διευρύνεται.

Οι θεωρίες άνισης περιφερειακής ανάπτυξης τονίζουν ότι η ανάπτυξη δεν εμφανίζεται αυτόματα και με τον ίδιο τρόπο σε οποιαδήποτε περιοχή, αλλά ακολουθεί μια επιλεκτική διαδικασία συγκέντρωσης σε ορισμένα μόνον "σημεία", τα οποία μπορεί να είναι είτε δυναμικές βιομηχανίες ή παραγωγικοί κλάδοι είτε συγκεκριμένες περιοχές. Η πρώτη εμφάνιση αυτών των απόψεων εντοπίζεται στη δεκαετία του '50 και εκπροσωπείται από τις εργασίες των Hirschman, Myrdal και Perroux. Οι απόψεις τους επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την πρακτική της περιφερειακής πολιτικής την πρώτη αυτή περίοδο. Στη σύγχρονη συγκυρία βέβαια οι θεωρίες αυτές έχουν χάσει την αίγλη τους, αν και πολλά ζητήματα που έθιξαν εξακολουθούν να ισχύουν.

α) Αιτιακή συσσώρευση

Περισσότερο "χωρική" η θεωρία αιτιακής συσσώρευσης του Myrdal (1957), βλέπει την ανάπτυξη να πολώνεται μεταξύ αναπτυγμένων και λιγότερο αναπτυγμένων περιοχών. Αντίθετα απ' ότι στο μοντέλο ισορροπίας, θεωρεί ότι και οι δύο συντελεστές παραγωγής τείνουν να μετακινούνται προς την ίδια κατεύθυνση. Το κεφάλαιο και η εργασία τείνουν να συγκεντρώνονται σε ορισμένες μόνον περιοχές και να εγκαταλείπουν άλλες, με αποτέλεσμα οι πρώτες να αναπτύσσονται με γρήγορους ρυθμούς ενώ οι δεύτερες να μένουν στάσιμες ή να φθίνουν.

Αυτή η τάση οφείλεται στις διάφορες πολλαπλασιαστικές συνέπειες που δημιουργεί η συγκέντρωση σε μια περιοχή, με πιο σημαντικές τις εξωτερικές

και εσωτερικές οικονομίες κλίμακας. Η συγκέντρωση ευνοείται από τη γεωγραφική γειτνίαση των επιχειρήσεων και την προσιτότητα στις διάφορες εξυπηρετήσεις που προσφέρει ένα μεγάλο αστικό κέντρο (αστικές υποδομές και υπηρεσίες, κοινωνικός εξοπλισμός, ερευνητικά κέντρα, μεγάλη καταναλωτική αγορά, κλπ.) και προκαλεί αύξηση των διασυνδέσεων μεταξύ επιχειρήσεων και οικονομικών κλάδων. Έτσι, η έλξη που ασκούν οι ήδη αναπτυγμένες περιοχές τείνει να είναι σωρευτική. Νέο εργατικό δυναμικό, επιχειρηματίες και κεφάλαια όλο και περισσότερο εγκαταλείπουν τις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές και συγκεντρώνονται στις περισσότερο αναπτυγμένες.

Η σωρευτική αυτή διαδικασία συγκέντρωσης έχει ταυτόχρονα αρνητικές και θετικές συνέπειες. Από τη μια πλευρά, οι κεντρομόλοι δυνάμεις έλκουν κεφάλαιο και εργασία προς τις κεντρικές περιοχές και δημιουργούν συνθήκες καθυστέρησης ή οπισθοδρόμησης της ανάπτυξης (backwash effects) στις λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Από την άλλη, εμφανίζονται αντίστροφες κεντρόφυγες δυνάμεις, οι οποίες δημιουργούν συνθήκες εξάπλωσης ή διάχυσης της ανάπτυξης (spread ή trickling-down effects) από το κέντρο προς την περιφέρεια.

Η δράση των κεντρόφυγων δυνάμεων που διαχέουν την ανάπτυξη προς τις φτωχές περιοχές γίνεται περισσότερο με έμμεσους τρόπους: με την αύξηση της ζήτησης των προϊόντων που αυτές παράγουν (κυρίως αγροτικών προϊόντων), με την μεταφορά τεχνολογίας (μηχανές, λιπάσματα, υβρίδια) και των νέων τεχνικών και υποδομών που αυξάνουν την παραγωγικότητα, με τη διάχυση των νεωτερισμών και των καταναλωτικών προϊόντων όσο το εισόδημα αυξάνει κλπ. Οι θετικές αυτές επιπτώσεις είναι συνήθως περιορισμένες και οπωσδήποτε δεν είναι επαρκείς για να ανατρέψουν τις ισχυρότερες αρνητικές. Δημιουργείται έτσι ένας σπειροειδής φαύλος κύκλος που επιδεινώνει το πρόβλημα των περιφερειακών ανισοτήτων. Μια ανοδική σπείρα ανάπτυξης δημιουργείται στις κεντρικές και αναπτυγμένες περιοχές και μια καθοδική σπείρα υποβάθμισης και καθυστέρησης της ανάπτυξης στις περιφερειακές και λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές. Έτσι, οι πλούσιες περιοχές γίνονται συνεχώς πλουσιότερες και οι φτωχές φτωχότερες.

β) Πόλοι ανάπτυξης

Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης του Perroux (1955) στηρίζεται στη δομική αλλαγή που προκαλεί σε ολόκληρη την οικονομία η επιλεκτική διαδικασία συγκέντρωσης της ανάπτυξης σε ορισμένα μόνον σημεία του παραγωγικού συστήματος, τους "πόλους ανάπτυξης" όπως τους ονομάζει. Η ανάπτυξη εμφανίζεται αρχικά στους διάφορους πόλους ανάπτυξης με διαφορετική ένταση και στη συνέχεια εξαπλώνεται στο σύνολο του παραγωγικού συστήματος, μέσα από διάφορα κανάλια αλλά και με ασταθείς τελικές συνέπειες για το σύνολο της οικονομίας.

Η βάση των πόλων ανάπτυξης είναι η κινητήρια βιομηχανία, η βιομηχανία που έχει ψηλότερους από το μέσο όρο ρυθμούς ανάπτυξης και είναι ταυτόχρονα βιομηχανία κλειδί για τη συνολική ανάπτυξη, αποτελεί δηλαδή ισχυρό κρίκο του παραγωγικού συστήματος επειδή διατηρεί ισχυρές διασυνδέσεις με τις άλλες βιομηχανίες (η αύξηση του προϊόντος της προκαλεί πολύ πιο σημαντική αύξηση του προϊόντος στο σύνολο του παραγωγικού συστήματος). Οι πολλαπλασιαστικές συνέπειες που προκαλεί αυτή η κινητήρια βιομηχανία δημιουργούν τις συνθήκες για μια δυναμική επέκταση και ανάπτυξη του συνόλου της οικονομίας.

Αυτός ο ορισμός των πόλων ανάπτυξης, σύμφωνα με την αρχική σύλληψη της θεωρίας από τον Perroux, έχει σαφώς οικονομικό χαρακτήρα και παραπέμπει περισσότερο στη δομή και ανάπτυξη του παραγωγικού συστήματος παρά στη χωρική του οργάνωση και τις περιφερειακές ανισότητες. Εντούτοις, η χωρική διάσταση, χωρίς να αποτελεί το κέντρο βάρους της θεωρίας, αποτελεί σημαντική συνιστώσα. Η διαδικασία σχηματισμού των πόλων ανάπτυξης ενισχύεται από τα πλεονεκτήματα που προσθέτει η χωρική συγκέντρωση, με την εντατικοποίηση των σχέσεων μεταξύ των οικονομικών δραστηριοτήτων που προκαλεί η γειτνίαση και η προσιτότητα. Ένας σύνθετος βιομηχανικός πόλος, που είναι ταυτόχρονα και γεωγραφικά συγκεντρωμένος, μεταβάλλει όχι μόνον το άμεσο γεωγραφικό περιβάλλον του αλλά και ολόκληρη τη δομή της εθνικής οικονομίας. Ως κέντρο συσσώρευσης και συγκέντρωσης κεφαλαίου και εργασίας, προκαλεί την εμφάνιση άλλων

παρόμοιων πόλων ανάπτυξης, με τελικό αποτέλεσμα εκτεταμένες δομικές αλλαγές στο σύνολο της οικονομίας. Η ανάπτυξη της αγοράς πραγματοποιείται με την αύξηση της επικοινωνίας μεταξύ των βιομηχανικών πόλων και τη συγκέντρωση στα σημεία ανάπτυξης απ' όπου ανταλλακτικές δέσμες ακτινοβολούν.

1.2.4 Οικονομίες Συγκέντρωσης και ανάπτυξης πόλεων

Μοντέλα που περιέχουν εξωτερικές οικονομίες (externalities) περιγράφουν χωρικές ισορροπίες κάτω από την επίδραση αλληλεπιδράσεων μεταξύ νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Αυτά τα υποδείγματα βρίσκουν πλήρη εφαρμογή στις θεωρίες σχηματισμού πόλεων και γενικά σε θεωρίες αστικού σχηματισμού πόλεων και γενικά σε θεωρίες αστικού σχηματισμού. Έτσι η κεντρική ιδέα πίσω από τον σχηματισμό πόλεων έχει πολύ εύστοχα διατυπωθεί από τον Lucas (1988) " Τι κάνει τους ανθρώπους να πληρώνουν υψηλά σε περιοχές όπως το Μανχάταν και η πόλη του Chicago αν δεν βρίσκονται μαζί με άλλους ανθρώπους" Η χρησιμότητα των νοικοκυριών έχει υποτεθεί ότι εξαρτάται από τον μέσο όρο τη απόστασης από όλα τα άλλα νοικοκυριά στην πόλη και από την περιοχή που καταλαμβάνει η αγορά.

1.2.5 Η Θεωρία των Εξωτερικών Οικονομιών Κλίμακας

Για μια σειρά από λόγους , η γεωγραφική συγκέντρωση ενός κλάδου οδηγεί σε χαμηλότερο κατά μονάδα κόστος παραγωγής, ακόμα και αν οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο είναι σχετικά μικρές. Όταν το κατά μονάδα κόστος παραγωγής είναι αρνητική συνάρτηση του μεγέθους του κλάδου, και όχι της επιχείρησης, αναφερόμαστε σε εξωτερικές οικονομίες κλίμακας.

Η ανάλυση των εξωτερικών οικονομιών κλίμακας οφείλει πολλά στον Alfred Marshall , έναν από τους σημαντικότερους νεοκλασικούς οικονομολόγους στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Ο Marshall

επιχειρεί να εξηγήσει με αυτή την θεωρία την γεωγραφική συγκέντρωση κλάδων παραγωγής που δεν μπορούσε να εξηγηθεί με βάση τους φυσικούς πόρους. Στην εποχή του τέτοιες συγκεντρώσεις υπήρχαν για παράδειγμα στο Sheffield , το οποίο ήταν φημισμένο για την παραγωγή μαχαιροπίρουνων, ή στο Northampton που παρήγε πλεκτά.

Υπάρχουν πολλά σύγχρονα παραδείγματα γεωγραφικής συγκέντρωσης κλάδων. Η Silicon Valley στην Καλιφόρνια είναι φημισμένη για την παραγωγή ημιαγωγών, ηλεκτρονικών υπολογιστών και λογισμικού. Η βιομηχανία του κινηματογράφου στις ΗΠΑ είναι συγκεντρωμένη στο Hollywood της Καλλιφόρνιας. Ο χρηματοπιστωτικός κλάδος είναι συγκεντρωμένος σε παγκόσμια χρηματοπιστωτικά κέντρα , όπως η Wall Street στην Νέα Υόρκη , το City του Λονδίνου, η Σιγκαπούρη και το Hong Kong. Το μεγαλύτερο ίσως μέρος της παγκόσμιας παραγωγής ουίσκι γίνεται στα Highland της Σκωτίας. Τα πλέον περιζήτητα πούρα κατασκευάζονται στην Κούβα. Το πλέον ζητούμενο αφρώδες κρασί παράγεται στην Καμπανία (Champagne). Τα παράλια της Κίνας από τον κόλπο του Bohai , έως το δέλτα του ποταμού Pearl με επίκεντρα την παλαιά Καντώνα (Guangdong) , τη Shenzhen και το Hong Kong έχουν μετατραπεί στο "εργαστήριο του κόσμου" , έχοντας συγκεντρώσει το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής παραγωγής σε μια σειρά από κλάδους όπως οι τηλεοράσεις, ηλεκτρονικοί υπολογιστές και έξυπνα " κινητά τηλέφωνα , έως χαλύβδινους σωλήνες και άλλα προϊόντα βαριάς βιομηχανίας.

Ο Rosenthal and Strange(2004) έχουν ασχοληθεί προκειμένου να βγάλουν συμπεράσματα όσον αφορά τις εξωτερικές οικονομίες κλίμακας. Έχουν μελετήσει τοποθεσίες των "γεννήσεων" των επιχειρήσεων .Από τις μελέτες τους προκύπτει το συμπέρασμα ότι οι "γεννήσεις" επιχειρήσεων είναι πιο πιθανόν να συμβούν όταν υπάρχει μια υπάρχουσα συγκέντρωση των επιχειρήσεων του ιδίου κλάδου (προηγούμενες εργασίες Carlton 1983). Στο βαθμό που επιδιώκουν το κέρδος , οι επιχειρηματίες μεταφέρονται σε παραγωγικές περιοχές , πράγμα που τονίζει την σημασία των οικονομιών εντοπισμού (localization economies). Εναλλακτικά η μελέτη της χωρικής κατανομής των μισθών και των ενοικίων μπορούν να περιέχουν έμμεσες ενδείξεις για εξωτερικές οικονομίες κλίμακας. Σε πιο παραγωγικές περιφέρειες

το οριακό προϊόν της εργασίας θα είναι υψηλότερο και οι μισθοί θα είναι υψηλότεροι.

Άλλες έμμεσες έρευνες των εξωτερικών οικονομιών κλίμακας και της παραγωγικότητας έχουν γίνει από την Δημοκρατία της Κορέας, την Ινδονησία, την Κίνα και την Ινδία.

Στοιχεία των οικονομιών εντοπισμού (localization economies) αναφέρθηκαν για βιομηχανίες της Κορέας συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών και της παραδοσιακής βιομηχανίας από τον Henderson, Lee and Lee (2001). Οι συγγραφείς αναλύουν τα δεδομένα μητροπολιτικού επιπέδου για 23 κορεάτικες αυτοκινητοβιομηχανίες σε πέντε σημαντικές ομάδες σε μητροπολιτικό επίπεδο κατά την περίοδο 1983-1993 μια περίοδο ταχείας αποκέντρωσης της οικονομικής δραστηριότητας από την πρωτεύουσα Σεούλ σε μικρότερες μητροπολιτικές περιοχές. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τα σαφή αποτελέσματα των οικονομιών εντοπισμού (localization economies) στην Κορεάτικη βιομηχανία και πιο σημαντικά στην βαριά βιομηχανία και μεταφορά. Σημαντικές οικονομίες εντοπισμού βρέθηκαν επίσης σε βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας και σε μικρότερο βαθμό σε παραδοσιακές συσκευές. Αυτά τα αποτελέσματα επιβεβαιώνονται από την πρόσφατη εργασία των Lee and Zang (1988) οι οποίοι εφαρμόζουν κάπως διαφορετικά στατιστικά μοντέλα για την ίδια βασική πηγή των δεδομένων από την Κορεάτικη απογράφη βιομηχανίας.

Ο Marshall επιχειρηματολόγησε ότι υπάρχουν τουλάχιστον τρεις λόγοι για τους οποίους μια επιχείρηση η οποία παράγει σε μια περιοχή στην οποία είναι συγκεντρωμένες ομοειδής επιχειρήσεις θα έχει μικρότερο κατά μονάδα κόστος παραγωγής. Πρώτον θα υπάρχουν εξειδικευμένοι προμηθευτές πρώτων υλών, ενδιάμεσων προϊόντων και εξαρτημάτων οι οποίοι καθώς θα προμηθεύουν πολλές επιχειρήσεις θα παράγουν σε μεγαλύτερη κλίμακα, καλύτερη ποιότητα και μικρότερη κατά μονάδα κόστος παραγωγής. Δεύτερον, θα υπάρχει μια δεξαμενή εργαζομένων με εμπειρία στις συγκεκριμένες μεθόδους παραγωγής που απαιτεί ο κλάδος, άρα και με υψηλή παραγωγικότητα. Τρίτον, θα υπάρχει διάχυση της τεχνογνωσίας και ανταλλαγή ιδεών και γνώσεων μέσω των κοινωνικών και άτυπων επαφών των στελεχών και των εργαζομένων στις

διάφορες επιχειρήσεις του κλάδου, κάτι που ευνοεί την τεχνολογική πρόοδο και την μείωση του κόστους παραγωγής

1.2.6 Οικονομίες συγκέντρωσης ή συσσώρευσης και θεωρίες για τον οικονομικό αστικό χώρο.

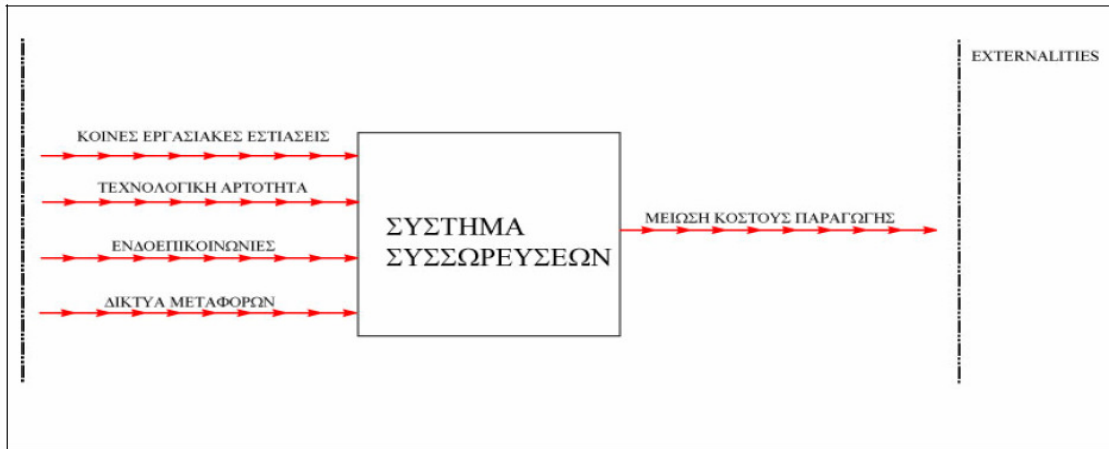
Οι οικονομίες συγκέντρωσης και οι δημόσιες υποδομές παίζουν κύριο ρόλο στις θεωρίες για τον αστικό οικονομικό χώρο. Η ύπαρξη των πόλεων, σε ένα επίπεδο μπορεί να ερμηνευτεί από τις εσωτερικές οικονομίες κλίμακας στην παραγωγή σε επίπεδο επιχείρησης και από τις εξωτερικές οικονομίες κλίμακας που δημιουργούνται από τα "κέρδη" που έχει μια επιχείρηση από την δραστηριότητα άλλων επιχειρήσεων. Οι εξωτερικές οικονομίες κλίμακας είναι ιδιαίτερα σημαντικές, μια και η μεγάλη κλίμακα επιχειρήσεων έλκει εργατικό δυναμικό το οποίο με την σειρά του εγκαθίσταται και εδραιώνει μικρές κοινωνίες κοντά στις βιομηχανικές εγκαταστάσεις με σκοπό την μείωση του "επικοινωνιακού" κόστους.¹

Οι οικονομίες συγκέντρωσης ερμηνεύουν το επόμενο βήμα της αστικής ανάπτυξης: Πως οι "επιχειρησιακές πόλεις"² μπορούν να αναπτυχθούν περαιτέρω, εντός μεγάλων βιομηχανικών κέντρων. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι οι ανόμοιες επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά δημιουργούν θετικές εξωτερικές οικονομίες (positive externalities) οι οποίες μειώνουν το κόστος παραγωγής σαν παραγόμενο άλλων επιχειρησιακών αυξήσεων. Το αποτέλεσμα των θετικών εξωτερικών οικονομιών από τις επιχειρηματικές δράσεις φέρει ως εισροές στο όλο σύστημα, κοινές εστιάσεις των εργαζομένων, τεχνολογική αρτιότητα, ενδοεπικοινωνίες και δίκτυα μεταφορών. Οι αστικές δημόσιες υποδομές είναι ένας παράγοντας εισροών οποίος επηρεάζει άμεσα τις λειτουργίες των πόλεων, ειδικά των μεγάλων

¹ Με την έννοια "επικοινωνιακό" αναφερόμαστε στο κύριο χαρακτηριστικό της θεωρίας της ΝΟΓ, όπου οι επιχειρήσεις, εργατικό δυναμικό, οργανισμοί κ.τ.λ εκμεταλλεύονται τις οικονομίες συγκέντρωσης μόνο για λόγους επικοινωνιακού-ανταλλαγή πληροφοριών.

² Με την εφαρμογή του όρου "επιχειρησιακή πόλη" εξετάζουμε τις πόλεις από μια καθαρά επιχειρηματική σκοπιά και μόνο. Είναι η αντίστοιχη οπτική γωνία το CBD(Central Business District)

πόλεων, και προάγει την πραγμάτωση των οικονομιών συσσώρευσης. Τα παραπάνω μπορούν να συμπυκνωθούν σημαντικά στο ακόλουθο διάγραμμα.



1.2.7 Η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης

Η θεωρία της ενδογενούς ανάπτυξης παρουσιάστηκε από τον Romer (1986) και η βασική θέση του υποδείγματος είναι ότι οι αύξουσες αποδόσεις κλίμακας προκύπτουν από την συσσώρευση της γνώσης ως εξής: (α) η γνώση παράγεται ως αποτέλεσμα πόρων που κατανέμονται στην έρευνα και υπόκεινται σε φθίνουσες αποδόσεις κλίμακας, δηλαδή η αύξηση της γνώσης είναι λιγότερο αναλογική σε σχέση με την αύξηση των πόρων, (β) η συμβολή της γνώσης στην παραγωγή του προϊόντος μιας επιχείρησης υπόκειται σε αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, δηλαδή το προϊόν αυξάνεται αναλογικά περισσότερο σε σχέση με την βελτίωση της γνώσης και (γ) η γνώση που παράγεται σε μια επιχείρηση δημιουργεί θετικές εξωτερικές οικονομίες για όλες τις επιχειρήσεις.

Το υπόδειγμα αυτό συνδυάζει εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες κλίμακας για να υποδείξει ότι η ανάπτυξη είναι μια συσσωρευτική διαδικασία. Η συνδυασμένη επίδραση των παραπάνω σχέσεων οδηγεί σε επενδύσεις με αυξαντες αποδόσεις κλίμακας. Αυτό σημαίνει ότι μεγάλες επενδύσεις αυξάνουν αναλογικά περισσότερο το προϊόν (και το ΑΕΠ) από ότι οι μικρές. Κατ' αναλογία, οι ρυθμοί ανάπτυξης των ανεπτυγμένων χωρών μπορεί κάλλιστα να είναι υψηλότεροι από αυτούς των αναπτυσσόμενων χωρών και

συνεπώς τα επίπεδα ανάπτυξης να αποκλίνουν αντί να συγκλίνουν. Η προσέγγιση αυτή πυροδότησε μια σειρά μελετών, οι οποίες επιχειρούν την εκτίμηση των τάσεων σύγκλισης ή απόκλισης μεταξύ χωρών στο νέο διεθνοποιημένο οικονομικό περιβάλλον, καθώς και μεταξύ περιφερειών ενός ενιαίου οικονομικού χώρου όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση.

1.2.8 Η Νέα Οικονομική Γεωγραφία

Η Νέα Οικονομική Γεωγραφία εκφράζει μια νέα προσέγγιση των θεωριών περί οικονομιών του χώρου. Η θεωρία της ΝΟΓ μπορεί να μεταφραστεί ως μια σύνθεση μεταξύ των θεωριών ανάπτυξης πόλωσης και των νεοκλασικών μοντέλων. Κύριος εκπρόσωπος της σχολής αυτής είναι ο Αμερικανός οικονομολόγος Καθηγητής Paul Krugman, ο οποίος σε μια πρωτοποριακή εργασία του στις αρχές της δεκαετίας του '90 (1991), εξέτασε σε ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας, τις χωρικές δυναμικές που αναπτύσσονται σε μια οικονομία η οποία παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: α) οι αγορές λειτουργούν υπό καθεστώς ατελούς ανταγωνισμού, β) υφίσταται διαφοροποίηση των παραγόμενων προϊόντων, γ) η παραγωγή σε επίπεδο επιχείρησης υπόκειται σε αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, δ) υπάρχει κινητικότητα του κεφαλαίου και της εργασίας και ε) το μεταφορικό κόστος είναι μη μηδενικό. Το βασικό συμπέρασμα της εργασίας του Krugman, είναι ότι το κόστος μεταφοράς το οποίο συνδέεται άμεσα με τη γεωγραφική θέση διαδραματίζει ένα ισχυρό ρόλο της κατανομής των επιχειρησιακών δραστηριοτήτων στο χώρο. Σύμφωνα με τους Fujita κ.α, (1999:4), ο κύριος σκοπός της οικονομικής γεωγραφίας είναι η αναγκαιότητα να ερμηνευτούν οι συσπειρώσεις πληθυσμών και οικονομικών δραστηριοτήτων στο χώρο. Όλες αυτές οι συγκεντρώσεις, διαμορφώνονται και επιβιώνουν λόγω του γεγονότος ότι υφίστανται οικονομίες συγκέντρωσης, στις οποίες η χωρική συσπείρωση από μόνη της διαμορφώνει το κατάλληλο εκείνο οικονομικό περιβάλλον το οποίο υποστηρίζει την παραπέρα και συνεχιζόμενη συσπείρωση (πληθυσμών και δραστηριοτήτων). Ένα σημαντικό στοιχείο της οικονομικής γεωγραφίας που

φυσικά δεν μπορούμε να παραλείψουμε, είναι η ισχυρή σχέση και αλληλεξάρτηση που παρατηρείται με την οικονομική ανάπτυξη³.

Το αξιοσημείωτο γεγονός το οποίο θέτει σε κυρίαρχη θέση την επιστήμη της οικονομικής γεωγραφίας, είναι η γενική διαπίστωση πως σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές παρατηρείται έντονη οικονομική δραστηριότητα ενώ αντίθετα σε άλλες όχι. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κάθε κράτους ζει σε πυκνο-κατοικημένες μητροπολιτικές περιοχές ενώ ταυτόχρονα έχουμε περιοχές όπου σε απόσταση ενός χιλιομέτρου διαμένουν ελάχιστοι κάτοικοι.

Δύο νεοεισερχόμενοι όροι οι οποίοι ερίζουν για το κατά πόσο η οικονομική ανάπτυξη συγκεκριμένων γεωγραφικών περιοχών οφείλεται σε αυτούς είναι οι όροι κεντρομόλες και φυγόκεντρες δυνάμεις. Αυτοί οι δύο όροι προσπαθούν να εξηγήσουν το φαινόμενο της μη γεωγραφικά ισόρροπης ανάπτυξης. Τα σημαντικότερα στοιχεία των δύο αυτών όρων συγκεντρώνονται στον παρακάτω πίνακα.

Δυνάμεις που επηρεάζουν τη γεωγραφική συγκέντρωση.

Κεντρομόλες (centripetal) δυνάμεις	Φυγόκεντρες (centrifugal)δυνάμεις
Διασύνδεση αγορών	Μη κινητικότητα συντελεστών
Αγορές εργασίας	Ενοίκια γης
Καθαρές εξωτερικές οικονομίες	Καθαρές εξωτερικές αντι-οικονομίες

Οι κεντρομόλες δυνάμεις προέρχονται από τις τρεις κλασσικές Μαρσαλιανές πηγές που αφορούν τις εξωτερικές οικονομίες. Αντίθετα οι φυγόκεντρες δυνάμεις δεν είναι δεδομένες όμως εξυπηρετούν άμεσα την ανάλυσή μας. Στην ουσία, το σύνολο δραστηριοτήτων των αντίρροπων αυτών δυνάμεων θέτουν τις βάσεις για μια ρεαλιστική μελέτη της οικονομικής ανάπτυξης με βάση την οικονομική γεωγραφία. Πλέον μπορούμε να συμπεράνουμε πως σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη, αποτελεί το μέγεθος της αγοράς που ωθεί στη γεωγραφική συγκέντρωση και ταυτόχρονα

³ Ένας σχετικά πρόσφατος ορισμός του όρου της οικονομικής ανάπτυξης θα μπορούσε να είναι ο εξής: “η οικονομική ανάπτυξη περιλαμβάνει όλες τις ποσοτικές, ποιοτικές και δομικές αλλαγές που είναι απαραίτητες για να διευρυνθούν οι δυνατότητες και ικανότητες μιας χώρας ή περιφέρειας βάσει της a priori κατάστασης των μη επαρκών οικονομικών συντελεστών που συνιστούν και το οικονομικό πρόβλημα. Fidelis Ezeala-Harrison, “Economic Development: Theory and Policy”, Praeger Publishers, Westport, CT., 1996, σελ. 11.

ανατρεπτικός παράγοντας μπορεί να θεωρηθεί η μη κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής.

Υπό το πλαίσιο της Νέας Οικονομικής Γεωγραφίας η οικονομική ανάπτυξη πραγματοποιείται άνισα με μερικές χώρες να αναπτύσσονται ταχύτερα και να μετακινούνται από την μια λέσχη σύγκλισης σε κάποια άλλη. Το ποιες χώρες θα ηγούνται εξαρτάται από παράγοντες οι οποίοι περιλαμβάνουν το αρχικό απόθεμα πόρων, την πολιτική και το περιβάλλον και την θεσμική ευελιξία. Έτσι η Νέα Οικονομική Γεωγραφία αποτελεί μια μικροοικονομική προσέγγιση που προσφέρει μια χωροθετική εξήγηση για την ανάδυση ανομοιογενειών μεταξύ των περιφερειών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Περιφερειακές Ανισότητες μέτρα πολιτικής και οικονομική κρίση

Περιφερειακές ανισότητες, σύγκλιση-απόκλιση και χωρική συγκέντρωση αποτελούν ορισμένα εκ των θεμελιωδών ζητημάτων που παράγουν προβληματισμούς, τροφοδοτούν θεωρητικές και λοιπές αντιπαραθέσεις, δημιουργούν «συμμαχίες» και «συνασπισμούς» επί μέρους οντοτήτων. Υπό το πρίσμα τούτο, εισάγοντας σύγχρονες, νεωτερικές και καινοτόμες προτάσεις ως εργαλεία ποσοτικής περιφερειακής ανάλυσης, επεκτείνουμε το πεδίο μέτρησης των περιφερειακών (χωρικών) ανισοτήτων συνδυάζοντας επί μέρους διαστάσεις και παραμέτρους υπό ένα αυτούσιο και μοναδικό δείκτη ή/και ένα σύνολο δεικτών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι από την σύστασή της μια ένωση κρατών με στόχο την ισόρροπη ανάπτυξη όλων και βασικός προσανατολισμός της είναι οικονομικός. Η ΕΕ έχει ιστορικά την τάση να συνδράμει οικονομικά κάθε χώρα που εντάσσεται σε αυτήν. Αυτό συνέβη, τόσο με την πρόσφατη διερεύνηση της, όσο και με τις παλαιότερες εντάξεις νέων κρατών, μια εκ' των οποίων υπήρξε η Ελλάδα το 1981. Η ΕΕ αποτελεί την μόνη προσπάθεια οικονομικής ολοκλήρωσης σε διεθνές επίπεδο που έχει θεσμική υποχρέωση να αντιμετωπίζει ανισότητες μεταξύ των κρατών και των περιφερειών της και έχει διαθέσει τις τελευταίες δυο δεκαετίες αρκετούς πόρους προς αυτήν την κατεύθυνση. Παρά το γεγονός αυτό,

μια σειρά αναλύσεις εκτιμούν ότι οι ανισότητες παραμένουν σε υψηλά επίπεδα (ec 1999). Σε θεωρητικό επίπεδο, η σχέση οικονομικής ολοκλήρωσης και περιφερειακών ανισοτήτων ή χωρικής συνοχής εξακολουθεί και αποτελεί αντικείμενο διαλόγου και επιστημονικής αντιπαράθεσης. Από την μια πλευρά της αντιπαράθεσης βρίσκεται η άποψη ότι μακροχρόνια η οικονομική ολοκλήρωση οδηγεί στην μείωση των ανισοτήτων⁴, καθώς απελευθερώνει δυναμικές που συμβάλλουν στην διάχυση της ανάπτυξης και στις λιγότερο ευνοημένες περιοχές.

Στην άλλη άκρη της αντιπαράθεσης βρίσκονται οι απόψεις οι οποίες παρότι εκτιμούν στην πλειοψηφία τους την οικονομική ολοκλήρωση ως μια συνολικά θετική διαδικασία, επισημαίνουν ότι τα οφέλη και τα κόστη της είναι εξαιρετικά δύσκολο να κατανέμονται ομοιόμορφα στο χώρο. Αυτό σημαίνει ότι από το σύνολο των δυναμικών που αναπτύσσονται, οι ισχυρότερες είναι αυτές που πολώνουν τον χώρο και αυξάνουν τις ανισότητες, καθώς κάποιες περιοχές επωφελούνται περισσότερο από κάποιες άλλες.

Η διατήρηση ή η αύξηση των ανισοτήτων στηρίζεται στις εσωτερικές και εξωτερικές οικονομίες συγκέντρωσης που τείνουν να αναπτύσσονται σε διάφορα χωρικά επίπεδα και οι οποίες διευκολύνονται από οικονομικές δυναμικές, όπως η τεχνολογική πρόοδος, οι διαρθρωτικές αλλαγές, η διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων και η διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης.

Η πραγματικότητα είναι ότι τα είδη των οικονομιών που συνυπάρχουν στην ΕΕ είναι πολλά και με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Έτσι υπάρχουν οι "δυτικές οικονομίες" οι οποίες μετά τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο ακολούθησαν το καπιταλιστικό μοντέλο όπως η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία για παράδειγμα. Αντίθετα στο ανατολικό τμήμα της Ευρώπης εφαρμόστηκε το σοσιαλιστικό μοντέλο σε χώρες όπως η Βουλγαρία. Η Ελλάδα λόγω του ότι βρίσκονταν στο μέσο της δυτικής και ανατολικής Ευρώπης επηρεάζονταν από τις τάσεις και των δυο ρευμάτων. Η διάρθρωση των δυτικών οικονομιών, σε σχέση με αυτή των ανατολικών στις οποίες παρατηρούνται μικρότεροι βαθμοί

⁴ Ο μηχανισμός διάχυσης της ανάπτυξης στηρίζεται στην κινητικότητα εργασίας και του κεφαλαίου, την επέκταση των εμπορικών σχέσεων και την διάχυση της τεχνολογίας- (Πετράκος 1993,2000)

ανάπτυξης στην ΕΕ εξηγούν τις περιφερειακές ανισότητες μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ.

Παρόλο που τις περασμένες δεκαετίες η ΕΕ με τα χρηματοδοτικά μέσα που χρησιμοποίησε όπως π.χ τα διαρθρωτικά ταμεία, το ταμείο συνοχής κ.λ.π αποδείχθηκε ότι στην πραγματικότητα ήταν πολύ δύσκολο να επιτευχθεί η σύγκλιση μεταξύ κρατών-μελών της ΕΕ σε πολλούς τομείς και όχι απαραίτητα στην ανάπτυξη. Άλλωστε εκτός από το ΑΕΠ που αποτελεί το κλασικό μέσο σύγκρισης της κατάστασης και της πορείας των οικονομιών υπάρχουν ποικίλοι άλλοι δείκτες όπως για παράδειγμα ο Σύνθετος Δείκτης Ευημερίας και Ανάπτυξης (ΣΔΕΑ).

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας άλλαξε ριζικά την δομή της παγκόσμιας οικονομίας και κατ' επέκταση της ΕΕ. Οι συνθήκες της ελεύθερης αγοράς οι οποίες ίσχυσαν και μεγιστοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια οδήγησαν αρκετές χώρες σε απώλειες ενώ απέκτησαν μεγάλη ισχύ οι επιχειρήσεις και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Οι κυβερνήσεις δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν στην ικανοποίηση των απαιτήσεων της εποχής.

Έτσι μέσα στο κλίμα αυτό που δημιουργήθηκε, το 2008 συνέβη η παγκόσμια οικονομική κρίση. Αυτό που είναι κοινά αποδεκτό είναι ότι η πρόσφατη κρίση όξυνε περισσότερο τις αντιθέσεις στην παγκόσμια οικονομία. Το ίδιο συνέβη και στην ΕΕ όπου οι περιφερειακές ανισότητες οξύνθηκαν τα τελευταία χρόνια.

Σε περιόδους κρίσης σημειώνεται στροφή προς τον κρατικό παρεμβατισμό. Η τρέχουσα οικονομική κρίση δεν επιφύλασσε εκπλήξεις, εφόσον επανήλθε και πάλι στο προσκήνιο η ανάγκη για κρατικό παρεμβατισμό. Το θέμα είναι τι στάση θα κρατήσει η ΕΕ και τι πολιτικές θα εφαρμοστούν για την περιφερειακή σύγκλιση.

Η Περιφερειακή ανάπτυξη, η σύγκλιση και η συνοχή είναι στόχοι οι οποίοι υιοθετήθηκαν σε πιο "ξεκάθαρες" περιόδους, προτού καθιερωθεί το κοινό νόμισμα (euro), ανοίξουν τα σύνορα και αρχίσει να φθίνει η έννοια του κράτους στην ενιαία ευρωπαϊκή κοινότητα.

Η προ της κρίσης περίοδος είχε καταδείξει τη σημασία της περιφέρειας ως οντότητα, η οποία μπορεί να αναπτυχθεί και να γίνει ανταγωνιστική στη

σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη κοινότητα. Η χώρα στην οποία ανήκε η περιφέρεια άρχισε να χάνει τη σημασία της ως καθοριστικός παράγοντας επιτυχίας και ανάπτυξης αυτής. Πιο σημαντική ήταν η ιεράρχηση μιας περιφέρειας σε υψηλή θέση στο παγκόσμιο σύστημα.

Μετά την κρίση όμως που αμφισβητούνται ήδη τα δομικά στοιχεία της παγκοσμιοποίησης και ίσως δικαιώνονται αυτοί που την απεύχονταν η περιφέρεια ίσως πάψει να αποτελεί ξεχωριστή οντότητα και να αναγκαστεί να ξαναγίνει μέρος του συνόλου που είναι το έθνος. Κατ' επέκταση και τα έθνη στην ΕΕ ίσως αποκτήσουν και πάλι τη σημασία και τη βαρύτητα που είχαν. Στο πλαίσιο αυτό μάλλον θα υπάρξει τάση στροφής σε εθνικές πολιτικές συνολικά παρά σε περιφερειακές.

2.2 Η Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με την Ιδρυτική Συνθήκη της ΕΟΚ κύριο μέλημα των κρατών ήταν η ενίσχυση της ενότητας της οικονομίας τους και η εξασφάλιση της αρμονικής ανάπτυξής τους, μειώνοντας τις διαφορές μεταξύ των διάφορων περιοχών και επιταχύνοντας την ανάπτυξη των καθυστερημένων και των λιγότερο ευνοημένων περιοχών, που αναφέρεται ως ένας από τους βασικούς λόγους για την απόφαση της δημιουργίας της ΕΟΚ.

Το 1975 δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και άρχισε η εφαρμογή μιας αρχικής ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής. Στην εξέλιξη αυτή συνέβαλαν κυρίως δυο λόγοι. Πρώτον η διεύρυνση το 1973 της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας με την ένταξη της Μ. Βρετανίας, της Ιρλανδίας και της Δανίας, χώρες οι οποίες αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα περιφερειακής ανάπτυξης. Δεύτερον η οικονομική κρίση η οποία μετά το ενεργειακό πρόβλημα του 1973 περιόρισε δραστικά τόσο τους ρυθμούς ανάπτυξης των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας όσο και τις δημοσιονομικές δυνατότητες τους για την διάθεση πόρων στις φτωχότερες περιφέρειές τους.(Π.Λιαργκόβας, Α.Κόττιος, Γ.Κορρές)

Βέβαια η σημασία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) υπήρξε περιορισμένη και η συμβολή της ΕΟΚ στην περιφερειακή ανάπτυξη των κρατών -μελών ήταν μάλλον συμβολική. Ωστόσο από το 1984 και μέχρι την μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Περιφερικής Πολιτικής (1988) μετά την υπογραφή της Ενιαίας Πράξης ο τρόπος λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης διαφοροποιείται σημαντικά.

Η σταδιακή συνειδητοποίηση του προβλήματος των περιφερειακών ανισοτήτων μεταξύ των χωρών και των περιφερειών της Περιφερειακής Κοινότητας/Ένωσης , οδήγησε τελικά στην χάραξη μιας Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής , έπειτα από καθυστέρηση τριάντα περίπου ετών (1958-1986), η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αμέσως μετά την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης προχώρησε στην υλοποίηση του φιλόδοξου στόχου που έθεσε, δηλαδή στην υλοποίηση του στόχου της Οικονομικής και Κοινωνικής Συνοχής , ο οποίος αποβλέπει στην μείωση της απόστασης που χωρίζει τις φτωχότερες από τις πλουσιότερες χώρες και περιφέρειες στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Π.Λιαργκόβας, Α.Κόττιος, Γ.Κορρές).

Ο περιορισμός όμως των ανισοτήτων στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν εξαρτάται μόνο από τα διαθέσιμα δημοσιονομικά μέσα της ΕΕ. αλλά και από την βελτίωση των υποδομών, της βελτίωση της τεχνολογίας, την εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών και περιφερειών, αλλά και από τις διαδικασίες της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης που συντελούνται στο εσωτερικό κάθε χώρας ή περιφέρειας. (CEC, 1994b)

Οι διαδικασίες αυτές επιτυγχάνονται ή επιβραδύνονται από την κατάλληλη εθνική ή περιφερειακή πολιτική που ασκείται από τα κράτη μέλη , δεδομένου ότι ο βαθμός αυτονομίας των πολιτικών αποφάσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο παραμένει σημαντικός μέχρι και σήμερα, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αν παρακολουθήσει κανείς την πορεία σύγκλισης των οικονομιών των τεσσάρων λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ,δηλαδή της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Ιρλανδίας και της Ισπανίας, θα διαπιστώσει την μεγάλη δυσκολία προσέγγισης του κοινοτικού μέσου όρου των 12 κρατών - μελών. (Π.Λιαργκόβας, Α.Κόττιος, Γ.Κορρές).

Οι ενισχύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περίοδο 1989-1993 (πρώτο πακέτο Ντελόρ, 1ο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, 1ο ΚΠΣ) ήταν πού σημαντικές για τις χώρες αυτές.

Οποιαδήποτε όμως αύξηση των πόρων των Διαρθρωτικών Ταμείων, όπως αυτή που επιτεύχθηκε μετά την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι μεν εξαιρετικά σημαντική, δεν μπορεί όμως να είναι καθοριστική για τους ρυθμούς ανάπτυξης των χωρών και των περιφερειών που βρίσκονται σε υστέρηση. Η εσωτερική οικονομικοπολιτική δυναμική σε αυτές τις χώρες και περιφέρειες, και ο τρόπος ενσωμάτωσής τους στην ευρωπαϊκή οικονομία αλλά και η αξιοποίηση των κοινοτικών πόρων έχουν τελικά πολύ μεγαλύτερη σημασία.

Συνεπώς η προσπάθεια που πρέπει να γίνει, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής ιδιαίτερα μάλιστα κατά την πορεία υλοποίησης της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, είναι πολύ μεγάλη. Είναι προφανές ότι δεν αρκούν μόνο οι χρηματοδοτικοί πόροι της Κοινότητας, αλλά επίσης χρειάζεται και άσκηση κατάλληλης οικονομικής πολιτικής από την πλευρά των λιγότερο ανεπτυγμένων περιοχών (Κορρές Γ. & Χιόνης Δ. 2003).

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έχει αποφασίσει να διαθέσει σημαντικούς χρηματικούς πόρους, επειδή έχει συνειδητοποιήσει όχι μόνο τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι λιγότερο αναπτυγμένες χώρες και περιφέρειες, αλλά και το γεγονός ότι η χρηματοδοτική στήριξη των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών και περιφερειών είναι προς όφελος και των ανεπτυγμένων κρατών-μελών και συνεπώς ολόκληρης της Ένωσης. Μια μεγαλύτερη αύξηση των πόρων της Κοινότητας, και συνεπώς μια ευρύτερη αναδιανεμητική κοινοτική πολιτική, δεν φαίνεται εφικτή, παρά μόνο εφόσον η Ευρωπαϊκή ενοποίηση προχωρήσει περισσότερο προς μια πολιτική ενοποίηση ομοσπονδιακού χαρακτήρα.

Τα διαρθρωτικά ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελούν τους κυριότερους μηχανισμούς που διαθέτει για την προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής. Κύριος στόχος των διαρθρωτικών ταμείων είναι η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων, και είναι τα εξής (Bitros G. & Korres G. 2007):

1.Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ), συστάθηκε μεταξύ άλλων, προκειμένου η Βρετανία ως νέο κράτος μέλος και ως χώρα εισαγωγής

γεωργικών προϊόντων , η οποία δεν αντιμετωπίζει τα ίδια διαρθρωτικά προβλήματα στην γεωργία με τις άλλες χώρες, να μην φέρει εξ' ολοκλήρου το βάρος μιας ανεπιτυχούς γεωργικής πολιτικής. Έκτοτε η Κοινότητα χορηγεί χρηματοδοτικές ενισχύσεις για την ανάπτυξη μειοδοτικών περιφερειών (Κορρές Γ. & Χιόνης Δ. 2003)

2.Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ), το οποίο δημιουργήθηκε το 1960 και με την πάροδο των ετών κατέστη ολοένα και πιο σημαντικό μέσω της ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της αγοράς εργασίας

3. Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠ), το οποίο δημιουργήθηκε το 1962 και προωθεί την διαρθρωτική προσαρμογή .

Παράλληλα με τα διαρθρωτικά ταμεία υπάρχει μια σειρά άλλων χρηματοδοτικών μέσων για την εφαρμογή της διαρθρωτικής πολιτικής στην Κοινότητα. το Ταμείο Συνοχής για λιγότερα εύπορα κράτη-μέλη (απο το 1993) , το νεοσυσταθέν Χρηματοδοτικό Μέσο Προσανατολισμού Αλιείας (ΧΜΠΑ) καθώς και η δανειοδοτική δραστηριότητα της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕπ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Αρχικά, τα εν λόγω μέσα διαρθρωτικής πολιτικής χρησιμοποιούνταν κατά ένα μεγάλο βαθμό ανεξάρτητα το ένα από το άλλο , και ως εκ' τούτου δεν ήταν δυνατόν να αποκλειστούν περιπτώσεις αλληλοκάλυψης. Η Κοινότητα προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να συνδυάσει και αξιοποιήσει όλα τα μέσα διαρθρωτικής πολιτικής έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια συνεπή και συμβατική διαρθρωτική πολιτική η οποία να δίνει περισσότερη έμφαση στο στόχο της περιφερειακής πολιτικής (Ευρωπαϊκή Πολιτική , 2004) .

Η Περιφερειακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πρωτοβουλίες προς μια βαθύτερη Ευρωπαϊκή ενοποίηση, καθώς ο βασικός της στόχος είναι η οικονομική σύγκλιση. Παρά το γεγονός ότι όλα ανεξαιρέτως τα κράτη-μέλη έχουν λάβει σημαντικά κονδύλια για την περιφερειακή τους ανάπτυξη, έντονα φαινόμενα περιφερειακής οικονομικής απόκλισης παρατηρούνται ακόμη και σε κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15. Το γεγονός αυτό αναπόφευκτα θέτει σε κίνδυνο την ισορροπία της Ένωσης και αποτελεί τροχοπέδη στις προσπάθειες για κοινωνικοοικονομική συνοχή.Σκοπός της ευρωπαϊκής περιφερειακής πολιτικής είναι να επιτύχει

πραγματική αλληλεγγύη στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τη διασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής συνοχής⁵, προϋπόθεση της οποίας είναι η μείωση των αναπτυξιακών ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων περιφερειών. Χάρη στην προσέγγιση που ακολουθεί, η περιφερειακή πολιτική προσδίδει προστιθέμενη αξία στα προγράμματα που υλοποιούνται στις διάφορες περιφέρειες. Συνεισφέρει στη χρηματοδότηση συγκεκριμένων έργων προς όφελος των περιφερειών, των πόλεων και των κατοίκων τους. Απώτερος στόχος είναι να αποκτήσουν οι περιφέρειες τη δυνατότητα να συμβάλλουν στην ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα και να ανταλλάσσουν ιδέες και καλύτερες πρακτικές. Αυτός είναι άλλωστε ο στόχος της νέας πρωτοβουλίας με τίτλο «Οι περιφέρειες, κινητήρια δύναμη της οικονομικής μεταρρύθμισης». Ολόκληρη η περιφερειακή πολιτική ακολουθεί τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης και της απασχόλησης.

Το σκεπτικό του στόχου «σύγκλιση» είναι η προώθηση των συνθηκών που ευνοούν την ανάπτυξη καθώς και των παραγόντων που οδηγούν σε πραγματική σύγκλιση των λιγότερο αναπτυγμένων Κρατών-Μελών και περιφερειών. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 Κρατών-Μελών, ο στόχος αυτός αφορά –εντός 18 Κρατών-Μελών– 84 περιφέρειες με πληθυσμό 154 εκατομμυρίων, των οποίων το κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι μικρότερο του 75% του κοινοτικού μέσου όρου και –σε σταδιακά μικρότερη βάση– 16 άλλες περιφέρειες με 16,4 εκατομμύρια κατοίκους των οποίων το ΑΕΠ υπερβαίνει ελάχιστα το σχετικό όριο, λόγω των στατιστικών αλλαγών που έφερε η διεύρυνση της ΕΕ. Τα κονδύλια που διατίθενται με βάση το στόχο «σύγκλιση» ανέρχονται σε 282,8 δις ευρώ, κάτι που αντιπροσωπεύει το 81,5% του συνόλου και κατανέμονται ως εξής: 199,3 δις ευρώ για τις περιφέρειες σύγκλισης, από τα οποία 14 δις ευρώ για τις περιφέρειες «σταδιακής εξόδου» και 69,5 δις ευρώ για το Ταμείο Συνοχής που καλύπτει 15 Κράτη-Μέλη.

⁵ Συνοχή σημαίνει αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών για να μπορέσουν οι περιφέρειες να αναπτύξουν την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα και να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο για να μείνει και να εργαστεί σε αυτές. Από τη συνοχή ωφελούνται όλες οι περιφέρειες: στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες γίνονται επενδύσεις που διαφορετικά δεν θα γίνονταν, ενώ την ίδια στιγμή στις περισσότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες δημιουργούνται επιχειρηματικές ευκαιρίες για ιδιώτες και εταιρείες.

Πέρα από τις περιφέρειες σύγκλισης, ο στόχος «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση» αποσκοπεί στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της ελκυστικότητας των περιφερειών καθώς και της απασχόλησης μέσω μιας διττής προσέγγισης. Πρώτον, τα προγράμματα ανάπτυξης θα βοηθήσουν τις περιφέρειες να προβλέπουν και να προωθούν τις οικονομικές αλλαγές μέσω της καινοτομίας και της προαγωγής της κοινωνίας της γνώσης, της επιχειρηματικότητας, της προστασίας του περιβάλλοντος και της βελτίωσης της προσβασιμότητας στις περιφέρειες. Δεύτερον, θα στηριχτεί η δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας με την προσαρμογή του εργατικού δυναμικού και με τις επενδύσεις στους ανθρώπινους πόρους. Στην ΕΕ27 θα είναι επιλέξιμες συνολικά 168 περιφέρειες, οι οποίες αριθμούν 314 εκατομμύρια κατοίκους. Από τις περιφέρειες αυτές, 13 περιφέρειες που φιλοξενούν 19 εκατομμύρια κατοίκους αποτελούν τις λεγόμενες περιοχές «σταδιακής εξόδου» και υπόκεινται σε ειδικά κονδύλια χρηματοδότησης, καθώς ανήκαν στην παρελθούσα κατηγορία των περιφερειών του Στόχου 1. Το ποσό των 55 δις ευρώ –εκ των οποίων τα 11,4 δις προορίζονται για τις περιφέρειες σταδιακής εξόδου– αντιπροσωπεύει ποσοστό ελάχιστο μικρότερο του 16% των συνολικών κονδυλίων. Ο στόχος αυτός καλύπτει περιφέρειες σε 19 Κράτη-Μέλη.

Τα παλαιά προγράμματα Urban II και Equal έχουν ενσωματωθεί στους στόχους «σύγκλιση» και «περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση».

Ο στόχος για την ευρωπαϊκή εδαφική συνεργασία θα ενισχύσει τη διασυνοριακή συνεργασία με την ανάπτυξη κοινών τοπικών και περιφερειακών πρωτοβουλιών, με τη διεθνική συνεργασία που αποσκοπεί στην επίτευξη ολοκληρωμένης εδαφικής ανάπτυξης, καθώς και με τη διαπεριφερειακή συνεργασία και την ανταλλαγή εμπειριών. Ο πληθυσμός που ζει σε διασυνοριακές περιοχές ανέρχεται σε 181,7 εκατομμύρια (37,5% του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ), ενώ όλες οι περιφέρειες και οι πολίτες της ΕΕ καλύπτονται από μία από τις υπάρχουσες 13 περιοχές διεθνικής συνεργασίας. Τα 8,7 δις ευρώ (2,5% του συνόλου) που είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο του στόχου αυτού, κατανομούνται ως εξής: 6,44 δις ευρώ για τη διασυνοριακή συνεργασία, 1,83 δις ευρώ για τη διεθνική και 445 εκατ. ευρώ για τη διαπεριφερειακή συνεργασία.

Η ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω της περιφερειακής πολιτικής εξαρτάται από το επίπεδο ανάπτυξης των περιφερειών και από το είδος των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν. Η κανονιστική ρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων για την περίοδο 2000-2006 προβλέπει ιδίως την εφαρμογή τριών στόχων προτεραιότητας:

- στόχος 1: ενίσχυση της ανάπτυξης και της διαρθρωτικής προσαρμογής των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιφερειών·
- στόχος 2: ενίσχυση της κοινωνικής και οικονομικής ανασυγκρότησης των περιοχών που αντιμετωπίζουν διαρθρωτικές δυσκολίες·
- στόχος 3: ενίσχυση της προσαρμογής και του εκσυγχρονισμού των πολιτικών και των συστημάτων εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης για τις περιφέρειες εκτός στόχου 1.

(http://europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/provisions_and_instruments/g24207_el.htm)

2.3 Η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

Η κοινωνική διάσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάστηκε από την ίδρυση και θεμελίωσή της, αποτέλεσε επιτακτική ανάγκη με την δημιουργία της οικονομικής ολοκλήρωσης. Για' αυτό τον λόγο η διαδικασία για την ομαλοποίηση και την ολοκλήρωση του πλαισίου της κοινωνικής πολιτικής συνεχώς εξελίσσεται και διαρκώς βελτιώνεται. Μια από τις βασικές αιτίες που η ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική δεν έχει ακόμα κοινά οριοθετηθεί και εφαρμοστεί είναι η διάσταση των διαφορετικών απόψεων και των πλαισίων πολιτικής που εφαρμόζονται και υπάρχουν στα διάφορα κράτη-μέλη της ΕΕ (CEC, 2000a).

Βασικός στόχος της κοινωνικής πολιτικής είναι η βελτίωση των όρων διαβίωσης και εργασίας, η τόνωση της απασχόλησης και της ισότητας των ευκαιριών και η ελάχιστη κοινωνική προστασία.

Σε γενικές γραμμές η κοινωνική πολιτική είναι το τμήμα της κρατικής πολιτικής που ασχολείται με δραστηριότητες της κοινωνικής ισότητας, της εργασίας στην τοπική κοινωνία. Το θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής

περιλαμβάνει την οικογένεια, την αγορά εργασίας και την κοινωνική προστασία , ενώ οι σχετικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν διάφορες ενέργειες σχετικά με την παροχή φροντίδας και εκπαίδευσης αλλά και ενημέρωσης απο την φροντίδα των παιδιών μέχρι την προστασία της τρίτης ηλικίας, που βοηθά τους ανθρώπους εφοδιάζοντας τους με τις πηγές εκείνες και τις δυνατότητες που χρειάζονται , για να δημιουργήσουν την κοινωνική και οικονομική ζωή τους, καθώς επίσης βοηθάει περαιτέρω την κοινωνία για την ολοκλήρωση και την διάδοση αυτής. (CEC ,2000a)

Γενικά η ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα τόσο για την οικονομική ολοκλήρωση, όσο και για την κοινωνική συνοχή και σύγκλιση. Η ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική επικεντρώθηκε αρχικά σε ιδιαίτερα θέματα της μετακίνησης του εργατικού δυναμικού και του αποτελέσματος από το εσωτερικό εμπόριο , στις εργασιακές συνθήκες, στους μισθούς και στην κοινωνική ασφάλιση. Οι σχεδιαστές και οι εμπνευστές της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής υπέθεσαν ότι οι υψηλότεροι μισθοί αλλά και οι κοινωνικές δαπάνες θα αντισταθμιστούν από τις οικονομίες κλίμακας και από την γρήγορη οικονομική ανάπτυξη που θα είναι αποτέλεσμα της απελευθέρωσης του εμπορίου (Harrop J.2000)

Στην δεκαετία του 1990, μετά την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ⁶, με την δημιουργία του μηχανισμού των Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και της

⁶ Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, που έλαβε το όνομά της από την πόλη Μάαστριχτ στην οποία υπεγράφη στις 7 Φεβρουαρίου του 1992, αποτελεί την τρίτη κατά σειρά θεμελιώδη συνθήκη με την οποία ολοκληρώθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύγχρονος θεσμός, ύστερα από τη Συνθήκη της Ρώμης (1957) και την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986). Ως συνθήκη του Μάαστριχτ ως προϋπόθεση συμμετοχής των κρατών-μελών στην Νομισματική Ένωση τίθεται η ικανοποίηση των νομικών αλλά και κύρια οικονομικών κριτηρίων, που είναι γνωστά ως κριτήρια σύγκλισης. Κάθε χώρα που επιθυμούσε να υιοθετήσει το νέο νόμισμα έπρεπε να πληροί τα λεγόμενα «Κριτήρια Σύγκλισης» που προέβλεπε η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Τα κριτήρια συμπεριελάμβαναν τέσσερις προϋποθέσεις:

1. Οι ισοτιμίες του νομίσματος της κάθε χώρας πρέπει να παραμείνουν μέσα στη ζώνη που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για δύο τουλάχιστον χρόνια.

Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης και μετά την υλοποίηση της Ενιαίας Εσωτερικής Αγοράς έγινε προσπάθεια για επαναπροσδιορισμό του προγράμματος και του πλαισίου της κοινωνικής πολιτικής.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στον εργασιακό τομέα και μάλιστα στον χώρο εργασίας και τα δικαιώματα των εργαζομένων. Εντούτοις όμως διάφορα άλλα σημαντικά θέματα, όπως για παράδειγμα η κοινωνική πολιτική σε θέματα υγείας, ασφάλειας και υγιεινής στους χώρους εργασίας, η πολιτική επιδοτήσεων κ.α εξακολουθούν να βρίσκονται σε εκκρεμότητα και να αποτελούν σημεία αιχμής και διαφωνιών μεταξύ των κρατών-μελών για την χάραξη και εφαρμογή ενός κοινού πλαισίου κοινωνικής πολιτικής. (Π.Λιαργκόβας, Α.Κόττιος, Γ.Κορρές).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

3.1 Η Έννοια της Ποιότητας ζωής

Ο όρος " ποιότητα ζωής" είναι μια πολυδιάστατη και σύνθετη έννοια. Επηρεάζεται από διάφορους παράγοντες και στην λογοτεχνία ερμηνεύεται με διάφορους τρόπους. Πρέπει να σημειωθεί ότι η ιστορία του ίδιου του όρου

-
2. Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια δεν μπορούν να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα επιτόκια των τριών πιο αποδοτικών κρατών μελών.
 3. Ο πληθωρισμός πρέπει να είναι κάτω από μια τιμή αναφοράς (μέσα σε 3 χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5% τις αντίστοιχες του πιο αποδοτικού κράτους μέλους).
 4. Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από το 60% του ΑΕΠ ή να βαίνει προς αυτόν το στόχο (δηλαδή μπορεί να είναι μεγαλύτερο το ποσοστό, αλλά να έχει πτωτική τάση και να τείνει προς αυτό) και τα ελλείμματα του προϋπολογισμού μικρότερα από 3% του ΑΕΠ.

Τα κριτήρια αυτά τέθηκαν με απώτερο σκοπό την ομαλή ενοποίηση-σύγκλιση των κρατών μελών. Πριν τη συνθήκη είναι λογικό η κάθε χώρα να είχε τη δική της ανεξάρτητη οικονομία, ανάλογα με το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), το Μέσο Εισόδημα και το καταναλωτικό προφίλ. Έτσι κρίθηκε απαραίτητο να τεθούν ορισμένα κριτήρια τα οποία θα εξασφάλιζαν την ομοιογένεια των χωρών.

εξαρτάται από το έργο των οικονομολόγων και των κοινωνιολόγων συμπεριλαμβανομένων του John Kenneth Galbraith, Denisa Riesman και Ronald Freedman, που σχετίζονταν με την κριτική του τρόπου ζωής των καταναλωτών στις ΗΠΑ. Επέκριναν τον προσανατολισμό της Αμερικάνικης κοινωνίας στην κατανάλωση, και την έμφαση που δινόταν στην ποσότητα των αγαθών που παράγονταν και καταναλώνονταν, και την αρνητική επιρροή των προϊόντων αυτών στην ποιότητα ζωής. Επιπλέον σε έναν τέτοιο τρόπο ζωής έβλεπαν την σπατάλη πόρων και τον κίνδυνο για την ανθρωπότητα.

Αυτός ο όρος συλλαμβάνει μια συγκεκριμένη κατάσταση, η οποία προέρχεται από το ένστικτο της επιβίωσης, ως ένα βασικό ανθρώπινο ένστικτο, σε περιπτώσεις όπου οι άνθρωποι προσπαθούσαν να προστατευτούν από απειλές για να προστατέψουν την ζωή τους και την υγεία τους, καθώς και τις ζωές των απογόνων τους.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ οι δείκτες ευμάρειας της οικονομικής και κοινωνικής προόδου σαφώς διαφοροποιούν τις υλικές προϋποθέσεις από την ποιότητα ζωής. Αναφέροντας υλικές συνθήκες ζωής εννοείται η οικονομική πρόνοια (οικονομική ευμάρεια). Η ποιότητα ζωής ορίζεται ως ένα σύνολο των μη χρηματοπιστωτικών, μη χρηματικών χαρακτηριστικών του ατόμου το οποίο συν-καθορίζει τις ευκαιρίες ζωής σε διαφορετικές κουλτούρες και πλαίσια (Compendium of Key Well-Being Indicator, OECD 2011). Υπάρχουν συγγραφείς που ορίζουν το όρο ποιότητα ζωής, όπως για παράδειγμα η Αγγλίδα ερευνήτρια και συγγραφέας Amy Fontinelle (Fontinelle, 2011) ως εξής: "Η ποιότητα ζωής είναι υποκειμενική και άυλη". Κατά την γνώμη της η Διακήρυξη των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων που εξέδωσε ο ΟΗΕ το 1948, παρέχει μια εξαιρετική λίστα παραγόντων για την εκτίμηση της ποιότητα ζωής. (Fontinelle, 2011).

Για τον οργανισμό Who (World Health Organization), η έννοια της ποιότητας ζωής είναι στενά συνδεδεμένη με την υποκειμενική αντίληψη των ατόμων για τη θέση τους στη ζωή, μέσα στα πλαίσια των πολιτισμικών χαρακτηριστικών και του συστήματος αξιών της κοινωνίας, στην οποία ζουν και σε συνάρτηση με τους προσωπικούς τους στόχους, τις προσδοκίες, τα πρότυπα και τις ανησυχίες τους (THE WHOQOL GROUP 1995).

Η ποιότητα ζωής από ορισμένους συγγραφείς έχει ερμηνευθεί ως η δυνατότητα διάθεσης πόρων προς κάλυψη των κοινωνικών αναγκών σε συνδυασμό με όρους που σχετίζονται με την κοινωνία και το περιβάλλον. Ειδικότερα, η ποιότητα ζωής συνίσταται στην ύπαρξη και στη δυνατότητα πρόσβασης προς τις απαραίτητες εκείνες συνθήκες που εξασφαλίζουν την ευτυχία σε μία δεδομένη κοινωνία ή περιοχή (McCall 1975).

Με την ανάπτυξη του πολιτισμού και την συνεχή τεχνολογική πρόοδο, υπάρχει μια αύξηση του αριθμού των παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα της ζωής. Την ίδια στιγμή το όλο θέμα θα μπορούσε να προσεγγιστεί από πολλαπλές οπτικές γωνίες. Με την ταχεία ανάπτυξη της τεχνολογίας και των πληροφοριών, η μεταφορά, η κατασκευή και οι υπηρεσίες αυξάνουν την τάση της πολυπλοκότητας της έννοιας της ποιότητας ζωής. Η ποιότητα ζωής στην εποχή της παγκοσμιοποίησης επηρεάζεται κυρίως από την κατάσταση του περιβάλλοντος και της οικονομίας. Οι υποκειμενικές ανάγκες των ατόμων έρχονται στο προσκήνιο των ιεραρχικών τους αναγκών. Εκτός από όλους τους διαφορετικούς ορισμούς της ποιότητας ζωής οι Erley και Menon (2008) αποφάνθηκαν ότι "η ποιότητα ζωής έχει γίνει ένα δυναμικό εργαλείο μάρκετινγκ για τις πόλεις γύρω από τις χώρες". Στην οικονομική επιστήμη η αντίληψη ολόκληρης της κοινωνίας είναι κοινώς αποδεκτή ότι το μέγεθος του ΑΕγχΠ δεν μεταφράζεται αυτόματα στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, και ότι δεν υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ της ανάπτυξης του ΑΕγχΠ και της αύξησης του βιοτικού επιπέδου και της καλύτερης ζωής των κατοίκων μιας χώρας. Την εφαρμογή του ΑΕΠ και του ΑΕγχΠ ανά κάτοικο ως μέτρα αξιολόγησης της επιτυχίας της οικονομικής ανάπτυξης απαιτεί ευρύτερη συζήτηση και αυστηρό σεβασμό για το περιεχόμενο αυτών των δεικτών.

Κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, αναπτύχθηκε ιδιαίτερα έντονο ενδιαφέρον μεταξύ των πολιτικών, διοικητικών και κοινωνικών επιστημών για την έρευνα των ζητημάτων που αφορούν την ποιότητα ζωής και για την ανάπτυξη μεθοδολογιών, οι οποίες θα στοχεύουν στη μέτρησή της (Yfantopoulos 2001a). Η ποιότητα ζωής είναι ένας όρος, ο οποίος έχει χρησιμοποιηθεί εκτενώς από όλους τους κλάδους των επιστημών. Επιστήμονες σε διαφορετικά πεδία εφαρμοσμένων ερευνών έχουν μετρήσει

και καταγράφει τις επιπτώσεις της. Είναι πολύ δύσκολο να διατυπώσουμε έναν κοινώς αποδεκτό ορισμό της ποιότητας ζωής. Οι κλινικοί γιατροί εξετάζουν τις φυσικές διαστάσεις της, σε αντίθεση με τους ψυχολόγους, οι οποίοι δίνουν έμφαση στις ψυχολογικές και συναισθηματικές διαστάσεις της υγείας (Υφαντόπουλος 2003). *Ποιότητα ζωής* (Quality of life) ή *Ευημερία* (Well being) ή *Καλή Ζωή* (Good Life) είναι όροι που βρίσκονται στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος. Η ποιότητα ζωής αποτελεί αδιαμφισβήτητα μία πολυδιάστατη, ευμετάβλητη και υποκειμενική έννοια. Κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφοροι ορισμοί, ανάλογα με την οπτική γωνία υπό την οποία κάθε στοχαστής ή μελετητής αντιμετωπίζει το θέμα.

Ο όρος ποιότητα ζωής αποτελεί μία σχετικά νέα έννοια που με τον καιρό αναπτύχθηκε και έγινε περισσότερο σύνθετη. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις ΗΠΑ στη δεκαετία του '50. Αρχικά, είχε ταυτιστεί με την έννοια του βιοτικού επιπέδου, καθώς περιλάμβανε έννοιες που είχαν να κάνουν με την καταναλωτική κοινωνία: την ιδιοκτησία ηλεκτρικών συσκευών, αυτοκινήτων και οικίας. Ο ελεύθερος χρόνος, οι ευκαιρίες για διακοπές και αναψυχή προστέθηκαν αργότερα. Το 1960 ο όρος διευρύνθηκε, για να περιλάβει την παιδεία, την υγεία και ευεξία, την οικονομία και την βιομηχανική ανάπτυξη (Fallowfield, 1990).

Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός για την ποιότητα ζωής, ειδικά αφού η έννοια βρίσκεται στο μεταίχμιο μεταξύ των ανθρωπιστικών, κοινωνικών επιστημών και των επιστημών της υγείας (Lamaui, 1992). Σε θεωρητική βάση, η ποιότητα ζωής μπορεί να ορισθεί με την περιγραφή των χαρακτηριστικών, συνθηκών ή τομέων της ζωής που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία των ατόμων ως ανεξάρτητων και αυτόνομων όντων. Πρόκειται για την ελευθερία δράσης, τη νοηματοδότηση πράξεων, την επαγγελματική και οικογενειακή καταξίωση, την ακεραιότητα και εκπλήρωση βιολογικών και ψυχοκοινωνικών λειτουργιών στην καθημερινή τους ζωή και τη διατήρηση της υγείας. Ο **Hornquist** (1982) θεωρεί ότι συνολικά η ποιότητα ζωής έχει να κάνει με το βαθμό ικανοποίησης των αναγκών αναφορικά με τους σωματικούς, ψυχολογικούς, κοινωνικούς, υλικούς και διαρθρωτικούς τομείς της ζωής, ενώ κατά τον **Lewis** (1982) η ποιότητα ζωής είναι ο βαθμός στον

οποίο κάποιος έχει αυτοεκτίμηση, σκοπό στη ζωή και ελάχιστο άγχος. Γενικά, η ποιότητα ζωής θεωρείται το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης πολλών παραγόντων (υγεία, κοινωνία, οικονομική κατάσταση, περιβάλλον), που επηρεάζουν ανάπτυξη των ατόμων και των κοινωνιών με τρόπους συχνά άγνωστους και ανεξερεύνητους (Treasury Board of Canada Secretariat, 2000).

Οι Dalkey και Rourke (1973) όρισαν την ποιότητα ζωής ως την αίσθηση του ατόμου για το βαθμό ευεξίας, ικανοποίησης του από τη ζωή του και ευτυχίας αναφορικά με την υγεία του, τη δράση, το άγχος, τη στοχοθεσία, την αυτοεκτίμηση, την κατάθλιψη, την κοινωνική και οικογενειακή στήριξη. Ο παραπάνω ορισμός θεωρήθηκε όμως προβληματικός, καθώς η έννοια της ευτυχίας είναι δύσκολα μετρήσιμη και ακόμη και η ίδια η έννοια διαφέρει από πολιτισμό σε πολιτισμό. Για τον παραπάνω λόγο η έννοια της ευτυχίας αφαιρέθηκε από τον ορισμό και δόθηκε περισσότερη βάση στην έννοια της ικανοποίησης που θεωρήθηκε ευκολότερα μετρήσιμη. Όμως το πρόβλημα με την έννοια της ικανοποίησης είναι ότι δεν αποτελεί σταθερή έννοια και συνεχώς μεταβάλλεται. Για να δώσουν λύση στον προβληματισμό αυτό, οι De Haes και van Knippenberg (1985) υποστήριξαν ότι η ικανοποίηση σε σχέση με την ποιότητα ζωής αναφέρεται στη «συνολική εκτίμηση της υποκειμενικής εμπειρίας για την ζωή».

Έτσι, σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο της Γαλλικής Γλώσσας, η ποιότητα ζωής ορίζεται ως η σωματική και ψυχολογική κατάσταση του ανθρώπου που του δίνει την αίσθηση της ικανοποίησης σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον. Κατά μία έννοια, η ποιότητα ζωής μπορεί να οριστεί ως ο βαθμός στον οποίο επικρατούν σε ένα δεδομένο περιβάλλον οι κατάλληλες συνθήκες που προσφέρουν ικανοποίηση στα άτομα.

Ως μετρήσιμη μεταβλητή, η ποιότητα ζωής αναφέρεται τόσο σε στο υποκείμενο της έρευνας όσο και στο αντικείμενό της (Mukherjee, 1989). Περιλαμβάνει την υποκειμενική αξιολόγηση από τα άτομα ή τις ομάδες σχετικά με την ικανοποίησή τους από τις συνθήκες διαβίωσης και τον τρόπο ζωής στο περιβάλλον όπου ζουν. Για το λόγο αυτό, η μελέτη της ποιότητας ζωής λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τις αξίες των ατόμων ή μιας κοινότητας.

Η έννοια είναι πολύ γενικότερη από εκείνη του βιοτικού επιπέδου, το οποίο θεωρείται προϋπόθεση της ποιότητας ζωής. Η Διεθνής Ένωση για τις Έρευνες Ποιότητας Ζωής ορίζει ως βιοτικό επίπεδο την ποσότητα και ποιότητα των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται στους πολίτες, όπως το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ), τον αριθμό των ιατρών ανά χίλια άτομα, το ποσοστό ΑΕΠ που δαπανάται για την υγεία και την παιδεία ή τον αριθμό των τηλεοράσεων και τηλεφώνων σε κάθε νοικοκυριό. Αντιθέτως, η ποιότητα ζωής αποτελεί το προϊόν αλληλεπίδρασης των κοινωνικών, οικονομικών, περιβαλλοντικών και υγειονομικών παραγόντων που επιδρούν στην ατομική και κοινωνική ανάπτυξη. Η υποβάθμιση ενός από τους εν λόγω παράγοντες αρκεί για να απειλήσει ή να επηρεάσει αρνητικά την ευημερία και των ατόμων και των κοινωνιών.

Για το λόγο αυτό, η προώθηση της ποιότητας ζωής αποτελεί πολυδιάστατο ζήτημα. Όσον αφορά τους περιβαλλοντικούς παράγοντες, είναι απαραίτητη η προστασία της βιοποικιλότητας και η ανάπτυξη ενός ενιαίου σχεδίου διαχείρισης των φυσικών πόρων. Από οικονομικής πλευράς, είναι αναγκαίο να γίνει σωστός σχεδιασμός και ιεράρχηση των ατομικών αναγκών (ανθρωπιστική προσέγγιση), με την παράλληλη ανάπτυξη οικολογικών τεχνολογιών και την αναζήτηση της ωφελιμότητας της παραγωγής προς το κοινωνικό σύνολο. Σε κοινωνικό επίπεδο, η εξασφάλιση της ισότητας ανάμεσα σε όλους τους πολίτες και η παροχή των βασικών μέσων για την αυτοσυντήρησή τους αποτελεί βασικό στόχο για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής. Τέλος, είναι σημαντική η αρμονική σχέση όλων των ειδών περιβάλλοντος στα οποία δραστηριοποιούνται τα άτομα, από την οικογένεια έως την γειτονιά και την κοινότητα, καθώς και η σχέση τους με τον εξωτερικό κόσμο.

Πέρα όμως από τα προαναφερθέντα, η ποιότητα ζωής περιλαμβάνει και τη συμμετοχή, κυρίως των νέων ανθρώπων, στις δραστηριότητες της κοινότητας, στα πολιτιστικά και αθλητικά δρώμενα (Finance Canada 2000)

Η πολυδιάστατη φύση της ποιότητας ζωής είχε σαν αποτέλεσμα τη διεξαγωγή πολλών ερευνών προκειμένου να διερευνηθούν και να ταξινομηθούν οι παράγοντες που την επηρεάζουν και την ανάπτυξη ενός πλήθους θεωριών σχετικά με το θέμα. Τα μοντέλα που αναπτύχθηκαν ήταν

πολλά και ποικίλαν ανάλογα με το βαθμό σπουδαιότητας που απέδιδαν σε διαφορετικούς παράγοντες. Έτσι, αναπτύχθηκαν τα μοντέλα που ακολουθώντας την ιεραρχία των ανθρώπινων αναγκών του Maslow (1954, 1968) έδιναν προτεραιότητα στις βασικές ανάγκες, ενώ από την άλλη τα κλασικά μοντέλα βασίζονταν αποκλειστικά στην ψυχολογική ευεξία, στην ευτυχία, στην ικανοποίηση από τη ζωή (Andrews, 1986, Andrews και Witney 1976, Larson, 1978), στις κοινωνικές προσδοκίες (Calman, 1984) ή στις ατομικές αντιλήψεις (O' Boyle, 1997).

Μια άλλη ταξινόμηση των παραγόντων επιχειρήθηκε από τον Flanagan (1978, 1982), ο οποίος εντόπισε 15 παράγοντες ποιότητας ζωής, τους οποίους και ταξινόμησε σε 5 μεγάλες κατηγορίες: σωματική και υλική ευημερία (οικονομική άνεση και ασφάλεια και υγεία), σχέσεις με άλλους ανθρώπους (συζυγικές σχέσεις, ανατροφή παιδιών, σχέσεις με συγγενείς και στενούς φίλους), κοινωνικές και κοινοτικές δραστηριότητες (παροχή βοήθειας σε συνανθρώπους, συμμετοχή σε τοπικές και εθνικές δραστηριότητες), προσωπική ανάπτυξη και καταξίωση (πνευματική ανάπτυξη, προσωπική στοχοθεσία και αυτογνωσία, ενδιαφέρον για τη δουλειά, δημιουργικότητα και εμπειρία) και τέλος ελεύθερος χρόνος (κοινωνικοποίηση, δραστηριότητες αναψυχής).

Οι Campbell et al. (1976) διαπίστωσαν ότι η ποιότητα ζωής σχετίζεται με το βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή και τις συνθήκες διαβίωσης. Οι Young και Longman (1983) συμφωνούν με την παραπάνω άποψη και υποστηρίζουν ότι η ποιότητα ζωής αναφέρεται στη σωματική, κοινωνική, υλική και ψυχολογική ευεξία του ατόμου. Για το λόγο αυτό, οι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο είναι ο γάμος, η οικογενειακή ζωή, η υγεία, η γειτονιά, η φιλία, οι εργασίες στο σπίτι, η απασχόληση, η ζωή σε αστικό ή αγροτικό περιβάλλον, η στέγαση, η παιδεία, το βιοτικό επίπεδο, το επίπεδο μόρφωσης και η οικονομική άνεση. Αν οι εν λόγω τομείς βαίνουν καλά, τότε τα επίπεδα ικανοποίησης των ατόμων από τη ζωή τους είναι υψηλά και, συνεπώς, και η ποιότητα ζωής.

3.2 Ποιότητα Ζωής και Τοπική Ανάπτυξη

Ο ολοένα αυξανόμενος ρυθμός ανάπτυξης και οι όλο και υψηλότερες προσδοκίες για μία «καλύτερη ζωή» των ατόμων μέσα στην κοινωνία έθεσε την ποιότητα ζωής ως βασική μέριμνα και προϋπόθεση στη χάραξη και εφαρμογή πολιτικών τοπικής ανάπτυξης. Ήδη από τις αρχές του 1970, οι επιστήμονες ερευνούσαν την επίδραση της φορολογίας, της υποδομής και των δημοσίων υπηρεσιών στην ανάπτυξη μιας περιοχής, ενώ αργότερα προστέθηκαν ο δείκτης εγκληματικότητας, το ύψος των μισθών, καθώς και άλλοι σημαντικοί παράγοντες προκειμένου να αποδοθούν εξηγήσεις στις δημογραφικές και κοινωνικές μεταβολές των διαφόρων περιοχών.

Η ποιότητα ζωής μπορεί να θεωρηθεί ως το σύνθετο «προϊόν» που παράγεται από μία πόλη που αξιοποιεί τη δημόσια υποδομή και τους δημόσιους υπαλλήλους της ως κεφάλαιο και εργατικό δυναμικό αντίστοιχα (Luger, 1996). Η δημόσια ασφάλεια, οι ευκαιρίες αναψυχής, οι πολιτισμικές δραστηριότητες, το κόστος απόκτησης κατοικίας, η ποιότητα και το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης, οι κλιματολογικές συνθήκες και η γεωγραφική θέση μιας περιοχής αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την εκτίμηση της ποιότητας ζωής σε μία περιοχή. Για τον λόγο αυτό, ο σχεδιασμός, η ανάπτυξη και υλοποίηση κάθε αναπτυξιακού έργου οφείλει να λαμβάνει υπόψη την ποιότητα ζωής των πολιτών και να στοχεύει στην αύξηση των επιπέδων ικανοποίησής τους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνδέει συχνά στα κείμενά της την έννοια της ποιότητας ζωής με την οικονομική ανάπτυξη, θεωρώντας ότι η μία είναι συνέπεια της άλλης. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ποιότητα ζωής είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τεχνολογική ανάπτυξη και «τη σωστή διαχείριση των έμβιων όντων», όπως φαίνεται και από σχετική απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (1999). Οι ραγδαίες οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη προκάλεσαν από τη μια πλευρά την αύξηση του μέσου όρου ζωής και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, ενώ από την άλλη δημιούργησαν υψηλότερες απαιτήσεις και οδήγησαν σε υποβάθμιση του φυσικού

περιβάλλοντος. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το κενό που δημιουργήθηκε ανάμεσα στους φυσικούς πόρους και την αλόγιστη ανθρώπινη δραστηριότητα, η Ευρωπαϊκή Ένωση προτείνει τη χρήση της τεχνολογίας και της ήδη αποκτηθείσας γνώσης. Προσπαθεί να αξιοποιήσει τη δυναμική της τεχνολογίας για να ενισχύσει τους τομείς της ζωής που σχετίζονται με περαιτέρω ανάπτυξη και ποιότητα ζωής.

3.3 Εργαλεία Μέτρησης Ποιότητας Ζωής

Τα τελευταία 50 χρόνια η έρευνα για την ποιότητα ζωής και την ευημερία έχει γίνει μια γρήγορη αυξανόμενη πειθαρχία η οποία έχει πλήρως αγκαλιαστεί από κυβερνήσεις και οργανισμούς του δημόσιου τομέα σε όλο τον κόσμο , αναζητώντας να μετρήσουν και να συγκρίνουν τις αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στη ποιότητα ζωής μεταξύ των κοινοτήτων , των πόλεων, των περιοχών και των εθνικών κρατών . Οι μεγαλύτερες μελέτες για την ποιότητα ζωής για παράδειγμα έχουν χρηματοδοτηθεί από οργανισμούς όπως: Unesco, OECD(Organization for Economic Cooperation And Development), WHO (World Health Organization) (Parmenter & Donnelly, 1997), (Delhey, 2002)

Ανάλογα με την στρατηγική και τους στόχους της μέτρησης της ποιότητας ζωής, χρησιμοποιείται κάποια από τα πολλά συστήματα ή "εργαλεία" μέτρησης που είναι διαθέσιμα στην διεθνή βιβλιογραφία . Μερικά από τα συστήματα μέτρησης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν

3.3.1 Winsconsin-QLI Δείκτη Ποιότητας Ζωής

Το Winsconsin-QLI Δείκτη Ποιότητας Ζωής είναι ένα πολυδιάστατο μοντέλο για την μέτρηση της ποιότητας ζωής. Το μοντέλο υποθέτει ότι η ποιότητα ζωής αποτελείται από 9 διαστάσεις.

- 1.Ικανοποίηση από την ζωή
- 2.Επαγγελματικές Δραστηριότητες
- 3Ψυχολογική Ευεξία
- 4.Σωματική Υγεία
- 5.Κοινωνικές Σχέσεις

6.Οικονομικά

7.Δραστηριότητες της καθημερινής ζωής

8.Ατομικοί Στόχοι των Ασθενών(Patient's Own Goal)

Το W-QLI λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές προοπτικές του ασθενή , την οικογένεια του ασθενή και τον κλινικό ιατρό τόσο σήμερα όσο και διαχρονικά.

3.3.2 Η Επισκόπηση Υγείας SF-36 (The SF-36 Health Survey)

Η Επισκόπηση Υγείας SF-36 δημιουργήθηκε το 1992 από τον Ware προκειμένου να επιτύχει τις ψυχομετρικές εκείνες προδιαγραφές που απαιτούνται για τη σύγκριση του επιπέδου υγείας μεταξύ διαφόρων ομάδων του πληθυσμού, υγιών και ασθενών διαφορετικών κατηγοριών ή μεταξύ διαφορετικών θεραπευτικών μεθόδων μίας κατηγορίας ασθενών. Η Επισκόπηση Υγείας SF-36 εκφράζει γενικές καταστάσεις υγείας που δεν προσδιορίζονται ως ειδικές κάποιας αρρώστιας ή θεραπείας. Οι 36 ερωτήσεις συνθέτουν 8 κλίμακες από 2 μέχρι 10 ερωτήσεις η καθεμία: α) Σωματική Λειτουργικότητα, β) Ρόλος-Σωματικός, γ) Σωματικός Πόνος, δ) Γενική Υγεία, ε) Ζωτικότητα, στ) Κοινωνική Λειτουργικότητα, ζ) Ρόλος-Συναισθηματικός και η) Ψυχική Υγεία. Οι 8 αυτές επιμέρους κλίμακες διαμορφώνουν περιληπτικές μετρήσεις σε δύο γενικές κλίμακες, στις κλίμακες της Σωματικής και Ψυχικής Υγείας. Η Επισκόπηση Υγείας SF-36 είναι κατάλληλη για αυτο-συμπλήρωση, για συμπλήρωση μέσω συνέντευξης πρόσωπο με πρόσωπο ή τηλεφωνικά, για άτομα ηλικίας 14 και άνω ετών. Το SF-36 έχει χρησιμοποιηθεί σε μελέτες για την Ποιότητα Ζωής του γενικού πληθυσμού των Η.Π.Α και της Ε.Ε. Ο συνήθης χρόνος συμπλήρωσης κυμαίνεται από 5 έως 10 λεπτά ενώ διαθέτει πολύ καλή αξιοπιστία και εγκυρότητα (Wight et al. 1998, Merkus 1999, Mingardi et al. 1999). Η ευρεία χρήση του SF-36 σε μελέτες γενικού πληθυσμού ή σε ομάδες ασθενών το καθιστά ένα αξιόπιστο όργανο μέτρησης που προσεγγίζει τις βασικές διαστάσεις της Ποιότητας Ζωής και μπορεί να εκτιμήσει το αποτέλεσμα διαφόρων ιατρικών θεραπευτικών πράξεων (Tarlow, Ware, Greenfield 1989, Ware, Sherbourne 1992, McHorney, Ware, Racjek 1993).

3.3.3 WhoQol- 100

Το WhoQol- 100 είναι ένα εργαλείο που δημιουργήθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας με σκοπό την μέτρηση ποιότητας ζωής σε διάφορους πολιτισμούς. Το ερωτηματολόγιο αυτό έχει μεταφραστεί σε 50 γλώσσες και χρησιμοποιείται ευρέως σε διάφορες χώρες. Τα ερωτήματα ανταποκρίνονται στον ορισμό της ποιότητας ζωής στο πλαίσιο του πολιτισμού και της αξίας των συστημάτων που ζουν τα άτομα συσχετίζοντας τα με τους στόχους τους, τις προσδοκίες τους, τα πρότυπα και τις ανησυχίες του καθενός.

3.3.4 Short Form (SF-36)

Το ερωτηματολόγιο SF-36 δημιουργήθηκε το 1992 από τον Ware και αποτελεί ένα μέτρο θέσης υγείας, το οποίο κατασκευάστηκε προκειμένου να εκφράσει στην κλινική πρακτική την άποψη των χρηστών υπηρεσιών υγείας σε σχέση με την έκβαση της υγείας τους, σε δύο τουλάχιστον ή περισσότερα χρονικά στάδια. Περιέχει 36 ερωτήσεις που αναφέρονται οι 8 διαστάσεις της ποιότητας ζωής. Εξετάζει την φυσική λειτουργία, τον σωματικό πόνο, την υγεία, την ζωτικότητα, την κοινωνική λειτουργία, την διανοητική υγεία, καθώς και την φυσική και συναισθηματική κατάσταση. (Amarantos, Martinez and Duyer, 2001, Υφαντόπουλος, 2003).

3.3.5 Η Κλίμακα Ψυχολογικής Προσαρμογής στην Αρρώστια (The Psychological Adjustment to Illness Scale)

Η Κλίμακα Ψυχολογικής Προσαρμογής στην Αρρώστια κατασκευάστηκε το 1978 από τον Morrow και τους συνεργάτες του. Οι 45 ερωτήσεις που συνθέτουν τη συγκεκριμένη κλίμακα αφορούν 7 κύριους τομείς της Ποιότητας Ζωής: α) φροντίδα υγείας (οι συμπεριφορές και οι προσδοκίες έναντι του ιατρού και της θεραπείας), β) επαγγελματικό εργασιακό περιβάλλον (ικανοποίηση από το

επάγγελμα και προσαρμογή στην εργασία), γ) οικιακό περιβάλλον (η επίδραση της αρρώστιας στα οικονομικά της οικογένειας και στην επικοινωνία), δ) σεξουαλικές σχέσεις (η επιρροή της αρρώστιας στη συχνότητα και ικανοποίηση της σεξουαλικής δραστηριότητας, ε) ευρύτερες οικογενειακές σχέσεις (προβλήματα από την αρρώστια στα μέλη του ευρύτερου οικογενειακού περιβάλλοντος), στ) κοινωνικό περιβάλλον (η διατήρηση του ενδιαφέροντος στις κοινωνικές δραστηριότητες) και ζ) ψυχολογική κατάπτωση (άγχος, κατάθλιψη, κ.ά.). Η απάντηση σε κάθε ερώτηση σημειώνεται σε μία 4βαθμηκλίμακα. Η Κλίμακα Ψυχολογικής Προσαρμογής στην Αρρώστια μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε από εκπαιδευμένους γιατρούς, νοσηλευτές, ψυχολόγους ή κοινωνικούς λειτουργούς με ημιδομημένες συνεντεύξεις προς τους ασθενείς είτε να αυτοσυμπληρωθεί από τους ίδιους τους ασθενείς. Εφαρμόζεται σε διάφορες κατηγορίες χρόνιων αρρώστων (π.χ. καρδιοπαθείς, νεφροπαθείς, καρκινοπαθείς κ.ά.) και παρουσιάζει καλή αξιοπιστία και εγκυρότητα.

3.3.6 Δείκτες χρησιμότητας

Τέλος από την οικονομική θεωρία προέρχονται τα συστήματα μέτρησης που ονομάζονται **δείκτες χρησιμότητας (utility measures)**. Τα συστήματα αυτά επιχειρούν να εκτιμήσουν την οικονομική ωφέλεια (χρησιμότητα) που έχει η κοινωνία από την χρησιμοποίηση ή μη συγκεκριμένων υπηρεσιών υγείας και να ωθήσουν σε μια ορθολογική κατανομή των πόρων μέσα στο σύστημα υγείας.

3.4 Δείκτες Αξιολόγησης της Ποιότητας Ζωής

Πληθαίνουν οι απόψεις τελευταία που υποστηρίζουν πως το ΑΕΠ δεν θα πρέπει να είναι ο μοναδικός δείκτης για τον προσδιορισμό της οικονομικής ανάπτυξης μιας χώρας καθώς αυτός παρουσιάζει συγκεκριμένα μειονεκτήματα. Άλλωστε θα πρέπει να διαχωρίσουμε την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας από την οικονομική μεγέθυνσή της όπως αντίστοιχα ο διάσημος οικονομολόγος Keynes διαχωρίζει την οικονομική μεγέθυνση από την ποιότητα ζωής λέγοντας μάλιστα ότι η πρώτη δεν συνεπάγεται απαραίτητα την δεύτερη.

Τι γίνεται όμως και από τη μία έχουμε θεαματική μεγέθυνση του ΑΕΠ αλλά αυτή η μεγέθυνση δεν συνοδεύεται και από αντίστοιχη μεταβολή στην ποιότητα ζωής; Δύο είναι κυρίως οι λόγοι: πρώτον, το γεγονός ότι το προϊόν της μεγέθυνσης του ΑΕΠ δεν κατανέμεται ισόνομα, αλλά αντίθετα υπάρχει ανισοκατανομή του εισοδήματος με ότι αυτό συνεπάγεται για την κοινωνική συνοχή. Η παραπάνω διαπίστωση της διεύρυνσης της ανισότητας παρά την οικονομική μεγέθυνση των κρατών έχει άλλωστε επαληθευθεί και από τον Kuznets και την γνωστή υπόθεση του ανεστραμμένου U μεταξύ διανομής και οικονομικής μεγέθυνσης. Πολύ απλά δηλαδή, μια αύξηση στο ΑΕΠ μιας χώρας μπορεί να σημαίνει απλά ότι αυξάνεται το εισόδημα των πλουσίων. Δεύτερον, ότι το προϊόν της οικονομικής μεγέθυνσης πολλές φορές προέρχεται από την κατασπατάληση φυσικών πόρων και την περιβαλλοντική καταστροφή η οποία όμως μέχρι σήμερα δεν υπολογίζεται. Αν για παράδειγμα συμβεί μια μεγάλη οικολογική καταστροφή αυτή θα υπολογιστεί ως αύξηση του ΑΕΠ δεδομένου ότι όλα τα έξοδα για την αποζημίωση αλλά και τον περιορισμό της καταστροφής θα προσμετρώνται θετικά στο ΑΕΠ. Δεν θα μετρηθεί όμως η ίδια καταστροφή της φύσης.

Οι παραπάνω λόγοι καθιστούν σαφές ότι η ποιότητα ζωής και η οικονομική ανάπτυξη γενικότερα θα πρέπει να περιγράφονται από πολλούς όχι μόνο ποσοτικούς αλλά και ποιοτικούς δείκτες. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που ο ΟΟΣΑ υιοθετεί τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (HDI) σαν έναν από τους δείκτες κοινωνικής ευημερίας. Ο συγκεκριμένος δείκτης περιλαμβάνει για παράδειγμα το ποσοστό παιδικής θνησιμότητας, το επίπεδο εκπαίδευσης, το προσδόκιμο ζωής, την εγκληματικότητα, την φτώχεια κ.τ.λ. Θα πρέπει δηλαδή για την μέτρηση της ποιότητας ζωής να βασιστούμε σε δείκτες που εκτός από την οικονομική κατάσταση να λαμβάνουν υπόψη τις υπόλοιπες τρεις διαστάσεις που συνθέτουν την «ποιότητα ζωής» και οι οποίες είναι η περιβαλλοντική, η κοινωνική και θεσμική. Η οικονομική ανάπτυξη, δηλαδή, έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα και αποτελεί μια δυναμική διαδικασία οικονομικής διεύρυνσης και κοινωνικής αλλαγής, σημαίνει δε όχι απλή αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων μιας χώρας αλλά βαθύτερη μεταλλαγή της σε επίπεδο διάρθρωσης της οικονομίας, θεσμικού πλαισίου, προστασίας του

καταναλωτή και του περιβάλλοντος, παιδείας, υγείας κ.τ.λ. Και μάλιστα θα πρέπει να επιδιώκουμε όχι απλά και μόνο «οικονομική ανάπτυξη» αλλά «βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη», ανάπτυξη δηλαδή πάνω σε ηθικές βάσεις στην οποία δεν θα έχει σημασία μόνο ο στόχος που πρέπει να επιτευχθεί αλλά και τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη αυτού του στόχου.

3.5 ΜΕΤΡΗΣΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΖΩΗΣ: Οικονομικοί, Κοινωνικοί και Υποκειμενικοί Δείκτες

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες οι επιστήμονες προσφέρουν διάφορες εναλλακτικές προσεγγίσεις για τον ορισμό της μέτρησης ποιότητας ζωής: οι κοινωνικοί δείκτες όπως υγεία, εγκληματικότητα, υποκειμενικοί δείκτες (αξιολογικές εκτιμήσεις) των ανθρώπων για τη ζωή τους και τις κοινωνίες, καθώς και οικονομικούς δείκτες. Αυτοί οι εναλλακτικοί δείκτες αξιολογούν τρεις φιλοσοφικές προσεγγίσεις για την ευημερία, όπου βασίζονται αντίστοιχα σε κανονιστικά ιδανικά, υποκειμενικές εμπειρίες, και την ικανότητα να επιλέξει κάποιος τα αγαθά και τις υπηρεσίες που επιθυμεί. Πιο κάτω θα αναφερθούμε στις αδυναμίες και τα πλεονεκτήματα αυτών των προσεγγίσεων. Προβάλλεται το επιχείρημα ότι οι κοινωνικοί δείκτες και τα μέτρα ευημερίας απαιτούνται για την αξιολόγηση μιας κοινωνίας, και συμβάλλουν στους οικονομικούς δείκτες όπου ευνοούνται από τους φορείς χάραξης πολιτικής. Κάθε προσέγγιση της μέτρησης της ποιότητας ζωής παρέχει πληροφορίες που δεν περιέχονται στα άλλα μέτρα.

Υπάρχουν τρεις μεγάλες φιλοσοφικές προσεγγίσεις για την ποιότητα ζωής (Brock, 1993). Η πρώτη περιγράφει χαρακτηριστικά της καλής ζωής όπου υπαγορεύεται από κανονιστικά ιδεώδη βασισμένα σε θρησκευτικά, φιλοσοφικά και άλλα συστήματα. Για παράδειγμα θα μπορούσαμε να πιστέψουμε ότι η καλή ζωή θα μπορούσε να περιλαμβάνει την παροχή βοήθειας στους άλλους, διότι αυτό υπαγορεύουν οι θρησκευτικές μας αρχές.

Ένα άλλο παράδειγμα αυτής της προσέγγισης είναι η άποψη του Κάντ ότι η ορθότητα της συμπεριφοράς μας, και ως εκ' τούτου της καλής ζωής προέρχεται από την ορθολογική σκέψη. Αυτές οι προσεγγίσεις για την ποιότητα της ζωής δεν εξαρτώνται ούτε από την υποκειμενική εμπειρία των ανθρώπων ούτε από την εκπλήρωση των επιθυμιών τους. Όπως θα δούμε αυτή η προσέγγιση για την ποιότητα της ζωής, σχετίζεται ξεκάθαρα από τους κοινωνικούς δείκτες.

Η δεύτερη προσέγγιση για τον προσδιορισμό της καλής ζωής βασίζεται στην ικανοποίηση των προτιμήσεων. Στο πλαίσιο των περιορισμών των πόρων που κατέχουν, η παραδοχή είναι ότι οι άνθρωποι θα επιλέξουν από τα πράγματα που θα ενισχύουν περισσότερο την ποιότητα της ζωής τους. Έτσι σε αυτή την παράδοση ο ορισμός της ποιότητας ζωής μιας κοινωνίας βασίζεται στο εάν οι πολίτες μπορούν να αποκτήσουν τα πράγματα που επιθυμούν. Οι άνθρωποι επιλέγουν την καλύτερη ποιότητα ζωής τους για τον εαυτό τους η οποία είναι ανάλογη των πόρων και των ατομικών επιθυμιών τους. Ο τρίτος ορισμός της ποιότητας ζωής είναι με βάση τις εμπειρίες των ατόμων. Αν ένας άνθρωπος βιώνει την ζωή του ως καλή και επιθυμητή, τότε θεωρεί ότι είναι έτσι η ποιότητα ζωής. Στην προσέγγιση αυτή παράγοντες όπως συναισθήματα χαράς, ευχαρίστησης, και ικανοποίησης από την ζωή είναι ύψιστης σημασίας. Προφανώς αυτή η προσέγγιση σχετίζεται περισσότερο στην παράδοση υποκειμενικής ευημερίας στις επιστήμες συμπεριφοράς.

Αυτές οι τρεις προσεγγίσεις για την ποιότητα ζωής ανταγωνίζονται συχνά μεταξύ τους στην φιλοσοφική και πολιτική σκέψη. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής σήμερα επιλέγουν αυτή την άποψη που έχει μεγαλύτερη χρησιμότητα, και λόγω της υπεροχής της κλείνουν προς τις οικονομικές προσεγγίσεις.

Παρόλα αυτά υπάρχουν περιορισμοί στον ορισμό της ποιότητας ζωής, που στηρίζονται αποκλειστικά και μόνο στην οικονομία και στην ικανότητα των ανθρώπων να αποκτήσουν τα αγαθά της αγοράς και τις υπηρεσίες που επιλέγουν.

Κατά πρώτη άποψη η οικονομική πρόοδος δεν μπορεί να εγγραφεί άλλους σημαντικούς παράγοντες όπως την απουσία της εγκληματικότητας. Σε

ορισμένες περιπτώσεις η οικονομική πρόοδος θα μπορούσε ακόμα να θεωρηθεί ότι είναι αντιστρόφως ανάλογη με ορισμένες πτυχές της ποιότητας ζωής, όπως ο ελεύθερος χρόνος και ένα υγιές περιβάλλον. Σε δεύτερη άποψη, οι επιλογές των ατόμων μπορεί να μην τους κάνουν ευτυχισμένους ή μπορεί να είναι και ασυμβίβαστες με τα κανονιστικά ιδεώδη (normative ideals). Με άλλα λόγια οι άνθρωποι μπορεί να θέλουν πράγματα που δεν είναι καλά ή μπορεί να μην έχουν την δυνατότητα να κάνουν τους ίδιους χαρούμενους. Ο Berridge (1996) για παράδειγμα διαπίστωσε ότι το "τι θέλει κάποιος" και το "τι αρέσει σε κάποιον" προκύπτει από δυο διαφορετικά νευρωτικά συστήματα, και ως εκ' τούτου το ότι θέλω πράγματα μπορεί να μην είναι ακριβής δείκτης για το αν αυτά τα πράγματα θα αυξήσουν την υποκειμενική ευημερία.

Επιπλέον η χρησιμότητα μέτρησης με βάση τις επιλογές των ανθρώπων στηρίζεται σε αμφισβητηθείσες υποθέσεις σχετικά με τον ορθολογισμό και την μεταβατικότητα των επιλογών (Kahneman and Varey, 1991). Τελικά οι αναλύσεις μιας καλής κοινωνίας μόνο από την άποψη των παραγόντων της αγοράς (market factors) δίνουν έμφαση σε σαφώς σημαντικά στοιχεία που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής, όπως η αγάπη, η αυτό-ανάπτυξη (self-development) που δίνουν νόημα στην ζωή. Έτσι οι ερευνητές στρέφονται όλο και περισσότερο σε επιπρόσθετες προσεγγίσεις που ορίζουν και μετρούν την ποιότητα ζωής.

Κατά την διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, δυο νέες επιστημονικές προσεγγίσεις για την μέτρηση ποιότητας ζωής έχουν ξεκινήσει- οι "αντικειμενικοί" ή "κοινωνικοί" δείκτες και η μέτρηση της υποκειμενικής ευημερίας (Subjective Well Being SWB). Ο Land (1995) παρέχει μια ιστορία των κοινωνικών δεικτών και τις υποκειμενικής ευημερίας στις κοινωνικές επιστήμες.

Οι κοινωνικοί δείκτες εστιάζουν την προσοχή τους στις μετρήσεις. Η κίνηση της ανάπτυξη των κοινωνικών δεικτών συμπίπτει με το ερώτημα της οικονομικής ανάπτυξης από την άποψη του πόσο περισσότερο ήταν πάντα καλύτερα (Land 1996). Αντίθετα η έρευνα της υποκειμενικής ευημερίας εστιάζει στην υποκειμενική εμπειρία των ατόμων που αφορά την ζωή τους. Η βασική υπόθεση είναι ότι η ευημερία μπορεί να οριστεί από την συνειδητή

εμπειρία των ανθρώπων από την άποψη των αισθημάτων ηδονής ή των ικανοποιήσεών τους. Το πεδίο είναι βασισμένο στην παραδοχή ότι για να κατανοήσει κάποιος την ατομική βιωματική ποιότητα της ευημερίας, είναι σκόπιμο να εξετάσει άμεσα πως αισθάνεται ένα άτομο για την ζωή του στο πλαίσιο των δικών του προτύπων.

Η εμπειρική μελέτη της ευημερίας είναι κάτι περισσότερο από μια διανοητική άσκηση. Για παράδειγμα για να προσδιορίσουμε αν η ποιότητα μιας κοινωνίας βελτιώνεται ή χειροτερεύει, είναι επιτακτική η ανάγκη να αποκτήσουμε εμπειρικά δεδομένα-στοιχεία και όχι να βασιζόμαστε σε διαισθήσεις. Ειδικότερα σε μια περίοδο όπου η εκβιομηχάνιση μεταβάλλει τον τρόπο ζωής και τις αξίες της κάθε κοινωνίας σε όλη τη γη, η επιστημονική γνώση σχετικά με την ανθρώπινη ευημερία είναι ζωτικής σημασίας για να καθοριστεί εάν η υλική ευμάρεια θα πρέπει να είναι κυρίαρχο μέλημα για την επίτευξη μιας επιθυμητής ποιότητας ζωής.

3.6 Υποκειμενικοί ή Αντικειμενικοί Δείκτες

Οι κοινωνικοί δείκτες είναι κοινωνικά μέτρα που απεικονίζουν τις υποκειμενικές καταστάσεις των ανθρώπων, σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ή γεωγραφική μονάδα. Το σήμα κατατεθέν των κοινωνικών δεικτών είναι ότι βασίζονται σε αντικειμενικά ποσοτικά στατιστικά στοιχεία, και όχι στην κοινωνική αντίληψη του ατόμου από το κοινωνικό περιβάλλον. Κάτω από την εννοιολογική ομπρέλα των κοινωνικών δεικτών, οι μεταβλητές που αντιπροσωπεύουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών τομέων έχουν μετρηθεί και εκτελεστεί. Για παράδειγμα μεταβλητές όπως η θνησιμότητα βρεφών, οι γιατροί ανά κάτοικο και η μακροζωία αξιολογούνται στον τομέα της υγείας, και τα ποσοστά ανθρωποκτονιών, η αστυνομία ανά κάτοικο, τα ποσοστά των βιασμών αξιολογούνται για την ανίχνευση της εγκληματικότητας, η οποία σχετίζεται με την ποιότητα ζωής. Οι δείκτες προέρχονται από τομείς όπως οικολογία, ανθρώπινα δικαιώματα, ευημερία, εκπαίδευση και έχουν δοκιμαστεί ως κοινωνικοί δείκτες

3.6.1 Πλεονεκτήματα και Αδυναμίες Κοινωνικών Δεικτών

Η αντικειμενικότητα είναι ένα από τα θετικά στοιχεία των κοινωνικών δεικτών. Οι δείκτες αυτοί είναι σχετικά εύκολοι να οριστούν και να ποσοτικοποιηθούν χωρίς να στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό σε ατομικές αντιλήψεις. Ως εκ' τούτου είναι τεχνικά βολικό να γίνονται συγκρίσεις κοινωνικών δεικτών ανάμεσα στα έθνη, περιοχές, δημογραφικούς τομείς και τον χρόνο. Ας σημειώσουμε ότι η "αντικειμενικότητα" μπορεί να έχει διαφορετικές σημασίες σε αυτό το πλαίσιο. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι υπάρχει μια ευρεία συμφωνία σχετικά με την αξία αυτού που μετράται. Για παράδειγμα σχεδόν ο καθένας στα σύγχρονα έθνη μπορεί να συμφωνήσει ότι η παιδική θνησιμότητα είναι "κακή" και ότι ο "αλφαριθμητισμός" είναι "καλό". "Αντικειμενικότητα" μπορεί επίσης ότι ένα χαρακτηριστικό μπορεί να μετρηθεί με μεγάλη ακρίβεια και με μικρό σφάλμα μέτρησης. Για παράδειγμα, τουλάχιστον στην αρχή η παιδική θνησιμότητα είναι κάτι που μπορεί να οριστεί συναινετικά και να μετρηθεί με ακρίβεια. Τέλος οι κοινωνικοί δείκτες μπορεί να είναι "αντικειμενικοί" δεδομένου ότι δεν εξαρτώνται από τις αντιλήψεις των ανθρώπων, αλλά μπορούν να μετρηθούν με τον ίδιο τρόπο από εκπαιδευμένους ανθρώπους και με τρόπο που είναι σχετικά ανεξάρτητο από τις αντιλήψεις των ανθρώπων.

Ένα άλλο δυνατό σημείο των κοινωνικών δεικτών είναι ότι συχνά απεικονίζουν τα κανονιστικά ιδανικά μιας κοινωνίας. Οι άνθρωποι είναι πιθανό να εκτιμήσουν μια απουσία εγκληματικότητας, ή την απουσία καθαρού αέρα για παράδειγμα. Επιπλέον οι άνθρωποι μπορεί να εκτιμήσουν αυτά τα πράγματα ανεξάρτητα από τον εάν επηρεάζουν την ευτυχία. Έτσι οι κοινωνικοί δείκτες μπορούν να εκτιμήσουν κοινωνικές ποιότητες (social qualities) που δεν στηρίζονται αποκλειστικά στην επιρροή τους για κοινωνική ευημερία αλλά με βάση τις ευρέως κοινές αξίες.

Ένα άλλο ισχυρό σημείο των κοινωνικών δεικτών είναι ότι συμπεριλαμβάνοντας μέτρα σε διάφορους τομείς της ζωής, είναι σε θέση να συλλάβουν σημαντικές πτυχές της κοινωνίας που δεν αντικατοπτρίζονται επαρκώς στα καθαρά οικονομικά κριτήρια. Για παράδειγμα, αξιολογώντας τα

κοινά παγκόσμια προβλήματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα , την αποψίλωση των δασών, και την ρύπανση, οι κοινωνικοί δείκτες μπορούν να ξεκινήσουν λύσεις συνεργασίας σε παγκόσμια προβλήματα, και να παρέχουν ευκαιρίες που να μαθαίνει ο ένας από τον άλλον, τονίζοντας διαφορετικές πορείες ανάπτυξης. Αν και οι οικονομολόγοι μπορεί να προσπαθήσουν να ερμηνεύσουν θέματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα , την ρύπανση σε οικονομικούς όρους, οι προσεγγίσεις αυτές συχνά παραμένουν μη πειστικές. Έτσι οι κοινωνικοί δείκτες μπορούν να συλλάβουν σημαντικές ιδιότητες της κοινωνίας που δεν μπορούν να αξιολογηθούν επαρκώς είτε από μέτρα υποκειμενικής ευημερίας είτε από οικονομικούς δείκτες.

Οι κοινωνικοί δείκτες ωστόσο υποφέρουν από πολλές αδυναμίες. Πρώτον οι κοινωνικοί δείκτες μπορεί να βγάλουν λάθος αποτελέσματα. Για παράδειγμα είναι γνωστό ότι τα περιστατικά βιασμού είναι κατά σημαντικό βαθμό λιγότερα δημοσιοποιημένα στην αστυνομία, ως εκ' τούτου τα στατιστικά στοιχεία βιασμού μπορεί να είναι "ύποπτα" . Επιπλέον η πιθανότητα της μη δημοσιοποίησης των περιστατικών βιασμού μπορεί να διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία ανάλογα του βαθμού συντηρητικότητας που τις χαρακτηρίζει. Παρομοίως είναι πιο δύσκολο να μετρήσουμε την παιδική θνησιμότητα σε έθνη όπου τα περισσότερα παιδιά γεννιούνται σπίτι. Σε κράτη-έθνη όπου τα μητρώα γεννήσεων είναι ανεπαρκείς είναι δύσκολο να καθοριστεί η μακροβιότητα. Έτσι αν και θεωρείται ότι οι κοινωνικοί δείκτες είναι 'αντικειμενικοί' είναι συχνά διεστραβλωμένοι από προβλήματα μετρήσεων.

Ακόμα και αν κάτι μπορεί να μετρηθεί αντικειμενικά θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποιες επιπλέον θεωρήσεις -σκέψεις στην ερμηνεία των αριθμών. Για παράδειγμα ο Becker et al (1987) επισήμανε ότι οι δαπάνες στέγασης σε μια περιοχή μπορούν να μετρηθούν με ένα αντικειμενικό τρόπο. Επιπλέον επισημαίνει ότι τα διαμερίσματα μπορούν να αφεθούν απέξω απ' αυτά τα στοιχεία ακόμα κι αν είναι κυρίαρχη πηγή κατοικίας σε μια περιοχή. Επιπλέον οι φόροι περιουσίας μπορεί να ποικίλλουν δραματικά μεταξύ περιοχών και συνήθως δεν εμφανίζονται στα στοιχεία του κόστους κατοικίας.

Περαιτέρω, οι δαπάνες στέγασης συνήθως βασίζονται σε μια νέα υποθήκη, ένας παράγοντας που θα μπορούσε να σχετίζεται με τους νέους αγοραστές, αλλά που δεν θα επηρέαζε την ποιότητα ζωής κάποιου που αγόρασε το σπίτι πάνω από 30 χρόνια. Επιπλέον ο μέσος όρος των σπιτιών σε διαφορετικές περιοχές μπορούν να διαφέρουν δραματικά στην ποιότητα. Έτσι ο Becker συμπεραίνει ότι τα στοιχεία κόστους κατοικίας, παρόλο που είναι φαινομενικά αρκετά αντικειμενικά απέχουν αρκετά από το είδος των δεδομένων που θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε στην κατάταξη της τοποθεσίας για να ζήσουμε.

Ένας άλλος περιορισμός των κοινωνικών δεικτών είναι ο αναπόφευκτος ρόλος των υποκειμενικών αποφάσεων στην επιλογή και μέτρηση των μεταβλητών. Απλά όπως ο δείκτης ΑΕΠ (GDP) στις ΗΠΑ δεν υπολογίζει την εθελοντική εργασία ή τις οικιακές δουλειές (housework) σαν τομέα των οικονομικών υπηρεσιών, άλλοι δείκτες βασίζονται απαραίτητα σε υποκειμενικές αποφάσεις στο να συμπεριλαμβάνουν ή στο να αποκλείουν πράγματα. Για παράδειγμα τι θεωρείται ως φόνος ποικίλει σε διαφορετικές νομικές διαδικασίες.

Μια άλλη αδυναμία των πρόσφατων κοινωνικών δεικτών είναι ότι οι μεταβλητές συνήθως επιλέγονται in an ad-hoc fashion, δημιουργώντας συνήθως διαμάχες μεταξύ των ερευνητών ως προς το ποιες μεταβλητές να επιλέξουν και πως θα πρέπει να σταθμιστούν. Για παράδειγμα στην εκτίμηση της ποιότητας μεγάλων πόλεων στις ΗΠΑ, αυτές με περισσότερη ακαδημαϊκή κλίση μπορεί να περιλαμβάνουν τον αριθμό των βιβλιοθηκών και των μουσείων στο συνολικό δείκτη, όπου άλλες μπορεί να τονίσουν την σημασία των ευκαιριών αναψυχής όπως κυνήγι και υποδρομίες. Πως μπορεί ο ερευνητής να προχωρήσει στην επιλογή ή στην στάθμιση ορισμένων κοινωνικών δεικτών έναντι αναρίθμητων άλλων δεικτών;

Μια δραματική απεικόνιση των συνεπειών στάθμισης των δεικτών προέρχεται από τους Becker, Denby, McGill and Wilks (1987). Μελέτησαν την ποιότητα ζωής σε 329 πρωτεύουσες περιοχές των ΗΠΑ, που βασίζονταν σε μεταβλητές όπως το κλίμα, την υγειονομική περίθαλψη, την εγκληματικότητα και τα οικονομικά που χρησιμοποιούνται κυρίως στην κατάταξη των πόλεων. Ο Becker et al βρήκαν ότι ανάλογα με το βάρος που δίνεται στις μεταβλητές,

υπάρχουν 134 διαφορετικές πόλεις που θα μπορούσαν να βαθμολογηθούν πρώτες και 150 διαφορετικές πόλεις που θα μπορούσαν να βαθμολογηθούν τελευταίες. Πράγματι υπήρχαν 59 πόλεις που θα μπορούσαν να αξιολογηθούν είτε πρώτες είτε τελευταίες ανάλογα με την διαφορετική στάθμιση των απολύτως ίδιων μεταβλητών. Αν και η ποιότητα ζωής των πόλεων ή των εθνών μπορεί να κριθεί ότι είναι εντελώς διαφορετική ανάλογα με τη επιλογή και την στάθμιση των μέτρων , λείπει μια διαδικασία για την επίλυση του τρόπου που θα υπολογίζουμε το βάρος του δείκτη. Εάν δεν συμφωνούμε για το πως θα ζυγίζουμε τους δείκτες και δεν υπάρχει ισορροπία μεταξύ τους , η κρίση της ποιότητας ζωής με βάση πολλαπλούς δείκτες είναι προβληματική.

Ένα άλλο σημαντικό μεθοδολογικό ζήτημα είναι εάν θα χρησιμοποιήσουμε έναν Γενικό Δείκτη (συνδυασμό δεικτών) της ποιότητας ή να χρησιμοποιήσουμε τους επιμέρους δείκτες χωριστά. Όταν οι δείκτες είναι συνδυασμένοι ο Γενικός Δείκτης κερδίζει απλότητα και πλάτος σε βάρος περισσότερων λεπτομερών πληροφοριών. Εάν χρησιμοποιήσουμε έναν σύνθετο δείκτη όπως του Diener QOL (1995) για να αξιολογήσουμε την ποιότητα των εθνών, μπορεί να παραβλέπουμε σημαντικές διαφορές και συγκεκριμένους κοινωνικούς δείκτες. Η χρήση πολλαπλών δεικτών από την άλλη πλευρά επιτρέπει στον ερευνητή να παρατηρεί κάποιο αντικείμενο του ενδιαφέροντος του από πολλαπλές γωνίες αλλά δεν επιτρέπει μια φειδωλή κατανόηση των δεδομένων.

3.6.2 Υποκειμενικοί Δείκτες Ευημερίας

Η βασική αρχή της έρευνας υποκειμενικής ευημερίας (Subjective Well-Being) είναι ότι για να κατανοήσουμε την ευημερία ενός ατόμου , είναι σημαντικό να μετρήσουμε τις γνωστικές και συναισθηματικές αντιδράσεις του ατόμου στο σύνολο της ζωής του, καθώς και ως προς συγκεκριμένους τομείς της ζωής. (Diener 1984, Myers and Diener 1995) . Η έρευνα για την υποκειμενική ευημερία έχει φιλοσοφικές ρίζες στην παράδοση του Jeremy Bentham . Υποστήριξε ότι υπάρχουν δυο κρατικά κίνητρα , απολαύσεις και

πόνος και γι' αυτό οι κοινωνίες πρέπει να προσπαθήσουν για" την μεγαλύτερη ευτυχία από τους μεγαλύτερους αριθμούς" ("the greatest happiness of the greatest numbers.")

Η υποκειμενική ευημερία αποτελείται από τρεις αλληλένδετες συνιστώσες. Την ικανοποίηση από την ζωή, τις ευχάριστες επιδράσεις και τις δυσάρεστες επιδράσεις. Η επίδραση (affect) αναφέρεται σε ευχάριστες και δυσάρεστες διαθέσεις και συναισθήματα, ενώ η ικανοποίηση της ζωής αναφέρεται σε μια γνωστική αίσθηση ικανοποίησης με την ζωή. Βάσει πολυάριθμων διαπιστώσεων που αποκαλύπτουν μια σχετική ανεξαρτησία μεταξύ ευχάριστων και δυσάρεστων επιρροών (Bradburn, 1969; Diener and Emmons, 1985), η υποκειμενική ευημερία περιλαμβάνει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συναισθηματικές εμπειρίες του ατόμου. Σε αντίθεση με τα παραδοσιακά πρότυπα ψυχικής υγείας η υποκειμενική ευημερία δεν αναφέρεται απλά στην έλλειψη αρνητικών εμπειριών. Υψηλή υποκειμενική ευημερία (SWB) επίσης συμπεριλαμβάνει την παρουσία θετικών επιπτώσεων και ικανοποίησης με την ζωή και τους τομείς της ζωής όπως η εργασία και η αναψυχή. Επειδή ένα άτομο ή μια κοινωνία μπορεί να βρίσκεται υψηλά στους παράγοντες υποκειμενικής ευημερίας, μπορεί όμως ακόμα να βρίσκεται χαμηλά στους υπόλοιπους παράγοντες, γι' αυτό και τα τρία από αυτά ξεχωριστά στοιχεία πρέπει να αξιολογηθούν.

Όπως υποδηλώνει ο όρος, η υποκειμενική ευημερία αφορά κατά κύριο λόγο τις ατομικές προσωπικές αποφάσεις ευημερίας των ερωτηθέντων και όχι αυτό που θεωρούν σημαντικό οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής ή οι πανεπιστημιακοί. Στα οικονομικά οι επιλογές των καταναλωτών χρησιμοποιούνται σαν ένα μέτρο χρησιμότητας που βασίζεται στην συμπεριφορά του ατόμου και όχι στις αποφάσεις των εμπειρογνομόνων. Στην υποκειμενική ευημερία η έννοια που είναι ανάλογη της χρησιμότητας με βάση την επιλογή στα οικονομικά είναι εμπειρία- πώς οι άνθρωποι αντιδρούν εσωτερικά και τις εμπειρίες από τα γεγονότα και τις καταστάσεις της ζωής τους.

3.6.3 Πλεονεκτήματα και Αδυναμίες των μέτρων υποκειμενικής ευημερίας.

Το σημαντικότερο πλεονέκτημα των μέτρων υποκειμενικής ευημερίας είναι ότι συλλαμβάνουν εμπειρίες που είναι σημαντικές για το άτομο. Επειδή οι περισσότεροι αντικειμενικοί κοινωνικοί δείκτες είναι έμμεσα μέτρα για το πως αισθάνονται οι άνθρωποι για τις συνθήκες ζωής τους, τα μέτρα υποκειμενικής ευημερίας παρέχουν μια σημαντική συμπληρωματική εκτίμηση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, συνοψίζοντας από αντικειμενικούς δείκτες. Αν οι υποκειμενικοί και αντικειμενικοί δείκτες συγκλίνουν, ο ερευνητής μπορεί να βγάλει πιο οριστικά συμπεράσματα σχετικά με την ποιότητα ζωής. Όταν τα υποκειμενικά και τα αντικειμενικά μέτρα αποκλίνουν απαιτείται μια βαθύτερη ανάλυση της έννοιας των δεικτών που απαιτούνται.

Ένα άλλο πλεονέκτημα των δεικτών της υποκειμενικής ευημερίας είναι ότι όταν αποδειχθούν ανεπαρκείς, είναι συνήθως ευκολότερο να τα τροποποιήσεις στις μετέπειτα μελέτες απ' ότι τους αντικειμενικούς δείκτες, οι οποίοι συντάσσονται συνήθως από πηγές (π.χ κυβερνήσεις) που υπερβαίνουν των δυνατοτήτων πολλών ερευνητών. (Davis and Fine-Davis, 1991). Τρίτον μετρώντας την εμπειρία της ευημερίας σε μια κοινή διάσταση, όπως ο βαθμός ικανοποίησης, τα μέτρα υποκειμενικής ευημερίας μπορούν να συγκριθούν πιο εύκολα σε διάφορους τομείς απ' ότι μπορούν τα αντικειμενικά μέτρα που συνήθως αφορούν διαφορετικές μονάδες μέτρησης. (π.χ βαθμό ρύπανσης, θερμίδες και εισόδημα) . Κατά συνέπεια θεωρητικά είναι αδύνατο να δημιουργήσουμε ένα έγκυρο εθνικό δείκτη υποκειμενικής ευημερίας που να μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε διεθνείς συγκρίσεις. Ένας τέτοιος δείκτης έχει το πλεονέκτημα της άθροισης απέναντι σε όλους τους διαφορετικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ζωή των ανθρώπων.

Οι δείκτες υποκειμενικής ευημερίας έχουν επιπλέον και κάποιες αδυναμίες. Αρχικά τα αντικείμενα που παράγουν συγκεκριμένα ευρήματα δεν έχουν εξαλειφθεί εντελώς. Αν και τα αυτοαναφερθέντα μέτρα ευημερίας έχουν επαρκή εγκυρότητα και αξιοπιστία είναι αφελές να υποθέτουμε ότι οι

απαντήσεις του κάθε ανθρώπου είναι εντελώς ακριβή και έγκυρες. Για παράδειγμα ο Schwartz and Strack (1991) αναθεώρησαν κάποιους από τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τις αναφορές της ικανοποίησης της ζωής των ατόμων.

Ως εκ' τούτου όποτε είναι δυνατόν θα πρέπει να μετρηθεί με πολλούς μεθόδους η υποκειμενική ευημερία(π.χ informant reports, daily reports of moods, and, memory recall for positive and negative events) που δεν μοιράζονται κοινές μεθοδολογικές ελλείψεις.

Δεύτερον τα μέτρα υποκειμενικής ευημερίας μπορεί να αντικατοπτρίζουν την αντικειμενική ποιότητα της κοινοτικής ζωής σε ένα σύνολο τοπικής προσαρμογής, διότι μπορεί να εξαρτώνται περισσότερο από την ιδιοσυγκρασία και τις προσωπικές σχέσεις παρά από τους κοινωνικούς παράγοντες. Επίσης επειδή οι άνθρωποι προσαρμόζονται στις καταστάσεις , οι κοινωνικές προσδοκίες μπορεί να επηρεάσουν την ατομική ευημερία. Για παράδειγμα οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες μπορεί να εκληφθούν εάν οι εμπειρογνώμονες υπενθυμίσουν τους πολίτες σχετικά με την οικονομική βελτίωση του έθνους απ' το παρελθόν αντί να ασχοληθούν με τα προβλήματα της σημερινής οικονομίας.

Τέλος είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε ότι η υποκειμενική ευημερία είναι μια τιμή που διαφοροποιείται σε πολύ σημαντικό βαθμό μεταξύ των ανθρώπων και των εθνών. Οι κοινωνίες και τα άτομα διαφέρουν ως προς το βαθμό στον οποίο πιστεύουν ότι η κοινωνική ευημερία είναι βασικό χαρακτηριστικό της καλής ζωής. Για παράδειγμα σε αντίθεση με ένα δείγμα των ΗΠΑ , σχεδόν το 10% του δείγματος των Κινέζων φοιτητών απάντησαν ότι ποτέ δεν έχουν σκεφτεί για το κατά πόσο αυτοί ήταν ικανοποιημένοι με την ζωή τους (Suh 1994) . Αν η ευτυχία είναι μια μόνο αξία απέναντι σε όλες τις άλλες , άλλες βασικές αξίες της κοινωνίας πρέπει επίσης να αξιολογούνται στα κριτήρια που αξιολογεί η κοινωνία.

3.7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Από τα πιο πάνω είναι εύκολο να συμπεράνουμε ότι τόσο οι αντικειμενικοί όσο και οι κοινωνικοί δείκτες είναι απαραίτητοι για την διεξαγωγή έγκυρων και ακριβή συμπερασμάτων για την ποιότητα ζωής των κατοίκων μιας χώρας. Οι οικονομικοί, υποκειμενικοί και κοινωνικοί δείκτες μπορούν να ρίξουν φως στην ποιότητα ζωής μιας κοινωνίας, καθώς επίσης για το πως συγκεκριμένοι παράγοντες επηρεάζουν την ευημερία. Για παράδειγμα ο τρόπος με τον οποίο οι ερευνητές αναλύουν το πως η ανεργία επηρεάζει την ποιότητα ζωής, αποτελεί πραγματικά αντικείμενο διδακτικού χαρακτήρα. Για ένα ερευνητή η ανεργία είναι μάστιγα, και οι κοινωνικοί δείκτες μπορούν να απεικονίζουν τον βαθμό αυτό σε μια κοινωνία.

Από την άλλη πλευρά ο ερευνητής που ερευνά την υποκειμενική ευημερία, θέλει να γνωρίζει εάν η ανεργία επιδρά στην διάθεση καθώς και στην ικανοποίηση της ζωής των ατόμων. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι οι κοινωνικοί δείκτες μέτρησης, η μέτρηση της υποκειμενικής ευημερίας, καθώς και η οικονομική προσέγγιση, μπορεί το καθένα να μας πει διαφορετικά πράγματα σχετικά με τις αιτίες, τις συνέπειες και την εμπειρία της ανεργίας. Συνεπώς απαιτείται από κοινού οι αντικειμενικοί και υποκειμενικοί δείκτες να κατανοήσουν την ανθρώπινη ποιότητα της ζωής.

Αν και οι διάφοροι τρόποι μέτρησης έχουν τις δικές τους αδυναμίες αλλά και τα ισχυρά τους πλεονεκτήματα, μεθοδολογικά και εννοιολογικά αλληλοσυμπληρώνονται. Η ποιότητα ζωής όπως έχουμε ήδη αναφέρει είναι μια πολύπλευρη έννοια που απαιτεί πολλαπλές προσεγγίσεις από διαφορετικές οπτικές γωνίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Έρευνες για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη-Τάσεις στην ποιότητα ζωής στην ΕΕ 2003-2009

4.1 Ποιότητα ζωής και Ευρωπαϊκή πολιτική

Η παρακολούθηση στις μεταβολές όσον αφορά την ποιότητα ζωής των Ευρωπαίων και η ανάπτυξη πολιτικών με σκοπό την ενίσχυση της ευημερίας τους, αποκτούν αυξανόμενη σημασία στον Ευρωπαϊκό διάλογο. Οι οικονομικοί δείκτες όπως για παράδειγμα το ΑΕγχΠ αν και είναι σημαντικοί για την αξιολόγηση του επιπέδου της ευημερίας μιας χώρας, δεν είναι επαρκείς. Η δημόσια πολιτική πρέπει να αξιολογείται ανάλογα με το πως προάγεται η ευημερία των πολιτών, λαμβάνοντας υπόψη τις περιβαλλοντολογικές, τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Η άποψη αυτή αντικατοπτρίζεται σε πρόσφατες πρωτοβουλίες, όπως για παράδειγμα του ΟΟΣΑ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Εν τω μεταξύ, η Επιτροπή για την μέτρηση των οικονομικών επιδόσεων και της κοινωνικής προόδου, η οποία ιδρύθηκε ύστερα από την πρωτοβουλία της κυβέρνησης του Γάλλου Nicolas Sarkozy, επεδίωξε να ορίσει τα όρια του ΑΕγχΠ ως δείκτη των οικονομικών επιδόσεων και της κοινωνικής προόδου και να αξιολογήσει την σκοπιμότητα εναλλακτικών εργαλείων μέτρησης. Σύμφωνα με την έρευνα του Eurofound και συγκεκριμένα κατά την διεξαγωγή της δεύτερης έρευνας όσον αφορά την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη το 2007, τα ποσοστά απασχόλησης στην Ευρώπη, ιδιαίτερα όσον αφορά τις γυναίκες και τους εργαζομένους μεγαλύτερης ηλικίας έφταναν στα υψηλότερα επίπεδα τους, με τα ποσοστά ανεργίας να σημειώνουν τα χαμηλότερα επίπεδά τους τον Μάρτιο του 2008.

Παρόλα αυτά η αξιολόγηση της Στρατηγικής της Λισαβόνας επισημαίνει ότι οι πολίτες που είναι απομονωμένοι από την αγορά εργασίας δεν έχουν ακόμα επωφεληθεί από τις ανοδικές τάσεις στον χώρο της απασχόλησης. Επιπλέον η κατάσταση σύντομα θα επιδειωνόταν : η χρηματοπιστωτική κρίση που είχε ξεκινήσει κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2008 οδήγησε στην βαθύτερη ύφεση στην Ευρώπη μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η κρίση είχε ως

αποτέλεσμα να επηρεάσει την καθημερινή εργασία και την διαβίωση των ανθρώπων στην Ευρώπη. Παρόλο το γεγονός ότι οι οικονομικές συνθήκες βελτιώθηκαν, η απασχόληση εξακολουθεί να μειώνεται στις χώρες της Βαλτικής, στην Ιρλανδία και την Ισπανία. Έως το τέλος του 2009, η ανεργία σε όλη την Ευρώπη είχε ανέλθει σε 23 εκατομμύρια. Ιδιαίτερα η ανεργία των νέων είχε ανέλθει σε 21% τον Δεκέμβριο του 2009 με τα ποσοστά να υπερβαίνουν το 40% στην Λετονία και την Ισπανία.

4.2 Έρευνα για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη- Έρευνα Eurofound

Εκτός από τις πληροφορίες σχετικά με τις αντικειμενικές συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, οι φορείς χάραξης πολιτικής πρέπει επίσης να λάβουν γνώση των αξιολογήσεων των ίδιων των πολιτών σε ό, τι αφορά την ποιότητα της ζωής τους και την ποιότητα της κοινωνίας μέσα στην οποία ζούνε: η εστίαση αποκλειστικά σε παραδοσιακούς οικονομικούς δείκτες ενδέχεται να αποκρύπτει ή να συσκοτίζει τις διαφορές στις εμπειρίες διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Το Eurofound διεξήγαγε την πρώτη έρευνα για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη το 2003, για να συγκεντρώσει κάποιες από τις απόψεις, στάσεις και εμπειρίες των ενηλίκων στην Ευρώπη προκειμένου να αξιολογήσει την ποιότητα της ζωής τους. Η πρώτη αυτή έρευνα περιλάμβανε συνεντεύξεις με περισσότερους από 25.000 ενήλικες, ηλικίας 18 ετών και άνω, στα 15 υφιστάμενα κράτη μέλη, στα 10 νέα κράτη μέλη που θα επρόκειτο να ενταχθούν το 2004, στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία (και στην Τουρκία). Το 2007, πολλές από τις ίδιες ερωτήσεις τέθηκαν σε περισσότερους από 35.000 ερωτηθέντες στη διευρυμένη ΕΕ27, στην Κροατία, στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, στη Νορβηγία και στην Τουρκία. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών είναι αντιπροσωπευτικά για τις χώρες και προσφέρονται για σύγκριση των δύο ερευνών μεταξύ τους. Περίπου 20 από τις ίδιες ερωτήσεις συμπεριλήφθηκαν στο Ειδικό Ευρωβαρόμετρο του Σεπτεμβρίου του 2009.

Μολονότι οι ερωτήσεις είναι άμεσα συγκρίσιμες, το δείγμα πληθυσμού για το Ευρωβαρόμετρο περιλαμβάνει μόνο υπηκόους των κρατών μελών της

ΕΕ27. Αντιθέτως, κατά την έρευνα για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη διεξήχθησαν συνεντεύξεις με κατοίκους των κρατών μελών, εκ των οποίων ήταν πολίτες ποσοστό 96%. Αληθεύει ότι τα μεγέθη των δειγμάτων με 1.000 άτομα ανά χώρα είναι μικρά, εάν το ζητούμενο είναι πολύ ακριβείς εκτιμήσεις, και ότι οι αναλύσεις της αλλαγής σε βάθος χρόνου σε μεμονωμένες χώρες θα πρέπει να εξετάζονται με επιφύλαξη. Ωστόσο, προκύπτουν κάποιες συνεκτικές διαπιστώσεις, οι οποίες συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και αποσαφηνίζουν τις εμπειρίες των ανθρώπων κατά την περίοδο 2003–2009

4.3 Ποιότητα ζωής στην Ευρώπη , 2003–2009

Οι μεταβολές μεταξύ του 2003 και του 2007 αντικατοπτρίζουν, τουλάχιστον εν μέρει, τις επιπτώσεις της διεύρυνσης στην ποιότητα ζωής, ιδίως όσον αφορά τα νέα κράτη μέλη, για τις κοινωνικές ομάδες που αναφέρουν τις περισσότερες μεταβολές. Γενικά, για τα 27 κράτη μέλη ως σύνολο, η ποιότητα ζωής παρέμεινε σχετικά σταθερή μεταξύ του 2003 και του 2007, μολονότι υπήρξε ένας αριθμός μικρών θετικών αλλαγών. Στις χώρες που εντάχθηκαν στην ΕΕ το 2004, η ποιότητα ζωής βελτιώθηκε περισσότερο αισθητά από ό, τι στα παλαιότερα κράτη μέλη. Αυτό αφορούσε τόσο το βαθμό ικανοποίησης των ατόμων από τις ιδιωτικές σφαίρες της ζωής, όπως η στέγαση και το βιοτικό επίπεδο, καθώς και από τις δημόσιες υπηρεσίες, όπως η εκπαίδευση, η υγεία και τα δημόσια μέσα μεταφοράς, όσο και την καθολική αξιολόγηση της ποιότητας ζωής. Οι αξιολογήσεις της ποιότητας ζωής στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία, οι οποίες εντάχθηκαν στην ΕΕ το 2007, έδειξαν πολύ λιγότερη πρόοδο. Γενικά, οι άνθρωποι που ανήκουν σε ομάδες υψηλότερου εισοδήματος ζούσαν καλύτερα από ό, τι οι άνθρωποι που ανήκουν σε ομάδες χαμηλότερου εισοδήματος. Η διαφορά αυτή ήταν εντονότερη από ό, τι η διαφορά μεταξύ αντρών και γυναικών, ή μεταξύ ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας και νεότερων ατόμων (και ιδιαίτερα έντονη στα νέα κράτη μέλη). Οι τάσεις

στην ποιότητα ζωής μεταξύ του 2007 και του 2009 πιθανώς αντικατοπτρίζουν, σε κάποιο βαθμό, τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και της κρίσης ανεργίας στην Ευρώπη. Είναι, ωστόσο, σημαντική η τεκμηρίωση και η ερμηνεία του εύρους τυχόν μεταβολών στον βαθμό ικανοποίησης από τις διάφορες πτυχές της ζωής, καθώς και ο προσδιορισμός των ομάδων τις οποίες επηρέασε περισσότερο η χρηματοπιστωτική κρίση. Τα στοιχεία των ερευνών μπορούν να ρίξουν φως στα ζητήματα αυτά, αν υποθεθεί ότι οι ερωτήσεις προσφέρονται για τη μέτρηση μεταβολών αυτού του είδους. Πρέπει επίσης να αναγνωριστεί ότι τα στοιχεία μπορούν να αντικατοπτρίσουν μόνο τις απόψεις και εμπειρίες σχετικά μεγάλων κοινωνικών ομάδων, εφόσον τα δείγματα είναι πολύ μικρά για την τεκμηρίωση της μεταβαλλόμενης κατάστασης μερικών ομάδων κινδύνου, όπως οι μονογονεϊκές οικογένειες ή οι μετανάστες, ενώ άλλες κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες, όπως οι άστεγοι, δεν αντιπροσωπεύονται στις έρευνες.

4.4 Πτώση του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή και από το βιοτικό επίπεδο

Σε γενικές γραμμές, οι εντονότερες αλλαγές μεταξύ του 2007 και του 2009 σημειώθηκαν σε ότι αφορά τον βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή εν γένει και από το βιοτικό επίπεδο. Όπως φαίνεται στο **σχήμα 1**, μεταξύ του τελευταίου τριμήνου του 2007 και του Σεπτεμβρίου του 2009, το μέσο επίπεδο του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή εν γένει σε ολόκληρη την ΕΕ έπεσε από το 7,0 στο 6,8, ή κατά ποσοστό περίπου 4%. Αυτή η πτώση έγινε εντονότερα αισθητή στα νέα κράτη μέλη, όπου ο συνολικός βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή ήταν προηγουμένως ανοδικός: εδώ, η μέση βαθμολογία έπεσε από το 6,5 στο 6,1, αντιπροσωπεύοντας σε ποσοστό 6%, το οποίο ήταν διπλάσιο από το ποσοστό της πτώσης του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή στην ΕΕ15. Οι μεγαλύτερες πτώσεις καταγράφηκαν στη Βουλγαρία (όπου οι μέσες αξιολογήσεις του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή έπεσαν από 5,0 το 2007 σε 4,4 το 2009), στη Ρουμανία, στη Μάλτα, στην Εσθονία και στη Λετονία, καθώς επίσης και στη Γαλλία, όπου η μέση αξιολόγηση του βαθμού ικανοποίησης από

τη ζωή έπεσε από το 7,3 στο 6,7. Έτσι, στις χώρες της Βαλτικής, για παράδειγμα, η τάση της μείωσης του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή αντικατοπτρίζει την πτώση στο ΑΕγχΠ. Ωστόσο, σε χώρες όπως η Μάλτα και η Γαλλία, η τάση αυτή δεν συμβαδίζει με τις σχετικά μικρές πτώσεις στο ΑΕγχΠ. Δεν υπήρξαν επίσης διαφορές μεταξύ γυναικών και ανδρών ως προς τη μείωση του βαθμού ικανοποίησης από τη ζωή μεταξύ 2007 και 2009. Ωστόσο, σαφής διαφορά παρατηρήθηκε μεταξύ γηραιότερων και νέων ανθρώπων: σε νέους ηλικίας 18 έως 34 ετών, ο βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή έπεσε μόνο κατά 1%, ενώ στους γηραιότερους κατά 5%. Άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω στα ΝΚΜ12 σημείωσαν δραστικότερη πτώση στον δείκτη ικανοποίησης από τη ζωή σε σύγκριση με την αντίστοιχη ηλικιακή ομάδα στην ΕΕ15 – 10% έναντι 3% αντιστοίχως. Το αποτέλεσμα αυτό είναι συνεπές με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών: στο σύνολό τους, τα πορίσματα των ερευνών δείχνουν ότι οι γηραιότεροι στα ΝΚΜ12 αποκόμισαν λιγότερα οφέλη από την διεύρυνση και αισθάνονται εκτεθειμένοι στους κινδύνους της οικονομικής κρίσης. Ο βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή στην ηλικιακή ομάδα των 65 ετών και άνω ήταν το 2009 στις 15 χώρες της ΕΕ κατά μέσο όρο 7.0 ενώ μόνο 5.5 στα ΝΚΜ12. Αυτό πιθανώς να οφείλεται και στην χειρότερη υγεία των γηραιότερων ανθρώπων στα ΝΚΜ12. Το εισόδημα του νοικοκυριού και οι υλικές συνθήκες συνδέονται άμεσα με τον βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή. Αμφότερες οι έρευνες του 2007 και του 2009 περιλάμβαναν την ερώτηση για το πόσο εύκολα ή δύσκολα οι ερωτώμενοι ανταποκρίνονται στα έξοδά τους. Το 2007, ο μέσος βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή για όσους ανταποκρίνονταν εύκολα ήταν 7.8. Το 2009, ο βαθμός ήταν στο 7.7. Ο αντίστοιχος βαθμός για όσους δυσκολεύονταν να ανταποκριθούν στα έξοδά τους ήταν 5.3 και 4.9. Έτσι, η πτώση του δείκτη ικανοποίησης από τη ζωή για όσους έβγαζαν πέρα με δυσκολία τα οικονομικά τους ήταν κατά μέσο όρο 8% μεταξύ του 2007 και του 2009. Ωστόσο, η πτώση αυτή ήταν μεγαλύτερη στα ΝΚΜ12 -15% σε σύγκριση με 6% στα ΕΕ15, γεγονός που πιθανώς να αντανάκλα το μεγαλύτερο εύρος των δυσκολιών στα ΝΚΜ12. Ο μέσος βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή για όσους ήταν άνεργοι κατά τον χρόνο διεξαγωγής των ερευνών παρέμεινε αμετάβλητος στις ΕΕ15 ενώ έπεσε στο 11% στα ΝΚΜ12 – από 5.7 σε 5.0.

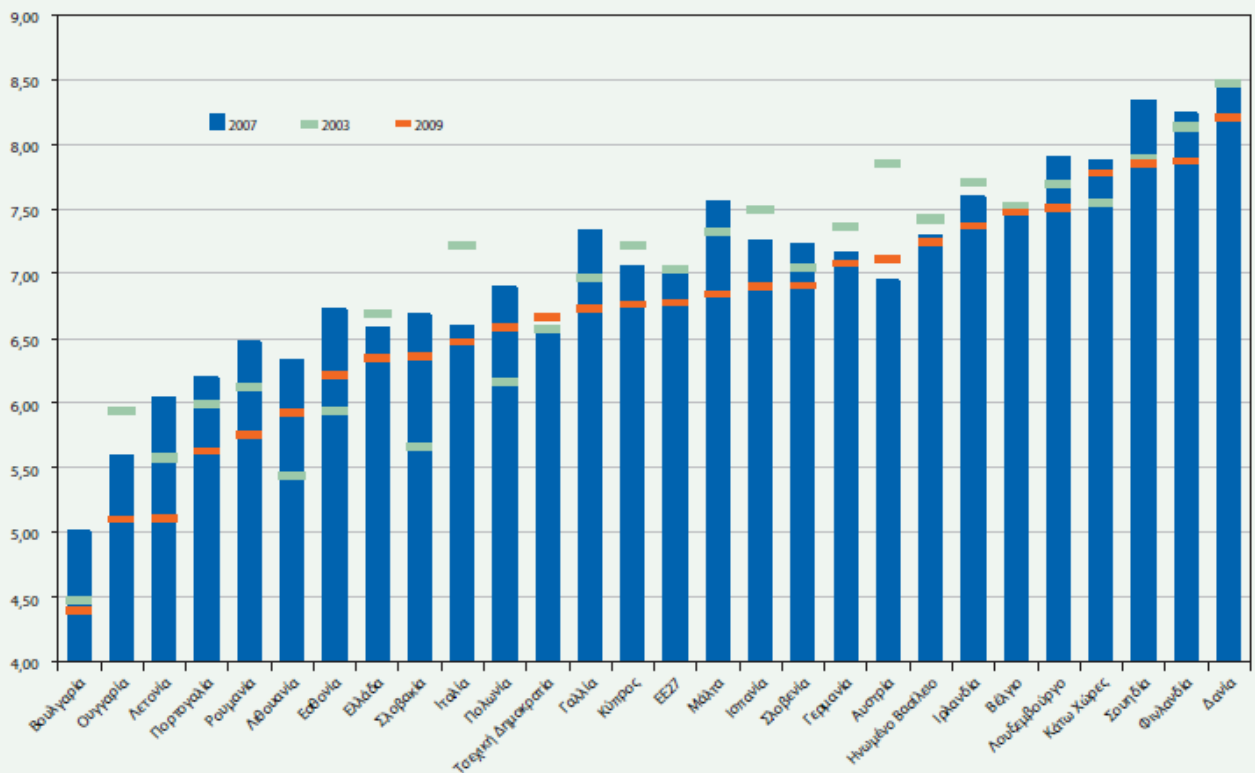
Παρόμοιες τάσεις πτώσης καθίστανται εμφανείς όταν συγκρίνεται ο βαθμός ικανοποίησης των ανθρώπων από το βιοτικό τους επίπεδο. Κατά μέσο όρο, στα ΝΚΜ12, ο βαθμός ικανοποίησης των πολιτών από το βιοτικό τους επίπεδο αυξήθηκε κατά 9% μεταξύ του 2003 και του 2007. Ωστόσο, μειώθηκε κατά 6% μεταξύ του 2007 και του 2009. Στην ΕΕ15, η μείωση στο βαθμό ικανοποίησης από το βιοτικό επίπεδο μεταξύ του 2007 και του 2009 ήταν μικρότερη, αντιστοιχώντας σε ποσοστό 4%. Επιπλέον, η μέση βαθμολογία ικανοποίησης από το βιοτικό επίπεδο ήταν 6,9 στην ΕΕ15, σε σύγκριση με 5,8 στα ΝΚΜ12. Οι μεγαλύτερες πτώσεις στις βαθμολογίες σημειώθηκαν στη Ρουμανία και στη Μάλτα, ακολουθούμενες από τη Λετονία και την Πορτογαλία, τη Γαλλία και την Εσθονία. Επομένως η πτώση που έγινε αντιληπτή στο βιοτικό επίπεδο δεν ήταν, σε καμία περίπτωση, περιορισμένη μόνο στα ΝΚΜ12 ή στις χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση.

Σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές ομάδες, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας στα ΝΚΜ12 εμφανίζονται να έχουν επηρεαστεί περισσότερο από την οικονομική κρίση. Στα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, η αξιολόγηση του βαθμού ικανοποίησης από το βιοτικό επίπεδο έπεσε κατά 5% στην ΕΕ15, κατά 12%, όμως, στα ΝΚΜ12. Από την πλευρά τους, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία στα ΝΚΜ12 αξιολογούν τον βαθμό ικανοποίησής τους από το βιοτικό τους επίπεδο σε χαμηλότερα επίπεδα από ό,τι οι συνομήλικοί τους στην ΕΕ15: στην έρευνα του 2009, στους ανθρώπους ηλικίας 65 ετών και άνω, η μέση βαθμολογία της ικανοποίησης από το βιοτικό επίπεδο ήταν 6,9 στην ΕΕ15 σε αντίθεση με τα ΝΚΜ12 όπου ήταν 5,2.

Δεν προκαλεί έκπληξη το ότι όσοι δυσκολεύονται να αντεπεξέλθουν στα έξοδά τους είναι λιγότερο ικανοποιημένοι από το βιοτικό τους επίπεδο σε σύγκριση με όσους δεν δυσκολεύονται. Το 2009, όσοι αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες βαθμολογούσαν το επίπεδο ικανοποίησής τους με το βιοτικό τους επίπεδο στο 4,5 σε σύγκριση με το 7,8 όσων δεν δυσκολεύονταν οικονομικά. Κατά μέσο όρο στις ΕΕ15, όσοι αντιμετώπιζαν οικονομικές δυσκολίες δεν ήταν λιγότερο ικανοποιημένοι το 2009 σε σύγκριση με το 2007. Αντιθέτως, ο βαθμός ικανοποίησης έπεσε κατά 12% στους αντίστοιχους πολίτες των ΝΚΜ12, ένδειξη ότι οι δυσκολίες εκεί είναι πολύ μεγαλύτερες. Όπως

φαίνεται στον Πίνακα 1, περίπου διπλάσιοι άνθρωποι στα ΝΚΜ12 από ό, τι στην ΕΕ15 δυσκολεύονται να αντεπεξέλθουν στα έξοδά τους. Το 2009, το ποσοστό των πολιτών με δυσκολίες ήταν υψηλότερο στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα, στην Ουγγαρία και στη Λετονία (άνω του 30% σε κάθε χώρα, και άνω του 40% στη Βουλγαρία). Η τάση μεταβλήθηκε ελάχιστα από το 2007. Η μεγαλύτερη αύξηση (της τάξεως άνω του 5%) σημειώθηκε στην Ελλάδα, στην Ιρλανδία, στη Λετονία και στη Λιθουανία (Εικόνα 3)

Σχήμα 1: Βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή εν γένει, ΕΕ27, 2003-2009



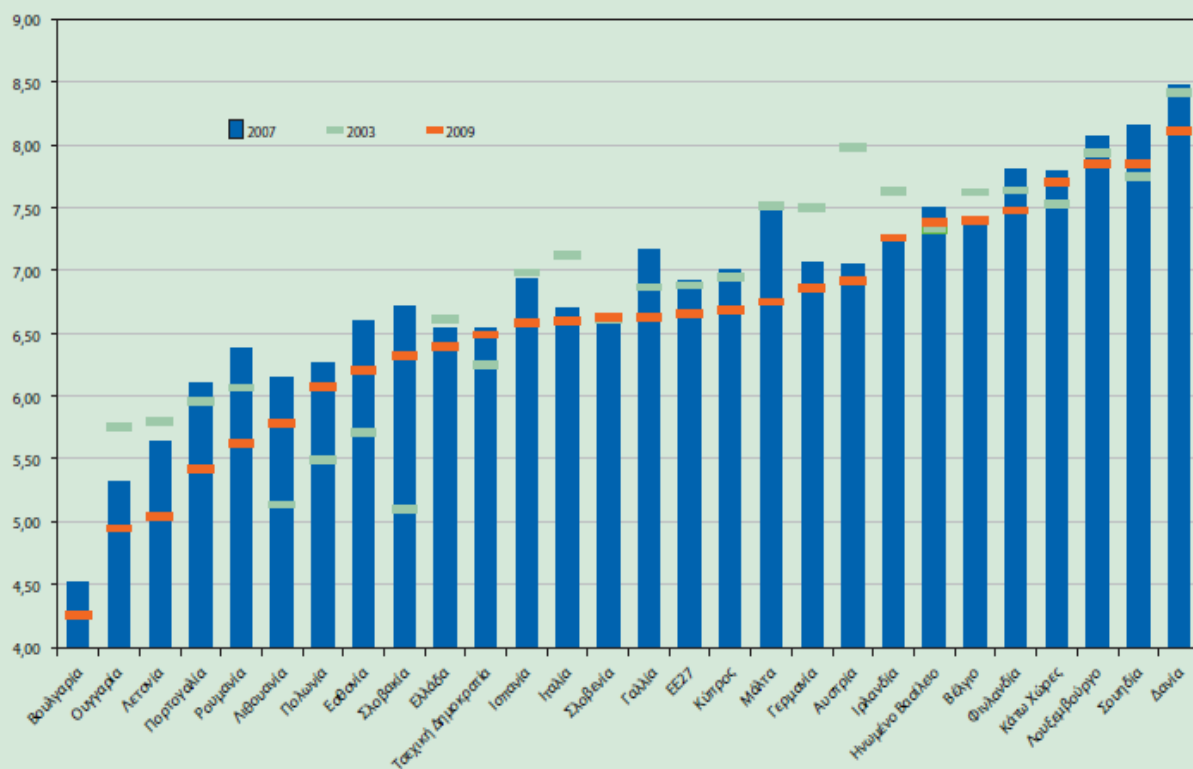
Πηγή:EQLS 2003-2009

Πίνακας 1: Στοιχεία οικονομικής δυσχέρειας, ΕΕ15 και ΝΚΜ12

	ΕΕ15		ΝΚΜ12	
	2007	2009	2007	2009
«Δυσκολία να αντεπεξέλθουν στα έξοδά του»	10%	11%	26%	22%
«Δεν έχουν χρήματα για την αγορά κρέατος»	4%	6%	20%	21%
«Δεν έχουν χρήματα για διακοπές»	24%	28%	55%	55%

Πηγή: Πηγή:EQLS 2003-2009

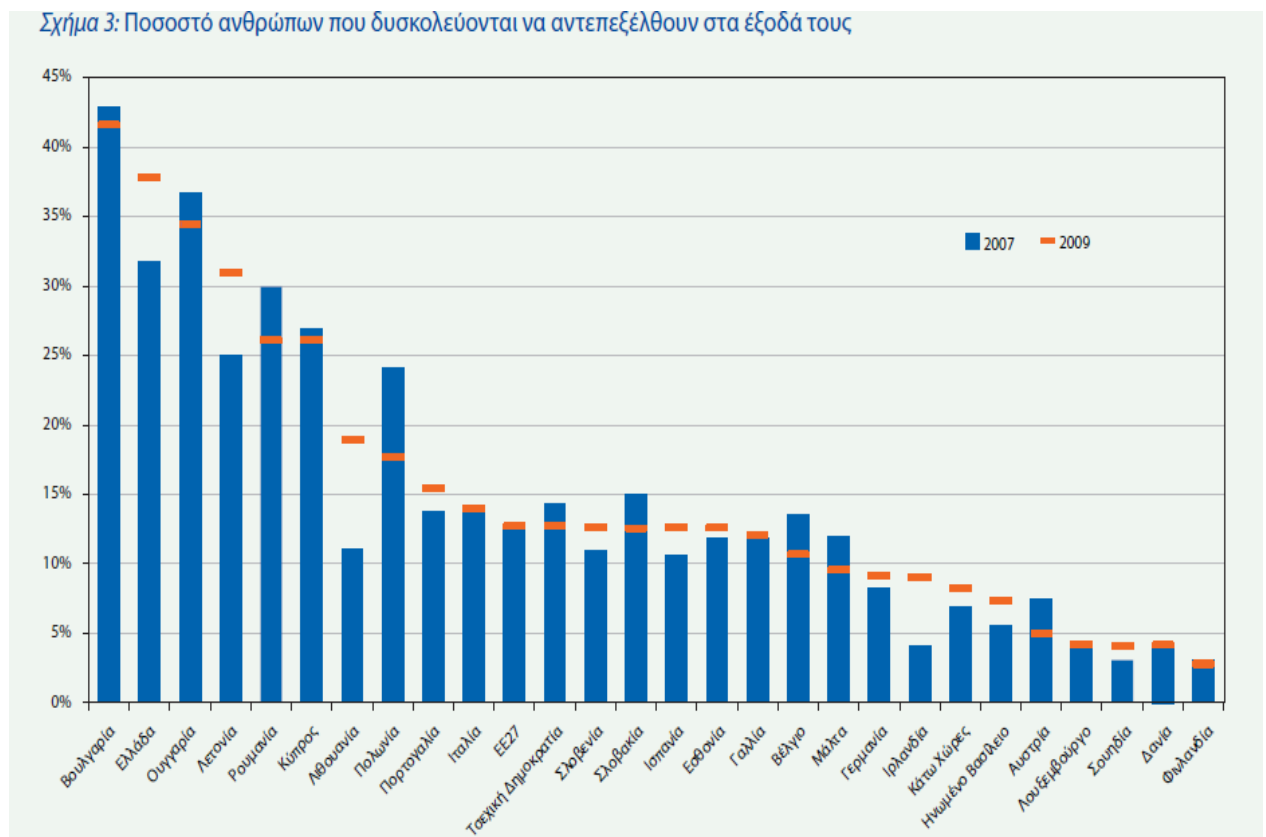
Σχήμα 2: Βαθμός ικανοποίησης από το βιοτικό επίπεδο, ΕΕ27, 2003-2009



Πηγή: Πηγή:EQLS 2003-2009

Χρησιμοποιήθηκαν δύο κριτήρια για τον δείκτη στέρξης προκειμένου να εντοπιστούν οι μεταβολές σε όσους αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα μεγάλες

δυσκολίες: δεν έχουν χρήματα για την αγορά κρέατος, κοτόπουλου ή ψαριού κάθε δεύτερη μέρα, και δεν έχουν χρήματα για διακοπές μίας εβδομάδας. Ο πίνακας 1 δείχνει ότι τα ποσοστά όσων δεν μπορούν να ανταποκριθούν οικονομικά σε αυτά τα δύο στοιχεία είναι πολύ μεγαλύτερα στα ΝΚΜ, αν και η μεταβολή μεταξύ 2007 και 2009 ήταν μικρή. Οι μεγαλύτερες αλλαγές στον δείκτη στέρησης διαπιστώθηκαν στην Ουγγαρία, όπου το ποσοστό των πολιτών που απάντησαν ότι δεν είχαν χρήματα να αγοράσουν κρέας αυξήθηκε από 32% σε 42% μεταξύ 2007 και 2009. Επίσης, το ποσοστό εκείνων που δεν είχαν χρήματα για διακοπές αυξήθηκε από 61% το 2007 σε 73% το 2009. Η Βουλγαρία ήταν η μόνη άλλη χώρα στην οποία αναφέρθηκαν παρόμοια επίπεδα στέρησης το 2009.



Πηγή: Πηγή:EQLS 2003-2009

4.5 Οικογενειακή ζωή, αίσθημα ικανοποίησης από την εργασία και υγεία – μικρές μεταβολές

Μεταξύ του 2007 και του 2009 υπήρξε σημαντική πτώση της ικανοποίησης των ανθρώπων από τη ζωή τους και το βιοτικό τους επίπεδο αλλά η μεταβολή της ικανοποίησης σε άλλες πτυχές της ζωής τους ήταν μικρότερη. Μεταξύ 2003 και 2007, στην ΕΕ27, σημειώθηκε μικρή πτώση στα μέσα επίπεδα ικανοποίησης από την οικογενειακή ζωή (-1%) ενώ παρόμοια πτώση της ικανοποίησης υπήρξε και στο θέμα της υγείας. Η ικανοποίηση από την εργασία σημείωσε, επίσης, πτώση κατά 2%. Μεταξύ 2007 και 2009, η ικανοποίηση από την οικογενειακή ζωή και την υγεία έπεσαν λίγο περισσότερο αλλά η ικανοποίηση από την εργασία παρέμεινε αξιοσημείωτα σταθερή, όπως δείχνει και ο πίνακας 2.

Πίνακας 2: Βαθμός ικανοποίησης από τις διάφορες πτυχές της ζωής, ΕΕ15 και ΝΚΜ12

	ΕΕ15		ΝΚΜ12	
	2007	2009	2007	2009
Οικογενειακή ζωή	7,95	7,81	7,70	7,52
Εργασία	7,22	7,21	6,84	6,95
Υγεία	7,44	7,26	6,98	6,7

Σημείωση: Οι ερωτηθέντες αξιολόγησαν τον βαθμό ικανοποίησής τους σε μια κλίμακα από 1 έως το 10.

Πηγή:EQLS 2003-2009

Ο βαθμός ικανοποίησης από την οικογενειακή ζωή είναι σχετικά υψηλός σε όλες τις χώρες, ενώ δύσκολα εντοπίζεται κάποια σταθερή τάση στα τρία χρονικά σημεία. Ωστόσο, υπάρχουν δύο ομάδες χωρών, στις οποίες μειώθηκε ο βαθμός ικανοποίησης από την οικογενειακή ζωή μεταξύ του 2003 και του 2007, και ξανά μεταξύ του 2007 και του 2009: στη Γερμανία, στην Αυστρία, στην Ελλάδα, στην Ιταλία, στην Πορτογαλία και στην Ισπανία. Οι απόψεις των πιο

ηλικιωμένων ανθρώπων φαίνεται να έχουν αλλάξει σε μεγαλύτερο βαθμό από τις απόψεις του μέσου πολίτη, μεταξύ 2007 και 2009, με πτώση 3% στο επίπεδο ικανοποίησης τους από την οικογενειακή ζωή, σε σύγκριση με πτώση 2% της ηλικιακής ομάδας 35 έως 64, ενώ καμία αλλαγή δεν σημειώθηκε στην ηλικιακή ομάδα 18 έως 34. Δεν υπήρξε επίσης διαφορά στη βαθμολογία μεταξύ ανδρών και γυναικών στα επίπεδα ικανοποίησής τους. Μεταξύ 2007 και 2009, τα επίπεδα ικανοποίησης από την υγεία έπεσαν κατά 4% μεταξύ των ερωτηθέντων στα ΝΚΜ12 και κατά 2% στην ΕΕ15, όπου η μεγαλύτερη πτώση παρατηρήθηκε στην Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Πορτογαλία. Ωστόσο, οι ερωτηθέντες στην Λεττονία ήταν πιο ικανοποιημένοι με την υγεία τους το 2009 σε σύγκριση με το 2007. Το αποτέλεσμα αυτό καθιστά δύσκολη των ερμηνεία αυτών των μεταβολών. Οι προφανείς αλλαγές στα επίπεδα ικανοποίησης από την εργασία είναι επίσης περίπλοκες. Συνολικά, η μέση ικανοποίηση από την εργασία δεν άλλαξε μεταξύ 2007 και 2009, και στα ΝΚΜ12 αυξήθηκε κατά μέσο όρο 2%. Αυτό είναι παράδοξο λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική ύφεση, την αύξηση της εργασιακής ανασφάλειας και την επιδείνωση των εργασιακών συνθηκών (τουλάχιστον για ορισμένους εργαζομένους). Φαίνεται επίσης αντιφατικό το γεγονός ότι η ικανοποίηση από την εργασία αυξήθηκε κυρίως στο ΗΒ και στην Ιρλανδία καθώς και στις Βαλτικές χώρες, όπου σημειώθηκε ο μεγαλύτερος αριθμός απώλειας θέσεων εργασίας. Πιθανώς να εκφράζεται κάποιο αίσθημα ανακούφισης για όσους εξακολουθούν να έχουν δουλειά. Πιθανώς, ωστόσο, οι επιπτώσεις της ύφεσης να φανούν σε αργότερο χρόνο όσον αφορά την ικανοποίηση από την εργασία.

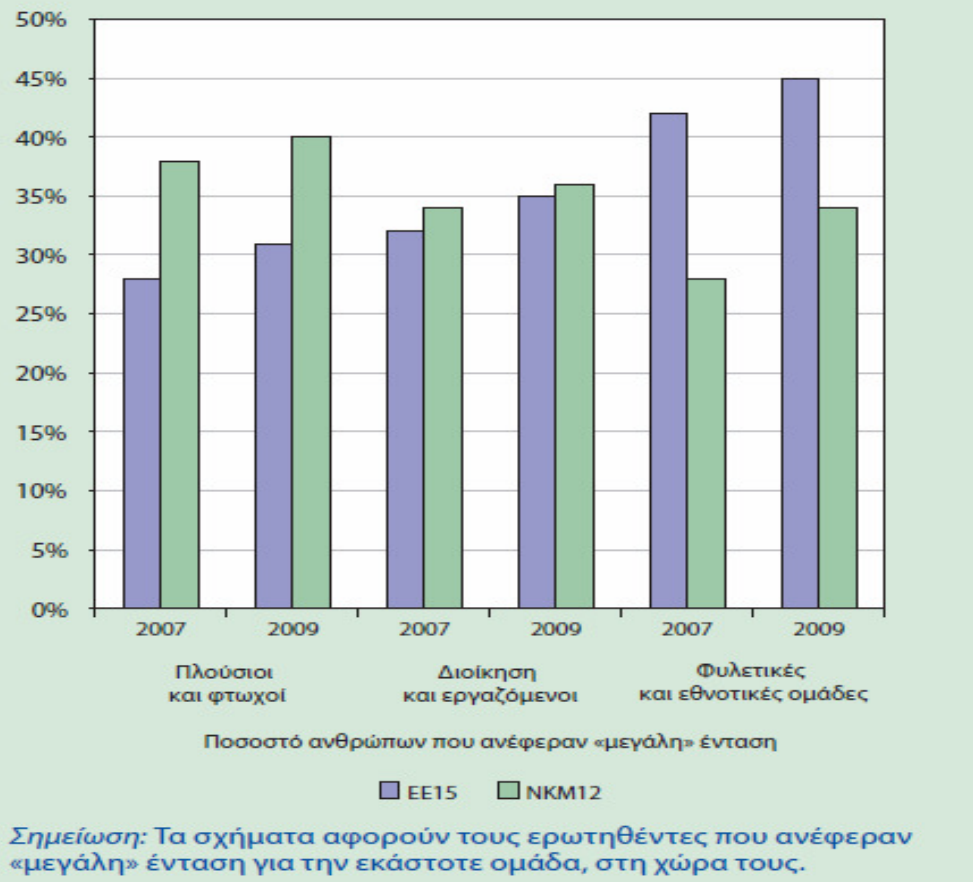
4.6 Αύξηση των κοινωνικών εντάσεων

Η ποιότητα της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν οι άνθρωποι αποτελεί σημαντική πτυχή της δικής τους συνολικής ποιότητας ζωής. Η άποψη των ανθρώπων όσον αφορά την ποιότητα του περιγυρου που τους περιβάλλει, των δημόσιων υπηρεσιών και των δημοκρατικών θεσμών είναι σημαντική για τους ίδιους αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο αξιολογούν εν γένει την δική τους ποιότητα ζωής. Προκειμένου να εξετάσει τις κοινωνικές σχέσεις, η EQLS ζήτησε

από τους ερωτηθέντες να βαθμολογήσουν το επίπεδο των εντάσεων στη χώρα τους μεταξύ διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Αν και γίνεται πολλή συζήτηση για τις διαφορές μεταξύ των δύο φύλων και μεταξύ των γενεών, λίγοι άνθρωποι στην ΕΕ δήλωσαν ότι οι παράγοντες αυτοί αποτελούσαν σημαντικές πηγές έντασης στη χώρα τους. Σπάνια μόνο το 20% ή περισσότερο των ανθρώπων θεωρούν ότι στην χώρα τους υπάρχει ένταση μεταξύ ανδρών και γυναικών ή μεταξύ νεότερων και γηραιότερων. Από την άλλη πλευρά, περίπου το ένα τρίτο ή και περισσότερο αναφέρουν εντάσεις μεταξύ φτωχών και πλουσίων, εργοδοτών και εργαζομένων καθώς και μεταξύ διαφόρων εθνοτικών ομάδων. Μεταξύ του 2003 και του 2007, τα επίπεδα της κοινωνικής έντασης που γίνονταν αντιληπτά μειώθηκαν: το ποσοστό των πολιτών που ανέφερε «μεγάλη» ένταση, κατά μέσο όρο για τις τρεις κατηγορίες ομάδων, σημείωσε μείωση της τάξης των τεσσάρων έως έξι ποσοστιαίων μονάδων. Ωστόσο, μεταξύ του 2007 και του 2009, το ποσοστό που ανέφεραν «μεγάλη» ένταση σημείωσαν αύξηση της τάξεως των δύο ή τριών ποσοστιαίων μονάδων κατά μέσο όρο. Στα ΝΚΜ12, οι εντάσεις που γίνονταν αντιληπτές μεταξύ διαφορετικών φυλετικών ή εθνοτικών ομάδων αυξήθηκαν κατά περίπου έξι ποσοστιαίες μονάδες. Σε ό,τι αφορά μεμονωμένα κράτη μέλη, οι εντάσεις αυτές αυξήθηκαν περισσότερο στη Σλοβακία (κατά 36 ποσοστιαίες μονάδες), στη Μάλτα (κατά 24 ποσοστιαίες μονάδες), καθώς και στην Ουγγαρία (κατά 19 ποσοστιαίες μονάδες). Οι αυξήσεις στη Σλοβακία και στην Ουγγαρία ενδεχομένως αντικατοπτρίζουν την αυξανόμενη συνειδητοποίηση των εντάσεων μεταξύ της πλειονότητας του πληθυσμού και των Ρομά. Παράλληλα, ωστόσο, το ποσοστό που ανέφερε «μεγάλη ένταση» αυξήθηκε κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες στη Δανία και κατά περισσότερες από 10 ποσοστιαίες μονάδες στη Σουηδία. Σε χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιρλανδία, που βίωσαν σημαντική μετανάστευση τα προηγούμενα χρόνια, υπήρξε ελάχιστη μεταβολή στα επίπεδα της αναφερθείσας έντασης. Συνολικά, υπάρχουν μικρές μόνο διαφορές μεταξύ αντρών και γυναικών στις αναφορές τους για ένταση μεταξύ φυλετικών και εθνοτικών ομάδων, και καμία διαφορά ως προς το πώς μεταβλήθηκαν οι αξιολογήσεις τους μεταξύ του 2007 και του 2009. Σε ό,τι αφορά τις διαφορές ηλικίας, 40% των ανθρώπων ηλικίας 65 ετών και άνω

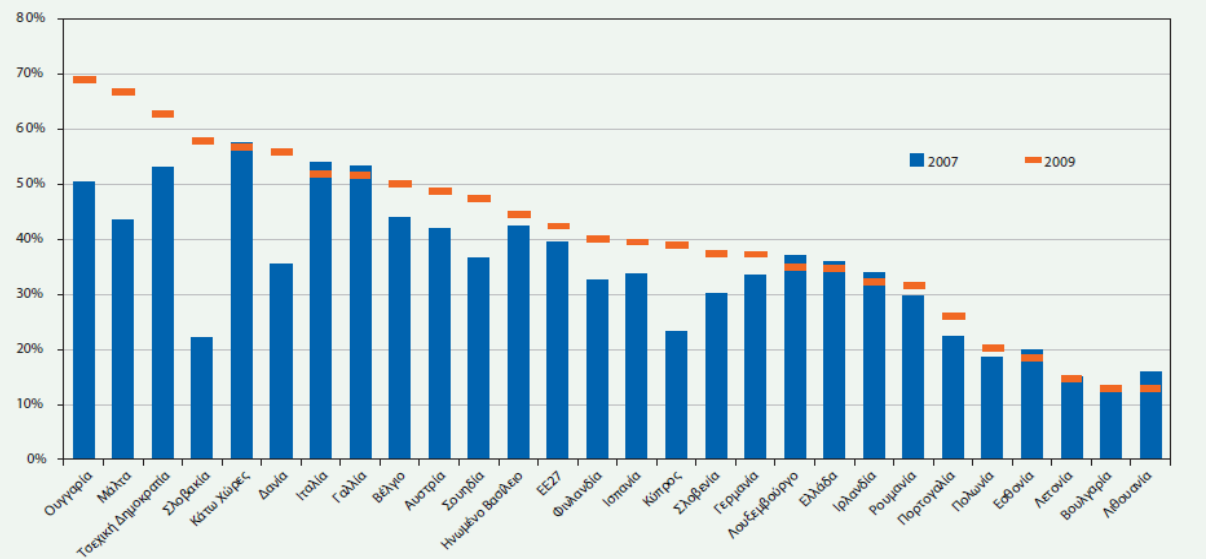
αντιλήφθηκε το 2009 «μεγάλη ένταση» μεταξύ των φυλετικών και εθνοτικών ομάδων συγκριτικά με το 43% των νεότερων ενηλίκων. Ωστόσο, το ποσοστό τέτοιων απαντήσεων μεταξύ ανθρώπων ηλικίας 65 ετών και άνω αυξήθηκε κατά έξι ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ του 2007 και του 2009, συγκριτικά με δύο ποσοστιαίες μονάδες στους νεότερους ανθρώπους. Αύξηση στις εντάσεις που γίνονται αντιληπτές μεταξύ πλουσίων και φτωχών ήταν ομοίως εμφανής μεταξύ του 2007 και του 2009. Ήταν εντονότερη στη Μάλτα και στη Σλοβενία, όπου το ποσοστό των πολιτών που ανέφεραν «μεγάλη» ένταση αυξήθηκε κατά 13 ποσοστιαίες μονάδες. Επιπλέον, σε έναν αριθμό χωρών στη βόρεια Ευρώπη (Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Φινλανδία, Σουηδία, Ιρλανδία και Λετονία), το ποσοστό πολιτών που ανέφεραν «μεγάλη ένταση» αυξήθηκε μεταξύ 6 και 11 ποσοστιαίων μονάδων μεταξύ του 2007 και του 2009 (στη Σλοβακία αυξήθηκε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες). Δεν προκαλεί ίσως έκπληξη το γεγονός ότι ο βαθμός της ευημερίας που απολαμβάνουν οι πολίτες φαίνεται να κάνει τη διαφορά: οι άνθρωποι που είχαν την αίσθηση ότι τους ήταν εύκολο να ανταπεξέλθουν στα έξοδά τους αντιλήφθηκαν λιγότερη ένταση μεταξύ πλουσίων και φτωχών από ό, τι άνθρωποι που δυσκολεύτηκαν, σε ποσοστό 26% έναντι ποσοστού 45% που ανέφερε «μεγάλη ένταση». Κατά μέσο όρο στην ΕΕ, η αντίληψη εντάσεων μεταξύ διοίκησης και εργαζομένων ήταν ελαχίστως περισσότερο διαδεδομένη το 2009 και διέφερε λίγο μεταξύ των NKM12 και της ΕΕ15 ως ομάδων. Ωστόσο, υπήρξε μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ μεμονωμένων χωρών: το 4% των πολιτών της Δανίας και το 12% των πολιτών της Σουηδίας ανέφεραν μεγάλη ένταση μεταξύ διοίκησης και εργαζομένων, έναντι 57% των πολιτών στη Γαλλία και 56% των πολιτών στην Ουγγαρία. Επιπλέον, αυτός ο αριθμός αυξήθηκε κατά περισσότερο από 10 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ του 2007 και του 2009 στη Γαλλία, στην Αυστρία, στην Εσθονία, στη Μάλτα και στη Σλοβακία.

Σχήμα 4: Εντάσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων, 2007 και 2009, ΕΕ15 και ΝΚΜ12



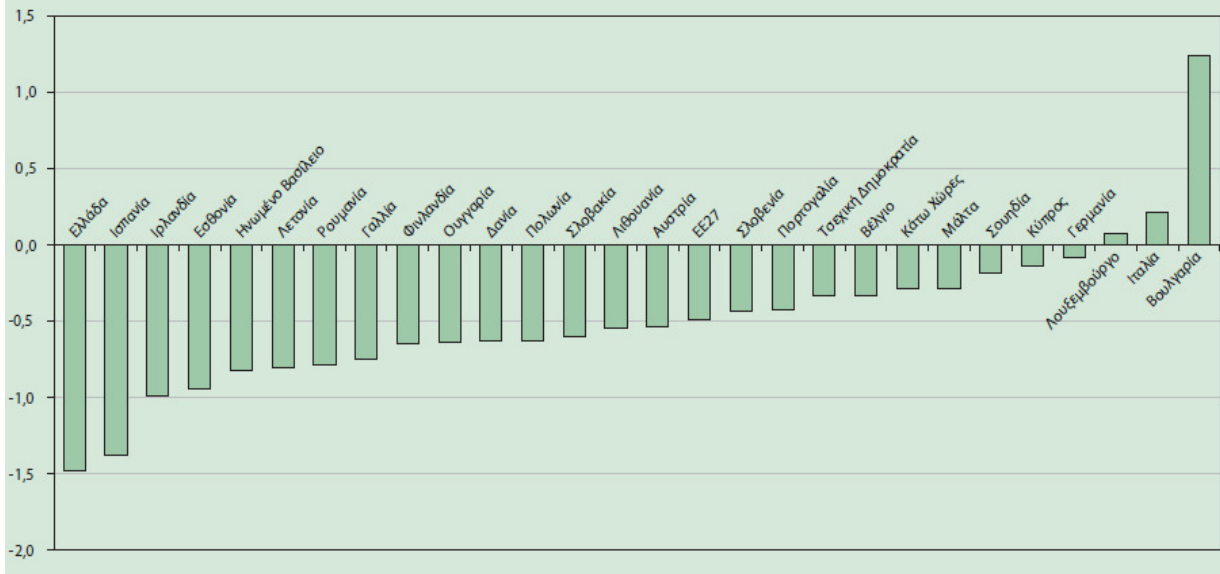
Πηγή:EQLS 2003-2009

Σχήμα 5: Αντιληπτή ένταση μεταξύ φυλετικών και εθνοτικών ομάδων, ΕΕ27, 2007 και 2009



Πηγή:EQLS 2003-2009

Σχήμα 6: Μεταβολή της εμπιστοσύνης προς το εθνικό κοινοβούλιο, 2007–2009, ΕΕ27



Πηγή:EQLS 2003-2009

4.7 Απώλεια εμπιστοσύνης σε θεσμούς και πολίτες

Ενώ φαίνεται ότι η ποιότητα της κοινωνίας έχει μειωθεί κάπως σε ό,τι αφορά τις εντάσεις που γίνονται αντιληπτές μεταξύ κοινωνικών ομάδων, η εικόνα των δεικτών του κοινωνικού κεφαλαίου έχει επιδεινωθεί. Το 2007, για πρώτη φορά, η έρευνα για την ποιότητα ζωής στην Ευρώπη ρώτησε τους πολίτες πόση εμπιστοσύνη είχαν στο εθνικό τους κοινοβούλιο και στην εθνική τους κυβέρνηση. Σε ολόκληρη την ΕΕ, οι πολίτες βαθμολόγησαν κατά μέσο όρο την εμπιστοσύνη τους προς την κυβέρνησή τους με 4,6 (στα 10). Ενώ δεν είναι υψηλή βαθμολογία, έως το 2009 είχε πέσει στο 4,1, μειώθηκε δηλαδή κατά 12%. Η μέση βαθμολογία το 2009 ήταν 4,3 στην ΕΕ15 και 3,3 στα ΝΚΜ12, με τις εθνικές βαθμολογίες να κυμαίνονται από 6,2 στο Λουξεμβούργο και 5,3 στην Κύπρο έως 3,2 στην Ελλάδα και 2,3 στη Λετονία. Οι μεγαλύτερες μειώσεις μεταξύ του 2007 και του 2009 σημειώθηκαν στην Εσθονία και στη Λετονία, στην Ισπανία και στην Ελλάδα, στην Ιρλανδία και στη Ρουμανία –κατά κύριο

λόγο στις χώρες των οποίων η οικονομική κατάσταση είχε επιδεινωθεί περισσότερο εξαιτίας της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι απαντήσεις των πολιτών σε μια δεύτερη ερώτηση σχετικά με την εμπιστοσύνη τους προς τα εθνικά κοινοβούλια αποκάλυψε μια παρόμοια τάση. Οι μεταβολές στα επίπεδα της εμπιστοσύνης μεταξύ του 2007 και του 2009 υποδεικνύονται στο **σχήμα 7**. Είναι αξιοσημείωτο ότι, αντίθετα προς την ευρωπαϊκή τάση, οι πολίτες της Βουλγαρίας υπέδειξαν σημαντική αύξηση στα επίπεδα εμπιστοσύνης προς το εθνικό τους κοινοβούλιο. Η παράδοξη κατάσταση στη Βουλγαρία ενδεχομένως οφείλεται, εν μέρει τουλάχιστον, στις εθνικές εκλογές που διεξήχθησαν μόλις πριν από την έρευνα του 2009. Σε ολόκληρη την Ευρώπη, τα επίπεδα εμπιστοσύνης στους εθνικούς θεσμούς μειώθηκαν περισσότερο μεταξύ ανθρώπων που το θεωρούσαν «δύσκολο» να αντεπεξέλθουν στα έξοδά τους από ό,τι μεταξύ αυτών που το θεωρούσαν «εύκολο». Ωστόσο, δεν διαφάνηκαν σαφείς συσχετισμοί με το φύλο ή την ηλικία. Πολλά έχουν γραφτεί σχετικά με την κοινωνική σημασία της έκφρασης εμπιστοσύνης προς τους συμπολίτες. Οι ερωτηθέντες και στις τρεις έρευνες ερωτήθηκαν πόσο πολύ εμπιστεύονταν τους άλλους: οι μέσες βαθμολογίες μειώθηκαν από 5,6 για την ΕΕ27 το 2003 σε 5,2 το 2007 και σε 4,9 το 2009. Οι πτώσεις στη βαθμολογία μεταξύ του 2007 και του 2009, για την ΕΕ15 και τα ΝΚΜ12, περιγράφονται στο σχήμα 6. Σε εθνικό επίπεδο, έχουν επέλθει αξιοσημείωτες μεταβολές στις βαθμολογίες: στη διάρκεια των έξι χρόνων από το 2003 έως το 2009, ο μέσος όρος έπεσε κατά έναν βαθμό ή περισσότερο στην Πορτογαλία, στην Ισπανία, στην Αυστρία, στη Γερμανία, στη Λετονία και στην Κύπρο. Μεταξύ του 2007 και του 2009, οι μεγαλύτερες μειώσεις εμφανίστηκαν στην Ισπανία και στην Πορτογαλία, καθώς και στη Ρουμανία. Συνολικά, μεταξύ του 2007 και του 2009, ο συγκεκριμένος δείκτης κοινωνικού κεφαλαίου μειώθηκε κατά 5% στην ΕΕ15 έναντι 8% στα ΝΚΜ12. Η μέση βαθμολογία των γυναικών για την εμπιστοσύνη στους άλλους το 2009 ήταν 4,8 έναντι 5,0 που ήταν η βαθμολογία των ανδρών. Επιπλέον, η μείωση ήταν ελαφρώς εντονότερη στις γυναίκες από ό,τι στους άντρες, με τα επίπεδα της εμπιστοσύνης να πέφτουν κατά 6% για τις γυναίκες και κατά 4% για τους άντρες.

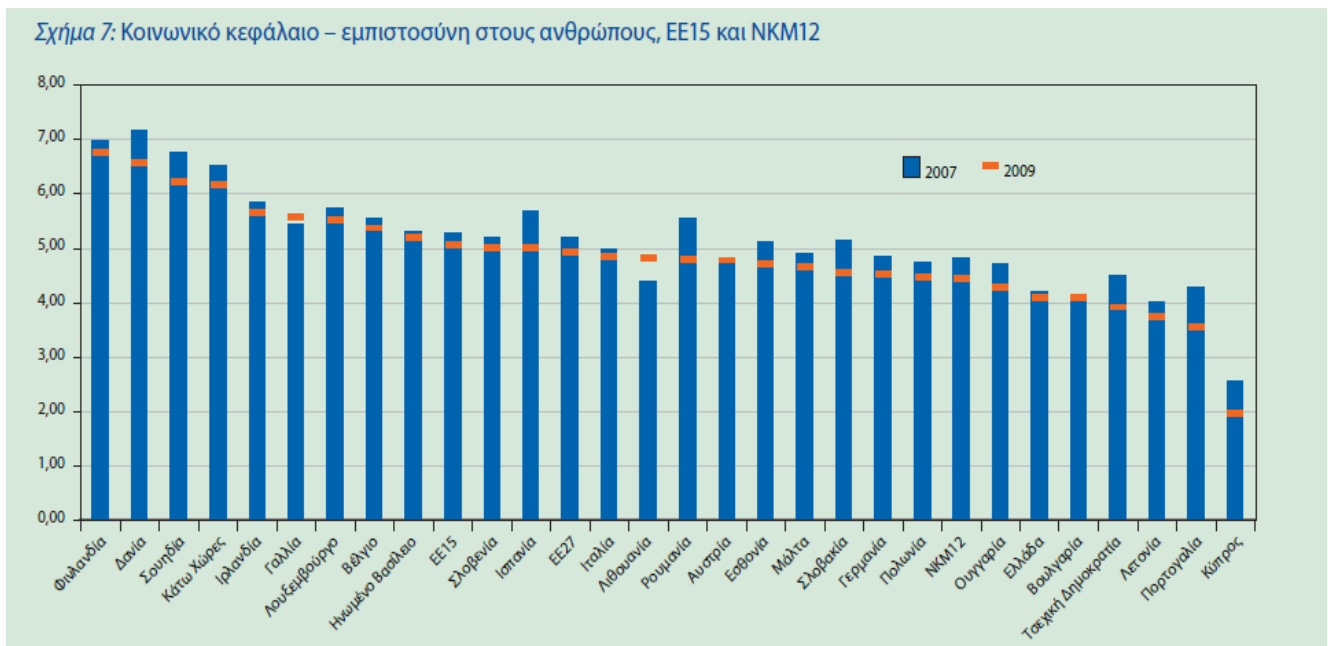
4.8 Συμπέρασμα έρευνας

Από την εξέταση των πορισμάτων προκύπτει ότι η οικονομική κρίση συσχετίστηκε με πτώση σε ορισμένες πτυχές της ποιότητας ζωής και στην ποιότητα της κοινωνίας όπως αυτή γίνεται αντιληπτή. Οι δείκτες για τον βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή και για τον βαθμό ικανοποίησης από το βιοτικό επίπεδο, ενώ βελτιώθηκαν μεταξύ του 2003 και του 2007, ιδιαίτερα στα νέα κράτη μέλη, υπαναχώρησαν μεταξύ του 2007 και του 2009. Οι μειώσεις είναι εμφανείς τόσο σε χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση όσο και σε χώρες που επηρεάστηκαν λιγότερο: οι χώρες που βίωσαν τη βαθύτερη ύφεση δεν είναι πάντοτε εκείνες που αναφέρουν τις μεγαλύτερες μεταβολές στην ποιότητα ζωής. Φαίνεται, πάντως, ότι στη Λετονία και στην Εσθονία, καθώς και στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία, επιβραδύνθηκε η πορεία προς τη βελτίωση της ευημερίας. Σαφώς, οι μεταβολές στη μέση ποιότητα ζωής σε μια χώρα δεν παρέχουν ολοκληρωμένη εικόνα: φαίνεται ότι συγκεκριμένες ομάδες σε κάποιες χώρες βίωσαν πρόσφατα μεγαλύτερη μείωση στην ποιότητα της ζωής τους.

Συγκεκριμένα, τις πιο αρνητικές επιπτώσεις από τις μεταβολές μεταξύ του 2007 και του 2009 φαίνεται να έχουν υποστεί οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας στα ΝΚΜ12. Επιπλέον, οι άνθρωποι που δυσκολεύτηκαν να ανταπεξέλθουν στα έξοδά τους βίωσαν επίσης πιο αρνητικές αλλαγές σε ένα πλήθος πτυχών της ποιότητας ζωής. Παρόλα αυτά, δεν πρέπει να μεγαλοποιείται η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην καθημερινή οικονομική εμπειρία: τουλάχιστον έως τον Σεπτέμβριο του 2009, δεν υπήρξε σχεδόν καμία συνολική μεταβολή στην οικονομική δυσπραγία που γίνεται αντιληπτή, ενώ επήλθε μόνο μια σχετικά μικρή επιδείνωση στους δείκτες της στέρησης. Μεταξύ των εντονότερων μεταβολών μεταξύ του 2007 και του 2009 συγκαταλέγεται η μείωση στα αναφερόμενα επίπεδα εμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση και το εθνικό κοινοβούλιο σε πολλά κράτη μέλη. Εδώ, οι μεταβολές σημειώθηκαν συχνά στις χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο από την ύφεση. Ωστόσο, η μείωση δεν ήταν σταθερή και ήταν λιγότερο έντονη από όσο

θα ήταν ενδεχομένως αναμενόμενο σε κάποιες χώρες. Και πάλι, το αίσθημα της εμπιστοσύνης μειώθηκε περισσότερο στα άτομα που βίωσαν τις μεγαλύτερες οικονομικές δυσκολίες από ό, τι σε ανθρώπους που δεν δυσκολεύθηκαν τόσο πολύ να ανταπεξέλθουν στα έξοδά τους.

Η απώλεια της εμπιστοσύνης στους δημοκρατικούς θεσμούς συνοδεύτηκε από μια (συνεχιζόμενη) πτώση στον παραδοσιακό δείκτη μέτρησης του κοινωνικού κεφαλαίου: την εμπιστοσύνη στους συμπολίτες. Η εμπιστοσύνη αυτή είναι ένας βασικός πόρος για την αντιμετώπιση της κοινωνικής αλλαγής και πρέπει να της δοθεί περισσότερη έμφαση. Πιο συγκεκριμένα, απότομες πτώσεις του κοινωνικού κεφαλαίου παρατηρήθηκαν ενίοτε σε χώρες όπου γίνονταν αντιληπτές περισσότερες κοινωνικές εντάσεις. Είναι αναγκαία η εκτενέστερη παρακολούθηση αυτών των τάσεων όσον αφορά την ποιότητα της κοινωνίας, καθώς και των τάσεων στον βαθμό ικανοποίησης από τις άλλες πτυχές της ποιότητας ζωής, προκειμένου να αναλυθούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης ενόσω αυτή διαπερνά τις ευρωπαϊκές κοινωνίες.



Πηγή: EQLS 2003-2009

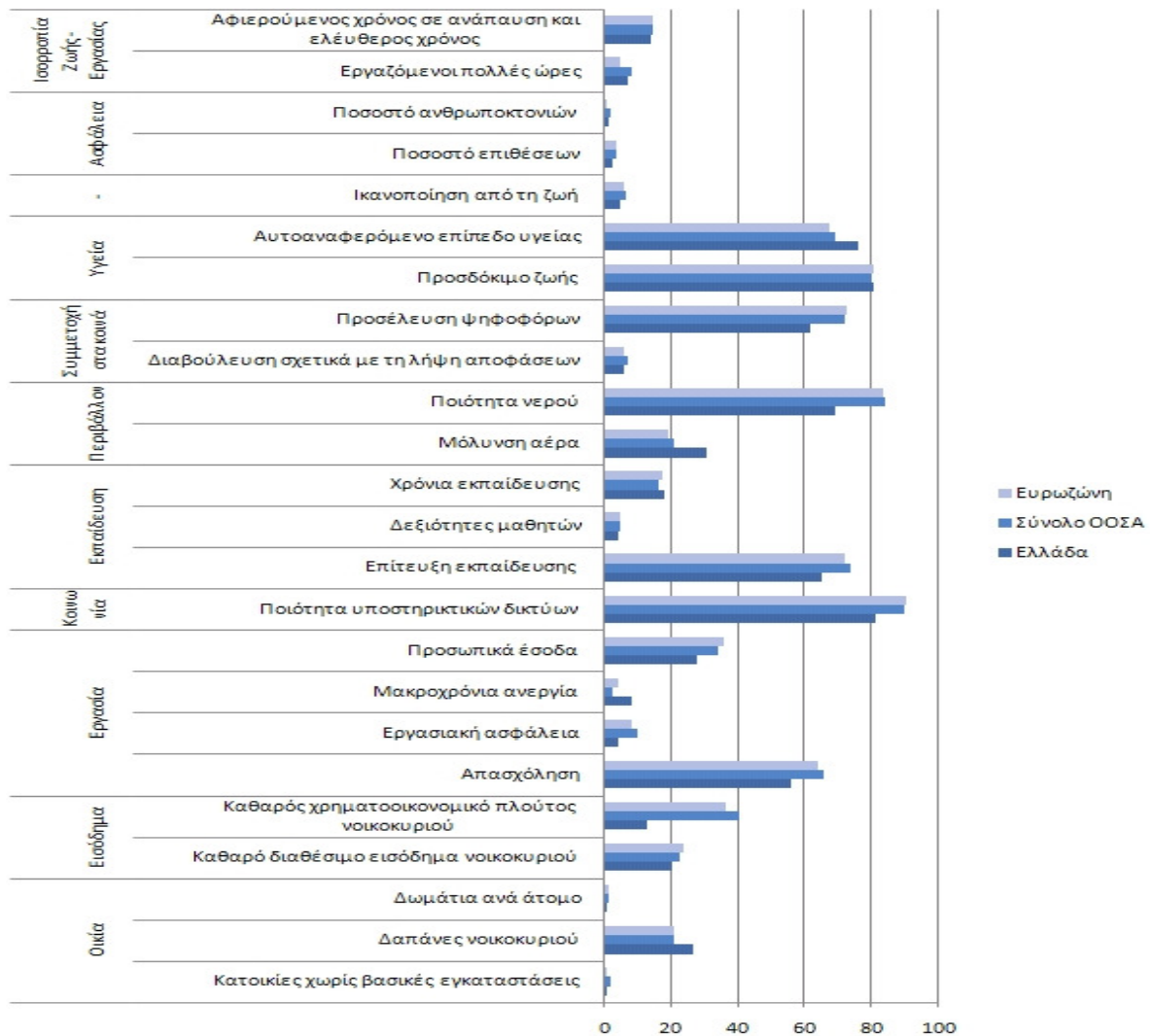
4.9 Δείκτες Ευημερίας: Η Ικανοποίηση από τη Ζωή στην Ελληνική Κοινωνία

Η αποκλειστική συγκέντρωση της προσοχής στους δείκτες οικονομικής μεγέθυνσης, συσκοτίζει την πραγματική επίδοση μίας οικονομίας ως προς το τελικό ζητούμενο, το οποίο είναι ο άνθρωπος και το επίπεδο διαβίωσής του.

Σε πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ σχετικά με το δείκτη ευημερίας των πολιτών αλλά και των συνθηκών διαβίωσής τους, ο οργανισμός εκτιμά ότι «η Ελλάδα πηγαίνει σχετικά καλά με βάση το σύνολο των κριτηρίων ευημερίας, όπως φαίνεται από το γεγονός ότι βρίσκεται κοντά στο μέσο όρο σε έναν μεγάλο αριθμό παραμέτρων του Δείκτη Καλύτερης Ζωής»

Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται με βάση ένα πλήθος παραμέτρων που περιλαμβάνουν μετρήσεις για τις εξής βασικές κατηγορίες ευημερίας: Ισορροπία ζωής-εργασίας, αίσθηση ασφάλειας, ικανοποίηση από τη ζωή, υγεία, συμμετοχή στα κοινά, περιβάλλον, εκπαίδευση, κοινωνία, εργασία, εισόδημα και οικία (Διάγραμμα 1).

Διάγραμμα 1. Σύγκριση της Ελλάδας με το μ.ο. της Ευρωζώνης και με τις χώρες του ΟΟΣΑ σε δείκτες ευημερίας



Πηγή: ΟΟΣΑ (Going for Growth 2013).

Σημείωση: Τα δεδομένα για την Ευρωζώνη δεν περιλαμβάνουν τις χώρες Μάλτα και Κύπρο.

Από τις παραπάνω μετρήσεις φαίνεται ότι παρά το γεγονός ότι τα χρήματα δεν μπορούν να αγοράσουν την ευτυχία, αποτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό μέσο για την επίτευξη υψηλότερων προτύπων διαβίωσης στην Ελλάδα. Σχετικά με την απασχόληση, το 56% των ατόμων ηλικίας από 15 έως 64 ετών στην Ελλάδα αμείβονται για την εργασία τους, κάτω δηλαδή από το

μέσο όρο του ΟΟΣΑ (66%). Επιπρόσθετα, φαίνεται ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εξισορρόπηση καριέρας - οικογένειας. Ταυτόχρονα, οι Έλληνες εργαζόμενοι εργάζονται 2.032 ώρες ετησίως, πάνω από το μ.ο. του ΟΟΣΑ (1.776 ώρες). Σχεδόν το 5% των εργαζομένων εργάζονται επί πολλές ώρες, κάτω από τον μ.ο. του ΟΟΣΑ (9%), αλλά αρκετά πάνω από το μ.ο. της Ευρωζώνης.

Αναφορικά με την εκπαίδευση, το 65% των ενηλίκων ηλικίας 25-64 ετών στην Ελλάδα, έχουν απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (κάτω από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ - 74%). Ο μέσος Έλληνας μαθητής συγκεντρώνει 473 μονάδες στη λογοτεχνία, τα μαθηματικά και τις επιστήμες στο πρόγραμμα του ΟΟΣΑ για τη Διεθνή Αξιολόγηση των Μαθητών (PISA). Η βαθμολογία είναι χαμηλότερη από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ (497 μονάδες)

Σχετικά με την υγεία, το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση στην Ελλάδα είναι σχεδόν 81 χρόνια (ανεξαρτήτως φύλου), ένα έτος περισσότερο από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ (80 χρόνια).

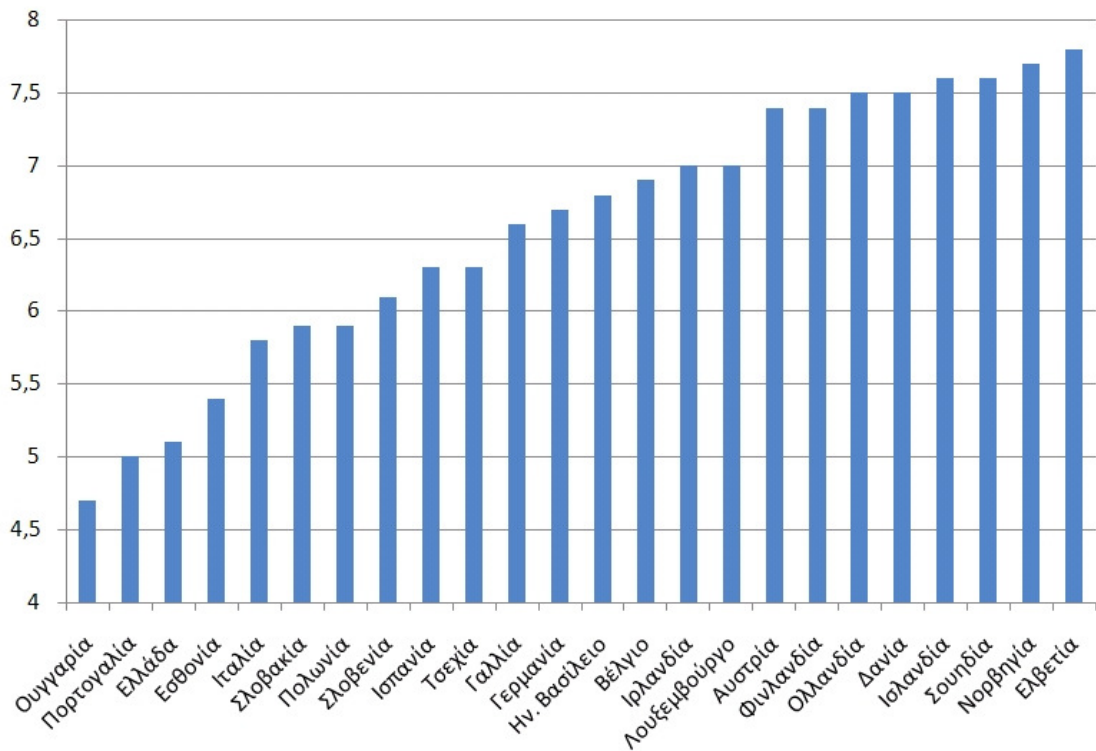
Κακές είναι οι επιδόσεις στο περιβάλλον, καθώς το επίπεδο των σωματιδίων ρύπων στην ατμόσφαιρα είναι αρκετά χαμηλό για να προκαλέσει πνευμονικές βλάβες, ωστόσο είναι σημαντικά υψηλότερο από το μ.ο. του ΟΟΣΑ. Ταυτόχρονα, κάτω από το μ.ο. του ΟΟΣΑ τοποθετείται η ποιότητα του νερού, με το 69% των ατόμων να δηλώνουν ότι είναι ικανοποιημένοι με την ποιότητα της ύδρευσης (ΟΟΣΑ - 84%)

Αναφορικά με τη συμμετοχή στα κοινά, παρατηρούνται μέτρια επίπεδα κοινωνικής συμμετοχής των πολιτών στην Ελλάδα, όπου το 81% των ανθρώπων πιστεύουν ότι γνωρίζουν κάποιον στον οποίο θα μπορούσαν να βασιστούν σε ώρα ανάγκης, χαμηλότερα πάντως από το μ.ο. του ΟΟΣΑ (90%). Η συμμετοχή στις εκλογές, ένα μέτρο που εκφράζει την εμπιστοσύνη του κοινού στην κυβέρνηση και τη συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική διαδικασία, ανήλθε σε 62% κατά τις τελευταίες εκλογές, κάτω από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ (72%).

Σε γενικές γραμμές, οι Έλληνες είναι λιγότερο ικανοποιημένοι από τη ζωή τους συγκριτικά με το μέσο όρο του ΟΟΣΑ και της Ευρωζώνης, με το 71% των

ατόμων να δηλώνουν ότι έχουν περισσότερο θετικές εμπειρίες (αίσθηση ικανοποίησης για μια επιτυχία, ευχαρίστηση, κλπ) σε σχέση με αρνητικές (πόνος, ανησυχία, θλίψη, ανία, κλπ). Οι επιδόσεις των χωρών, παρουσιάζονται περισσότερο αναλυτικά αναφορικά με το δείκτη της ικανοποίησης από τη ζωή, στο Διάγραμμα 2.

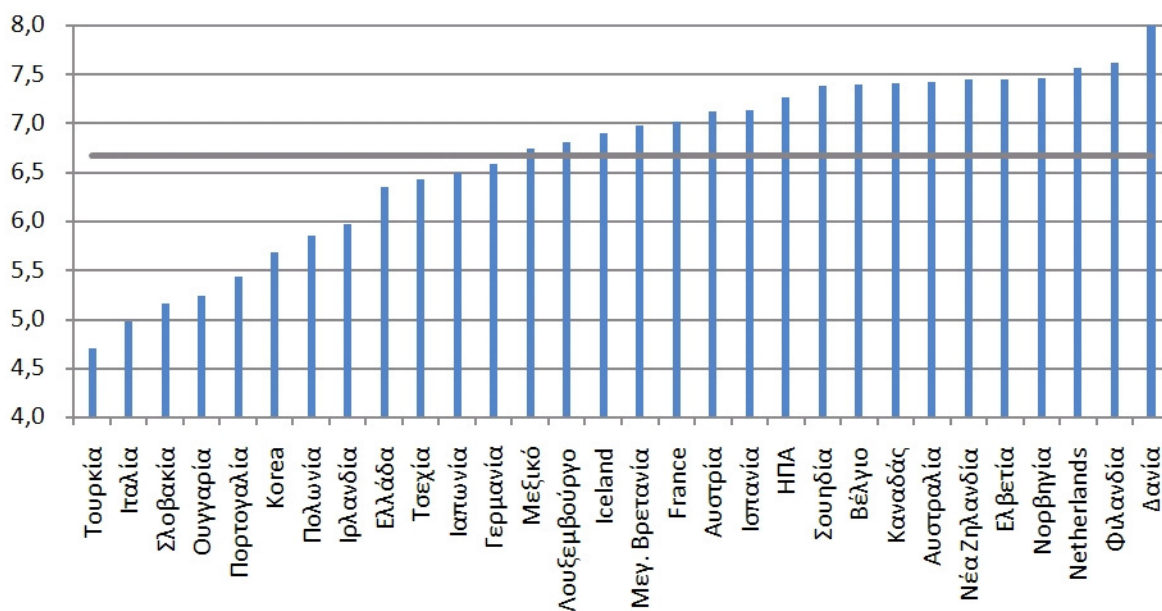
Διάγραμμα 2. Ικανοποίηση από τη ζωή στην Ευρώπη (2012)



Πηγή: ΟΟΣΑ (Going for Growth 2013).

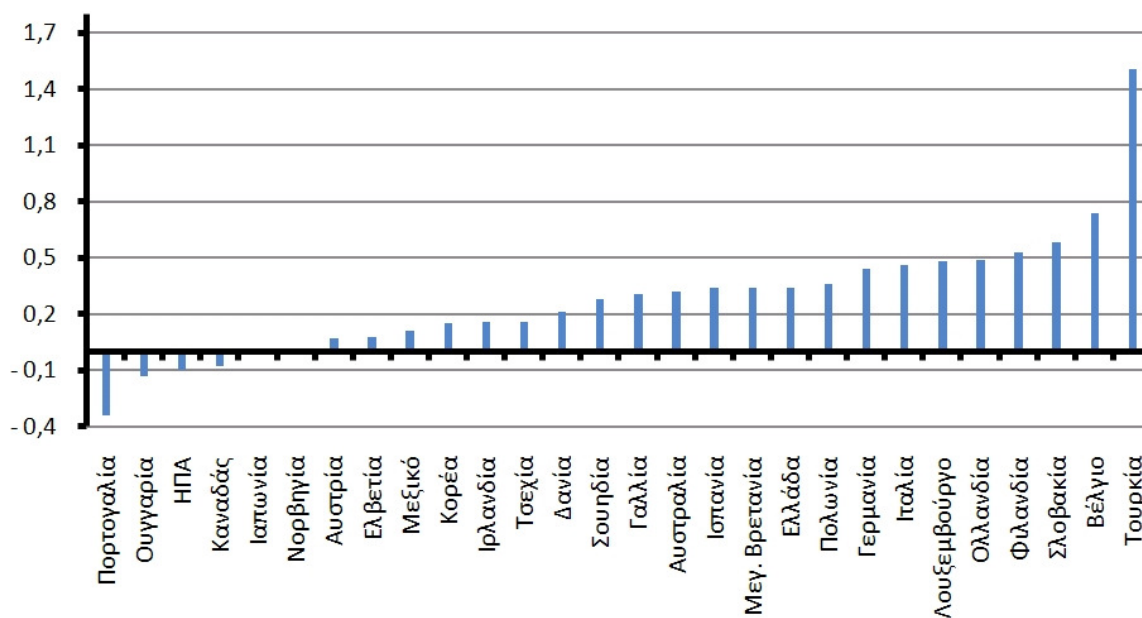
Ο δείκτης “ικανοποίηση από τη ζωή” για το έτος 2006 παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 3, ενώ η μεταβολή του δείκτη για την περίοδο 2000 έως 2006, στο Διάγραμμα 4.

Διάγραμμα 3. “Ίκανοποίηση από τη ζωή” στις χώρες του ΟΟΣΑ (2006)



Πηγή: ΟΟΣΑ, 2009 (Society at a Glance).

Διάγραμμα 4. Ποσοστιαία μεταβολή της “ικανοποίησης από τη ζωή” (2000-2006)



Πηγή: ΟΟΣΑ, 2009 (Society at a Glance).

4.10 Συμπέρασμα Έρευνας

Με βάση τα στοιχεία αυτά διαπιστώνουμε ότι η κατάταξη της Ελλάδας αναφορικά με το δείκτη της ικανοποίησης από τη ζωή, ενώ παρουσίασε βελτίωση κατά την περίοδο 2000 – 2006, παρουσιάζει επιδείνωση κατά την περίοδο 2006-2012. Στη συνολική μέτρηση της μελέτης του ΟΟΣΑ (του 2013), η Αυστραλία τοποθετήθηκε στην πρώτη θέση ως «το πιο ευτυχές κράτος» του κόσμου, ανάμεσα στις αναπτυγμένες οικονομίες, για τρίτη συνεχή χρονιά. Τις θέσεις της πρώτης πεντάδας συμπληρώνουν οι Σουηδία, Καναδάς, Νορβηγία και Ελβετία. Η σχετική θέση της Ελλάδας είναι η 30^η μεταξύ των 36 χωρών που συμπεριλαμβάνονται στη μελέτη.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Δείκτες που θα χρησιμοποιηθούν στην έρευνα.

Εξετάζουμε δεκατέσσερις(14) διαφορετικές μεταβλητές βασισμένες όχι μόνο σε οικονομικά κριτήρια αλλά επίσης σε δημογραφικά, χωροταξικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά και καταναλωτικά.

Οι μεταβλητές αυτές μπορούν να δώσουν αξιόπιστες πληροφορίες για την εξέλιξη των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Η βασική πηγή των στοιχείων είναι World Bank.

5.1.1. Πυκνότητα πληθυσμού

Η πυκνότητα του πληθυσμού ορίζεται ως ο αριθμός των ανθρώπων ανά μονάδα επιφάνειας (συνήθως ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο) και κατά περίπτωση αναφέρεται στα γεωγραφικά όρια μιας πόλης, μιας χώρας ή και ολόκληρης της γης. Η σημασία του δείκτη είναι σημαντική διότι η γνώση της πυκνότητας του

πληθυσμού σε μια περιοχή και η παρακολούθηση της εξέλιξής του συμβάλλει σημαντικά σε διάφορους τομείς, καθώς όσο αυξάνει η πυκνότητα του πληθυσμού, τόσο αυξάνονται και οι περιβαλλοντικές πιέσεις και δυσχεραίνει η ποιότητα ζωής του συνολικού πληθυσμού της περιοχής μελέτης.

Μεταξύ άλλων, επακόλουθα της αύξησης της πυκνότητας του πληθυσμού είναι η αύξηση απαιτήσεων για υλικοτεχνική υποδομή(σχολεία, νοσοκομεία, κατοικίες κλπ.),η ανάγκη για υποδομές (δίκτυα παροχής ρεύματος, νερού και τηλεπικοινωνιών), η αύξηση του κυκλοφοριακού φόρτου και η ένταση της έλλειψης χώρων στάθμευσης, η μεγαλύτερη και εντατικότερη ανάγκη για καθαριότητα και φροντίδα περιορισμού των ρύπων κάθε μορφής και η ανάγκη για νέες θέσεις εργασίας (αύξηση ποσοστών ανεργίας). Ο δείκτης αποτελεί έμμεση μέτρηση της πίεσης που δέχεται το περιβάλλον και περιλαμβάνει την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, καθώς και τη ρύπανση του ατμοσφαιρικού αέρα και των υδάτων.

5.2 Οικονομία και Ανάπτυξη

Η οικονομική ανάπτυξη (economic growth) είναι κεντρικής και καθοριστικής σημασίας για την οικονομική βελτίωση (economic development) μιας χώρας. Καθώς μεγαλώνει το εθνικό εισόδημα, επωφελούνται οι άνθρωποι. Η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας αδιαμφισβήτητα οδηγεί στην βελτίωση της ποιότητας ζωής τους και οι άνθρωποι είναι περισσότερο ικανοποιημένοι στην καθημερινή τους ζωή.

Δεδομένου ότι δεν υπάρχει καμία γνωστή φόρμουλα για την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης, τα δεδομένα μπορεί να βοηθήσουν τους υπευθύνους χάραξης της πολιτικής, έτσι ώστε να κατανοήσουν περισσότερο την οικονομική κατάσταση των χωρών τους, και να καθοδηγήσουν οποιαδήποτε εργασία προς βελτίωση. Όσον αφορά τον τομέα της οικονομικής ανάπτυξης συμπεριλαμβάνονται δείκτες που αντιπροσωπεύουν την οικονομική ανάπτυξη, το μετοχικό κεφάλαιο, την κατανάλωση, την απασχόληση, την αποταμίευση, κρατικές δαπάνες, εισαγωγές-εξαγωγές. Στην παρούσα εργασία οι δείκτες που

χρησιμοποιούνται για την διεξαγωγή αποτελεσμάτων είναι το ΑΕΠ, η μακροχρόνια ανεργία, η τελική καταναλωτική δαπάνη ,η οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος(Electric power consumption (kWh per capita).

5.2.1 Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Οι κοινωνικό-οικονομικοί δείκτες αποτελούν αναμφισβήτητα το επίκεντρο του ενδιαφέροντος κάθε μελέτης σχετικά με την ποιότητα ζωής. Προσδιορίζουν τις δυνατότητες που έχουν τα άτομα να βελτιώσουν το επίπεδο διαβίωσης τους. Σε γενικές γραμμές, στους βασικούς κοινωνικοοικονομικούς δείκτες συμπεριλαμβάνονται το εισόδημα, η κατοικία, η απασχόληση και η κατανάλωση. Από αυτούς, το εισόδημα είναι σημαντικός παράγοντας της ποιότητας ζωής γιατί προσδιορίζει την προσωπική οικονομική κατάσταση. Το κατά κεφαλήν εισόδημα είναι το εισόδημα που αναλογεί κατά μέσο όρο σε κάθε κάτοικο ανεξάρτητα από την συμμετοχή του στην παραγωγική διαδικασία. Το ύψος του κατά κεφαλήν εισοδήματος αποτελεί το σημαντικότερο κριτήριο βιοτικού επιπέδου του λαού.

Ο βασικότερος δείκτης που αποτυπώνει την εισοδηματική κατάσταση των κατοίκων μιας περιοχής και που χρησιμοποιείται στη μελέτη αυτή είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Ο βασικότερος δείκτης που αποτυπώνει την εισοδηματική κατάσταση των κατοίκων μιας περιοχής και που χρησιμοποιείται στη μελέτη αυτή είναι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

ΑΕΠ ανά κάτοικο, το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν , είναι το άθροισμα της αξίας των τελικών προϊόντων που παράγονται από την κοινωνία στην διάρκεια ενός δεδομένου χρόνου. Περιλαμβάνει όλα τα εισοδήματα της χωρικής μονάδας μέτρησης ακόμα και των αλλοδαπών, αλλά αποκλείει τους μισθούς και τα κέρδη που κερδίζουν οι πολίτες από πηγές έξω από την συγκεκριμένη χρονική μονάδα. Το πλεονέκτημα του ΑΕΠ είναι ότι περιλαμβάνει ολόκληρη την οικονομική δραστηριότητα για την περιοχή που μελετάται. Οι περιορισμοί του δείκτη, απεναντίας είναι η πολυπλοκότητά του και στηρίζεται σε στατιστικά δεδομένα τα οποία πρέπει να είναι αξιόπιστα αν και συχνά υποτιμάται

σύμφωνα από τις αναπτυσσόμενες χώρες εξαιτίας της αυτοκατανάλωσης , της οικιακής εργασίας και των τάσεων για παραοικονομία. Επίσης δίνει μια χονδροειδή εικόνα για το επίπεδο ανάπτυξης μιας χώρας σε ζητήματα που αφορούν την κατανομή του πλούτου αλλά και επιμέρους χαρακτηριστικών όπως της εκπαίδευσης, της υγείας κ.α.

5.2.2 Μακροχρόνια Ανεργία

Η ύπαρξη ανεργίας αντιστοιχεί σε μειωμένους αρχικούς πόρους και κατά συνέπεια σε επιδείνωση της ποιότητας ζωής. Για την ακριβή αποτύπωση της σημασίας της απασχόλησης χρησιμοποιείται η μακροχρόνια ανεργία. **Η μακροχρόνια ανεργία** αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων με συνεχείς περιόδους ανεργίας για χρονικό διάστημα ενός έτους ή και μεγαλύτερο εκφρασμένο ως ποσοστό των συνολικών ανέργων. Το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας είναι δείκτης που δείχνει το οικονομικό επίπεδο άρα και την ποιότητα ζωής μιας χώρας. Η μακροχρόνια ανεργία θεωρείται ευρέως ως η βασική αιτία της φτώχειας. Επιπλέον σε περιόδους παρατεταμένης ύφεσης το κοινωνικό κόστος της ανεργίας μεγεθύνεται ακόμα περισσότερο με την αύξηση της εγκληματικότητας και της βίας, την κρίση των θεσμών αρωγής και με την γενική υποχώρηση της κοινωνικής συνοχής. Η στέρηση του δικαιώματος της εργασίας κλονίζει την εμπιστοσύνη προς την πολιτεία και υποθάλλει την αδιαφορία για τα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα.

Η ανεργία αποτελούσε ανέκαθεν το σημαντικότερο πρόβλημα στις σύγχρονες οικονομίες των καπιταλιστικών συστημάτων. Ακόμα και αν μια οικονομία παρουσιάζει ανάκαμψη λόγω της μεγέθυνσης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της, αυτό δεν ικανοποιεί τους πολίτες της εφόσον υπάρχει υψηλό ποσοστό ανέργων, ιδιαίτερα νέων ηλικιών. Αυτό διότι η ανεργία έχει σοβαρές επιπτώσεις και επιδράσεις σε όσους είναι άνεργοι και δεν διαθέτουν πηγή εισοδήματος. Επιπλέον η ανεργία σημαίνει απώλεια του παραγωγικού συντελεστή εργασία , του σημαντικότερου συντελεστή σε μια σύγχρονη οικονομία, που σημαίνει περαιτέρω μείωση της ζήτησης και επομένως και των προϊόντων που παράγονται και προσφέρονται σε μια οικονομία.

Τέλος, για τον προσδιορισμό της καταναλωτικής δαπάνης, χρησιμοποιούμε ως δείκτη την τελική καταναλωτική δαπάνη νοικοκυριών ανά κάτοικο (**Household final consumption expenditure per capita**) καθώς και την οικιακή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος(**Electric power consumption (kWh per capita)**). Δαπάνη για τελική κατανάλωση είναι η αγοραία αξία όλων των αγαθών και των υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων ανθεκτικά προϊόντα (όπως τα αυτοκίνητα, πλυντήρια, και οικιακούς υπολογιστές), που αγοράζονται από τα νοικοκυριά.

5.3 ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Η ποιότητα ζωής ενός ατόμου εξαρτάται από τις διαθέσιμες υπηρεσίες που υπάρχουν στην κάθε χώρα ανάμεσα στις ΕΕ-28 οι οποίες ικανοποιούν βασικές του ανάγκες. Πρέπει να τονιστεί ότι το φάσμα των υπηρεσιών ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι ομοιογενές. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα τους. Για την περιγραφή των υπηρεσιών μιας περιοχής είναι σκόπιμο να χρησιμοποιείται μεγάλος αριθμός δεικτών. Οι πιο σημαντικοί τομείς από την άποψη αυτή είναι ο τομέας της υγείας, της παιδείας, των μεταφορών, των επικοινωνιών, της ασφάλειας και του πολιτισμού.

5.3.1 Υγεία

Η υγεία είναι απαραίτητο στοιχείο της ποιότητας ζωής των πολιτών μιας χώρας. Η "φτωχή υγεία" μπορεί να επηρεάσει την γενική πρόοδο της κοινωνίας καθώς επίσης μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την υποκειμενική ευημερία των ατόμων. Η βελτίωση της υγείας είναι ζωτικής σημασίας για τους αναπτυξιακούς στόχους της χιλιετίας και ο δημόσιος τομέας είναι κύριος πάροχος της υγειονομικής περίθαλψης, στις αναπτυσσόμενες χώρες. Η υγειονομική προστασία και ιατρική περίθαλψη αποτελούν απαραίτητες εισροές για την εξασφάλιση της υγείας των κατοίκων μιας χώρας. Με βασικό

σκοπό να μειωθούν μεταξύ τους ανισότητες , πολλές χώρες έχουν δώσει έμφαση στην πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της ανοσοποίησης (immunization), αποχετεύσεων (sanitation), πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό καθώς και ασφαλή μητρικές πρωτοβουλίες (safe motherhood initiatives). Στην παρούσα εργασία οι δείκτες που χρησιμοποιούνται για την διεξαγωγή συμπερασμάτων στον τομέα της υγείας είναι: **α.** Το προσδόκιμο ζωής (**Life Expectancy**). Το προσδόκιμο ζωής είναι ο αριθμός των ετών που ένα άτομο αναμένεται να ζήσει, ξεκινώντας από τη γέννηση (το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση). Ένας ευρέως χρησιμοποιούμενος δείκτης της υγείας του πληθυσμού, το προσδόκιμο ζωής μετρά την ποσότητα και όχι την ποιότητα της ζωής. Η σημασία του δείκτη: Το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση αντανακλά τη συνολική θνησιμότητα του πληθυσμού. Συνοψίζει την εξέλιξη της θνησιμότητας που επικρατεί σε όλες τις ηλικιακές ομάδες - παιδιά και εφήβους, ενήλικες και ηλικιωμένους. Επιπλέον τα στοιχεία για τα έτη υγιούς ζωής (ή "προσδόκιμο ζωής χωρίς αναπηρίες") δείχνουν τον αριθμό ετών που αναμένεται να ζήσει χωρίς αναπηρίες ένα άτομο συγκεκριμένης ηλικίας. Ο δείκτης ετών υγιούς ζωής βρίσκεται στον πυρήνα των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών Δεικτών, καθώς η σημασία του αναγνωρίζεται και στη Συνθήκη της Λισαβόνας. Ο δείκτης χρησιμοποιείται την παρακολούθηση της υγείας ως παράγοντα παραγωγικότητας/οικονομίας, την εισαγωγή της έννοιας της ποιότητας ζωής , τη μέτρηση της απασχολησιμότητας των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας καθώς και την παρακολούθηση της προόδου που σημειώνεται όσον αφορά την ποιότητα και τη βιωσιμότητα της υγειονομικής περίθαλψης καθώς και την πρόσβαση σ' αυτή. **β.** ο αριθμός των γιατρών ανά 1000 άτομα **physicians (per 1,000 people)** όπου συμπεριλαμβάνονται οι γενικοί και ειδικευμένοι ιατροί, ποσοστό θνησιμότητας κάτω των πέντε ετών (Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births)), είναι η πιθανότητα ότι στις 1000 γεννήσεις, ένα νεογέννητο μωρό θα πεθάνει πριν την ηλικία των πέντε.

5.3.2 Εκπαίδευση

Σε όλες τις οικονομίες η εκπαίδευση παίζει καθοριστικό ρόλο στην ζωή των πολιτών και αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για την πρόοδο της ζωής τους. Τα επίπεδα της εκπαίδευσης μπορούν να καθορίσουν το επάγγελμα του κάθε ατόμου. Άτομα με περιορισμένες ικανότητες και δεξιότητες συνήθως αποκλείονται από ένα μεγάλο φάσμα θέσεων εργασίας και μερικές φορές μπορούν να χάσουν τις ευκαιρίες ώστε να κατορθώσουν αξιόλογους στόχους μέσα στην κοινωνία. Επίσης έχουν λιγότερες προοπτικές για την οικονομική ευημερία. Στην Ευρώπη, επί του παρόντος διαθέσιμοι δείκτες εκπαίδευσης που έχουν σημασία για την ποιότητα ζωής είναι το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, ο αριθμός των ατόμων που εγγράφονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ο αριθμός των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο, η αυτοεκτίμηση καθώς και η δια-βίου μάθηση.

Η εκπαίδευση είναι ένα από τα ισχυρά μέσα για την μείωση της φτώχειας και των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών, και θέτει τα θεμέλια για μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Οι δείκτες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έρευνα για την διεξαγωγή συμπερασμάτων όσον αφορά τον τομέα της εκπαίδευσης είναι :α) Το ποσοστό εγγραφής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση (School enrollment, primary (% gross), ανεξάρτητα από την ηλικία, εκφρασμένο ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού από την επίσημη ηλικία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο συγκεκριμένος δείκτης μπορεί να υπερβαίνει το 100% λόγω της ένταξης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση των υπερηλίκων(over-aged) ή των ανήλικων (under-aged) μαθητών εξαιτίας της πρόωρης ή της αργοπορημένης εισαγωγής τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και τον βαθμό επανάληψης. β) Το ποσοστό εγγραφής στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση (School enrollment, secondary (% gross), όπου αντιστοιχεί στην συνολική εγγραφή στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ανεξάρτητα από την ηλικία εκφρασμένο ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού από την επίσημη ηλικία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Ο συγκεκριμένος δείκτης μπορεί να υπερβαίνει το 100% λόγω της ένταξης στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση των υπερηλίκων

(over-aged) ή των ανήλικων (under-aged) μαθητών εξαιτίας της πρόωρης ή της αργοπορημένης εισαγωγής τους στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τον βαθμό επανάληψης.

5.4 Φυσικό και Αστικό περιβάλλον

Η προστασία του περιβάλλοντος είναι πολύ υψηλή στην Ευρωπαϊκή ατζέντα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η συντριπτική πλειοψηφία των Ευρωπαίων πολιτών πιστεύουν ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι πολύ σημαντική και ασκεί σημαντικές επιδράσεις στην ποιότητα ζωής των ατόμων. Η έκθεση στον αέρα, η ηχορύπανση, η μόλυνση του νερού, μπορεί να έχουν άμεσο αντίκτυπο στην υγεία των πολιτών και την οικονομική ευημερία των κοινωνιών. Οι δείκτες που αφορούν το περιβάλλον είναι πολύ σημαντικοί για την αξιολόγηση της ποιότητας ζωής όχι μόνο στις χώρες της Ευρώπης αλλά γενικότερα και στις υπόλοιπες χώρες.

Στις περισσότερες μελέτες πάνω στο περιβάλλον καταρτίζονται περιβαλλοντικοί δείκτες με τους οποίους ορίζεται η ποσότητα των περιβαλλοντικών ζημιών, όπως ο βαθμός ρύπανσης, τα επίπεδα SO₂, τα αιρούμενα σωματίδια κλπ. Στους περιβαλλοντικούς δείκτες περιλαμβάνονται επίσης, ποσοτικές έρευνες για την ποιότητα των ανοικτών εκτάσεων, των υδάτινων περιοχών καθώς και δείκτες που σχετίζονται με το κλίμα. Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται οι δείκτες:

α) εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα- CO₂ emissions (metric tons per capita)

Πρόκειται για ένα δείκτη ο οποίος μετράει τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα που προκύπτουν από την καύση ορυκτών καυσίμων και την παραγωγή τσιμέντου. Το διοξείδιο του άνθρακα πλέον αποκαλείται ως «αέριο του θερμοκηπίου». Οι εκπομπές του διοξειδίου του άνθρακα προέρχονται από διάφορες ενέργειες των ανθρώπων, ώστε τελικά να δημιουργήσουν την υπερθέρμανση του πλανήτη. Στις μέρες μας γίνεται μεγάλη προσπάθεια ώστε να ελαττωθεί η παγκόσμια εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα. Η μέτρηση του Ανθρακικού Αποτυπώματος αποτελεί πλέον κοινή πρακτική για πολλούς

οργανισμούς διεθνώς, ενώ συνήθως συνοδεύεται από μια συγκεκριμένη Στρατηγική για την Κλιματική Αλλαγή.

β) Ο δείκτης που αντανακλά το ποσοστό δασικών εκτάσεων (forest area (% of land area)), αναφέρεται σε τοποθεσίες με συστάδες δέντρων που βρίσκονται σε αστικά πάρκα ή κήπους με εξαίρεση αυτών των δέντρων που ανήκουν σε συστήματα γεωργικής παραγωγής(για παράδειγμα φυτείες φρούτων και γεωργοδασοκομικά συστήματα)

5.5 Υποδομές

Οι υποδομές βοηθούν στην επιτυχία της παραγωγής (manufacturing) και των γεωργικών δραστηριοτήτων. Επενδύσεις σε τομείς όπως: νερό, αποχετεύσεις, ενέργεια, στέγαση, καθώς και μεταφορές βοηθούν στην μείωση της φτώχειας. Επιπλέον καινούργιοι τρόποι μηχανοργάνωσης, και τεχνολογίες επικοινωνίας προωθούν την ανάπτυξη, βελτιώνουν τις υπηρεσίες της υγείας, και όχι μόνο, επεκτείνουν τις δυνατότητες εκπαίδευσης και υποστηρίζουν τις κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις.

Η ενημέρωση και πληροφόρηση είναι επίσης απαραίτητα στοιχεία για την πρόσβαση στους υλικούς και άυλους πόρους, όπου ανήκουν στον τομέα των υποδομών. Ο δείκτης που χρησιμοποιούνται είναι οι συνδρομές κινητών τηλεφωνικών συνδέσεων / συσκευών ανά 100 άτομα. (Mobile cellular telephone subscriptions) καθώς επίσης και ο αριθμός χρηστών του διαδικτύου ανά 100 άτομα.

Οι συνδρομές κινητών τηλεφώνων αναφέρονται στον αριθμό των συνδρομών σε δημόσια δίκτυα κινητής τηλεφωνίας την υπηρεσία που παρέχει πρόσβαση στο PSTN με τη χρήση κυτταρικής τεχνολογία. Ο δείκτης περιλαμβάνει τον αριθμό των συμβολαίων συνδρομής και τον αριθμό των ενεργών προπληρωμένων λογαριασμών (δηλαδή που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων μηνών). Ο δείκτης ισχύει για όλες τις συνδρομές κινητών τηλεφώνων που προσφέρουν φωνητικές επικοινωνίες. Αποκλείει τις συνδρομές μέσω καρτών δεδομένων ή USB μόντεμ, συνδρομές σε

δημόσιες υπηρεσίες δεδομένων κινητής τηλεφωνίας, ιδιωτική ζευκτικοποιημένη κινητής τηλεφωνίας, τηλεσημείο, ραδιοτηλεειδοποίησης και υπηρεσιών τηλεμετρίας.

Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται ως ο αριθμός των συνδρομών κινητών κυψελοειδούς τηλεφώνου συνδρομές διαιρούμενος με τον πληθυσμό και πολλαπλασιαζόμενος με 100.

(Internet users per 100 people): Κατά την τελευταία δεκαετία το internet έχει αλλάξει κατά πολύ τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι δουλεύουν , ενημερώνονται και επικοινωνούν. Σήμερα υπάρχει μόλις και μετά βίας μια πτυχή της ζωής μας, που δεν επηρεάζεται από τον χείμαρρο των διαθέσιμων πληροφοριών στις εκατοντάδες εκατομμύρια site που αποτελούν το διαδίκτυο , και φυσικά είναι δεδομένη η ικανότητα που έχει το διαδίκτυο να μας κρατά σε επαφή με τους άλλους ανθρώπους μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου(Henderson, 2001). Το internet έχει την ικανότητα να "συνδέει" τους ανθρώπους μεταξύ τους ,απλοποιεί την ζωή τους και την κάνει ευκολότερη με πολλούς τρόπους , έτσι στην αυγή του 21ου αιώνα , παίζει σημαντικό ρόλο στην αντίληψη της ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα της Ελλάδας , οι χρήστες του internet, αποτελούνται από τα άτομα που έχουν πρόσβαση στο παγκόσμιο διαδίκτυο. Αναλύοντας τα δεδομένα της Παγκόσμιας Τράπεζας παρατηρούμε ότι κατά το έτος 1990 δεν είχαν αναφερθεί πολλοί χρήστες στον διαδίκτυο. Ακόμα και η Σουηδία που όπως θα δούμε πιο κάτω καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην μέτρηση του Δείκτη Ποιότητας Ζωής το ποσοστό των χρηστών στο διαδίκτυο ήταν μόλις 0,5841.

Πίνακας 1. Επιλογή δεικτών

Population density (people per sq. km of land area)	World Bank Group 2000
CO2 emissions (metric tons per capita)	World Bank Group 2000
Long-term unemployment	World Bank Group 2000
Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births)	World Bank Group 2000
Physicians (per 1,000 people)	World Bank Group 2000
Mobile cellular telephone subscriptions	World Bank Group 2000
Life expectancy at birth, total (years)	World Bank Group 2000
Internet users (per 100 people)	World Bank Group 2000
Household final consumption expenditure per capita (constant 2005 US\$)	World Bank Group 2000
GDP per capita (current US\$)	World Bank Group 2000
Electric power consumption (kWh per capita)	World Bank Group 2000
School enrollment, primary (% gross)	World Bank Group 2000
School enrollment, secondary (% gross)	World Bank Group 2000
Forest area (% of land area)	World Bank Group 2000

5.6 Η μέτρηση της σύγκλισης ή απόκλισης

Στη παρούσα εργασία προσεγγίζουμε την πορεία των ανισοτήτων μεταξύ των 28 χωρών της ΕΕ χρησιμοποιώντας δύο διαφορετικές προσεγγίσεις. Καταρχήν χρησιμοποιούμε δεκατέσσερις διαφορετικές μεταβλητές που σχετίζονται με την γενική κοινωνικοοικονομική κατάσταση μιας χώρας, την παροχή υγείας, παιδείας, υπηρεσιών. Η ανάλυση βασίζεται σε πέντε διαφορετικές χρονικές περιόδους 1990, 1995, 2000, 2005, 2010. Οι μεταβλητές που περιέχονται στην ανάλυση αφορούν τις 28 χώρες της ΕΕ και συγκεκριμένα: Ολλανδία, Γερμανία, Δανία, Ισλανδία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Λουξεμβούργο, Γαλλία, Βέλγιο, Αυστρία, Φιλανδία, Σλοβενία, Ιταλία, Ισπανία, Δημοκρατία της Τσεχίας, Ελλάδα, Κύπρος, Εσθονία, Λιθουανία, Πολωνία, Σλοβακία, Μάλτα, Πορτογαλία, Ουγγαρία, Κροατία, Λετονία, Ρουμανία και Βουλγαρία. Υπολογίζουμε για κάθε μεταβλητή την διαχρονική διαφοροποίηση των τιμών ανάμεσα στις 28 χώρες της ΕΕ. Η ακριβής μορφή του συντελεστή διαφοροποίησης έχει ως εξής:

$$\Sigma.\Delta. = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{i=n} (X_i - \bar{X})^2}{N}}}{\bar{X}}$$

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

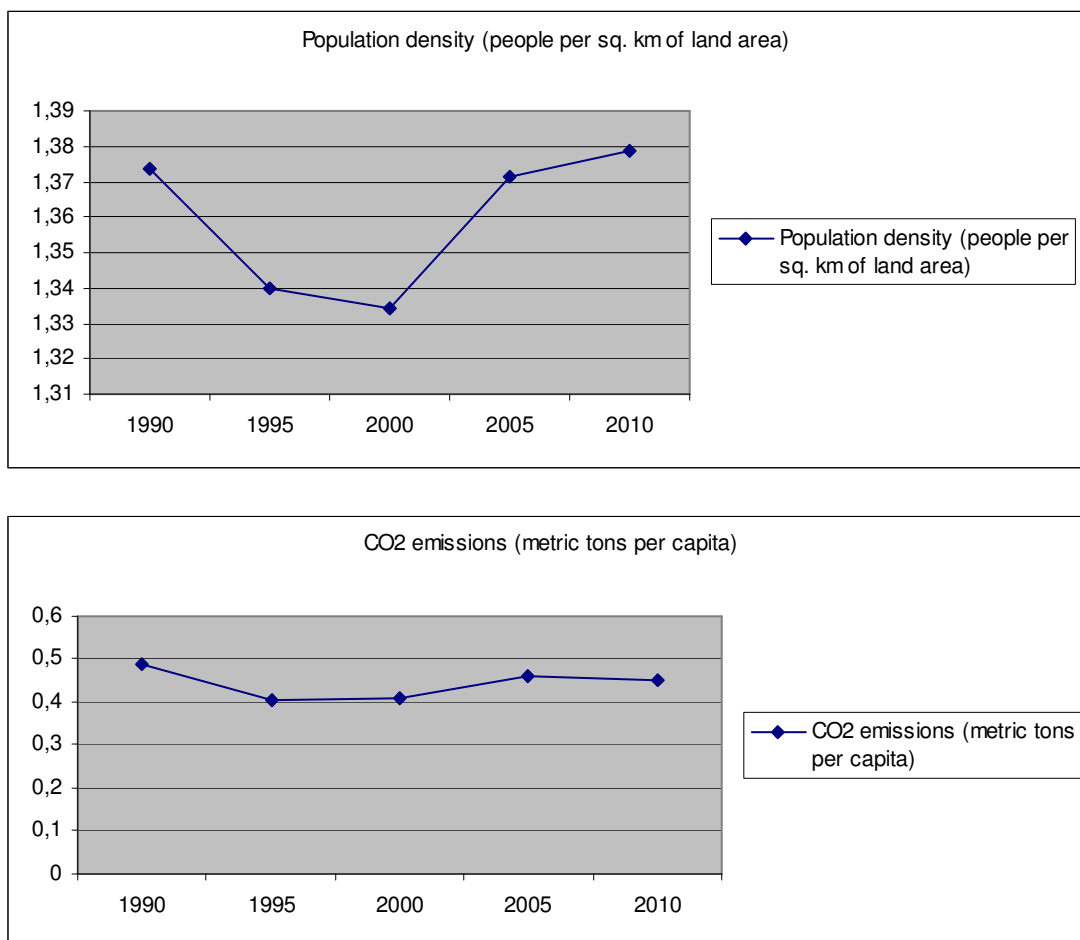
	VOLATILITY				
	1990	1995	2000	2005	2010
Population density (people per sq. km of land area)	1,373763347	1,33994538	1,334499	1,371502	1,378774
CO2 emissions (metric tons per capita)	0,488940528	0,40417709	0,407734	0,458954	0,4502
Long-term unemployment	0,390927612	0,27760318	0,365133	0,316912	0,304099
Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births)	0,477155481	0,57549716	0,596069	0,561137	0,494531
Physicians (per 1,000 people)	0,257371387	0,22097953	0,222973	0,213754	0,233544
Mobile cellular telephone subscriptions	1,962091235	1,24923284	0,474332	0,162755	0,146608
Life expectancy at birth, total (years)	0,036283135	0,04681321	0,039463	0,039896	0,037191
Internet users (per 100 people)	2,118776018	1,39987403	0,644241	0,374677	0,207424
Household final consumption expenditure per capita (constant 2005 US\$)	0,607293913	0,62603111	0,602544	0,547192	0,520504
GDP per capita (current US\$)	0,78378828	0,79912342	0,738892	0,692612	0,660014
Electric power consumption (kWh per capita)	0,592306967	0,63184872	0,609936	0,547257	0,546011
School enrollment, primary (% gross)	0,085619027	0,06769932	0,053116	0,04494	0,042199
School enrollment, secondary (% gross)	0,146142315	0,17568096	0,169619	0,089842	0,088592
Forest area (% of land area)	0,543062422	0,53491846	0,527872	0,518179	0,510809
ΜΕΣΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗΣ	0,70454	0,59639	0,48474	0,42426	0,40146

όπου X_i είναι η τιμή κάθε μεταβλητής, \bar{X} είναι ο μέσος όρος των τιμών της μεταβλητής, n είναι ο αριθμός των χωρών (δηλαδή 28) και N ο αριθμός των παρατηρήσεων. Για κάθε χρονική περίοδο και για κάθε μεταβλητή βρίσκουμε μία τιμή του συντελεστή διαφοροποίησης, που φανερώνει την εξέλιξη του σχετικού βαθμού ανισότητας μεταξύ των 28 χωρών. Μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών, συμβαίνει όταν ο συντελεστής διαφοροποίησης διαχρονικά μειώνεται. Όταν ο συντελεστής διαφοροποίησης όλων των εξεταζόμενων μεταβλητών ή της πλειοψηφίας αυτών μειώνεται, συμπεραίνουμε ότι υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των χωρών ΕΕ-28. Οι συντελεστές διαφοροποίησης για τις

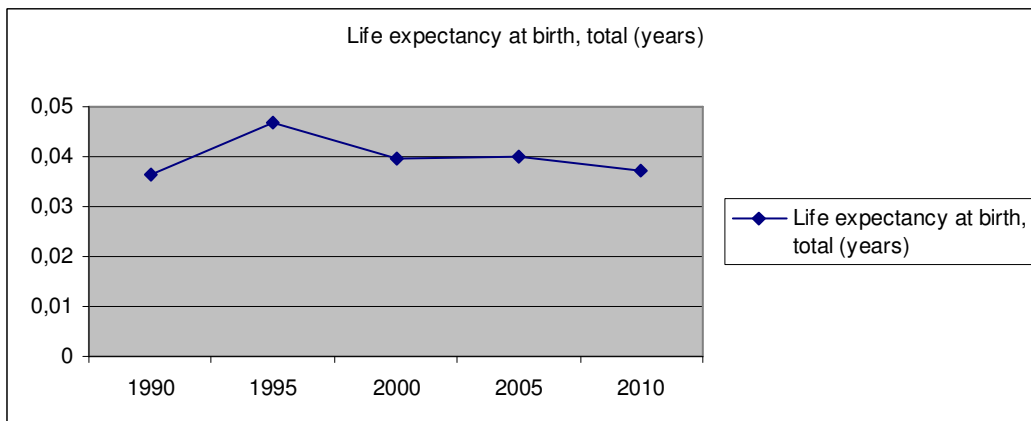
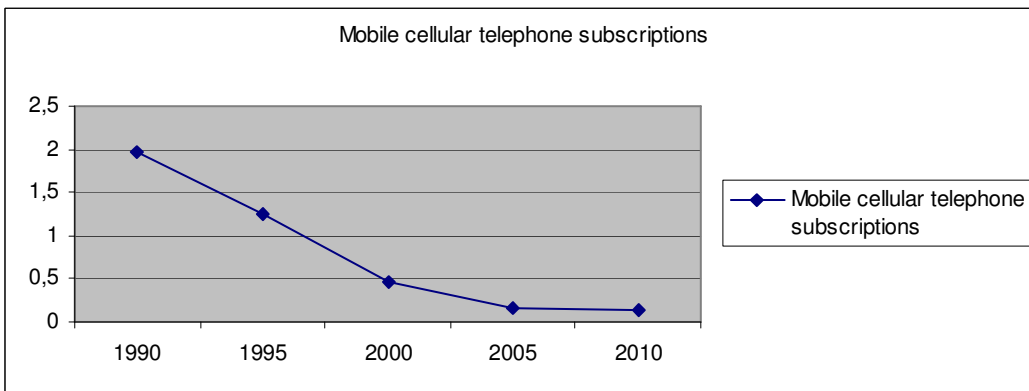
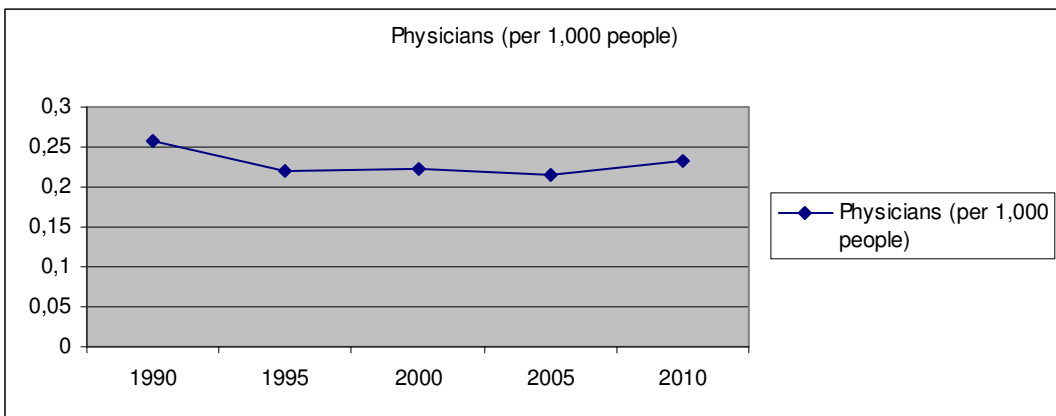
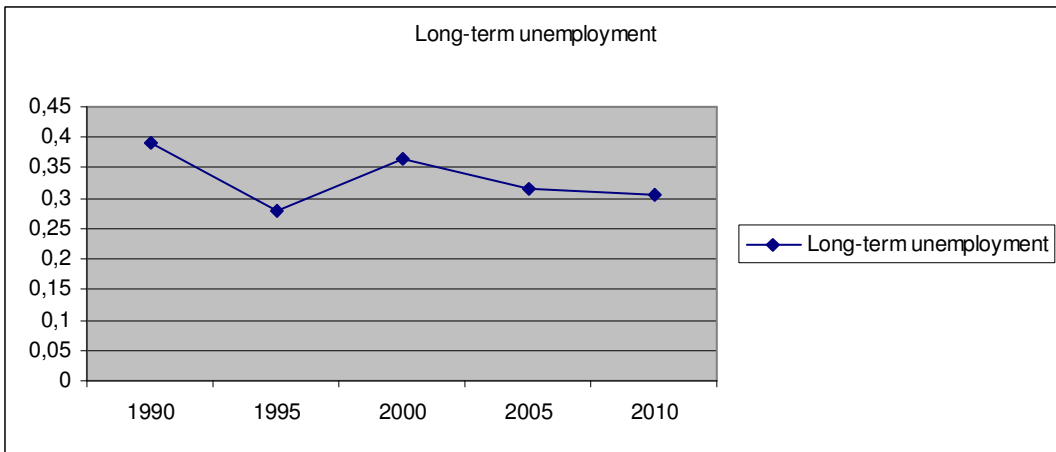
μεταβλητές που εξετάζονται απεικονίζονται στον Πίνακα 2, ενώ η διαχρονική τους εξέλιξη παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 2.⁷

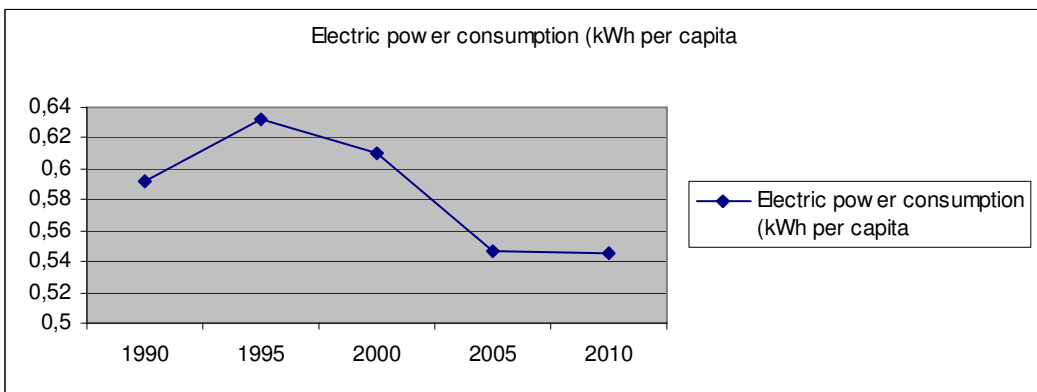
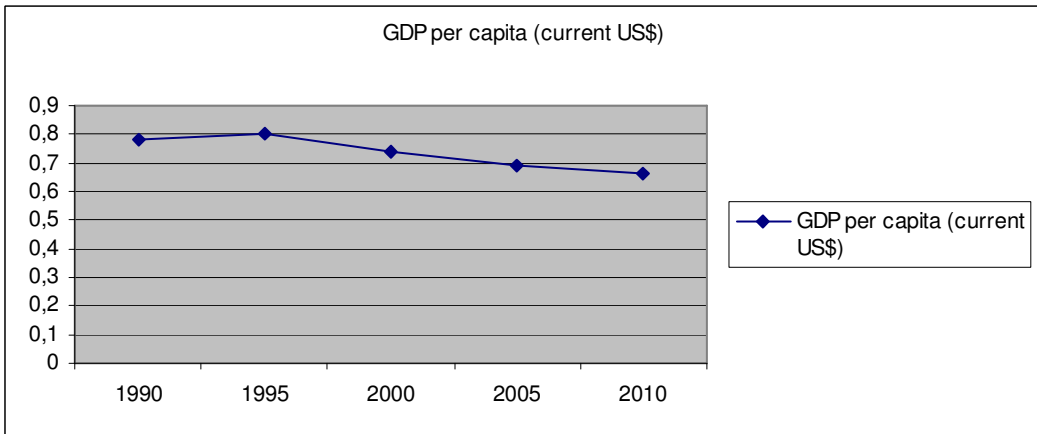
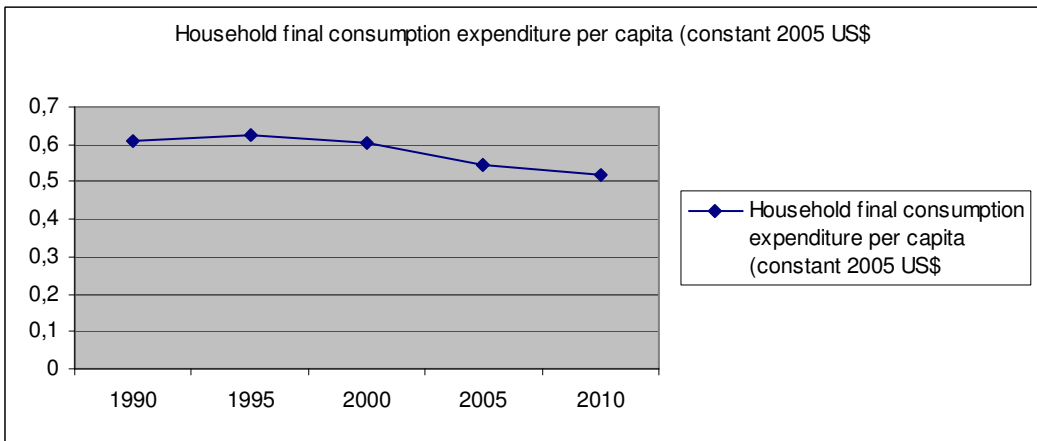
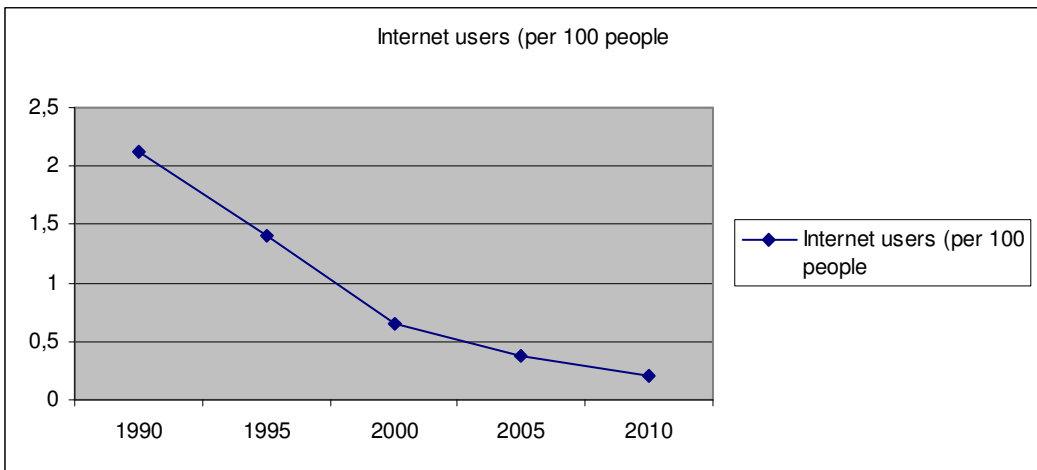
Το πρόβλημα με την παραπάνω κλασική προσέγγιση ποσοτικοποίησης των ανισοτήτων μεταξύ των 28 χωρών δεν είναι σε θέση να μας οδηγήσει σε συμπεράσματα στην περίπτωση που ένα σημαντικό μέρος των εξεταζόμενων μεταβλητών "οδηγεί" προς μια κατεύθυνση (π.χ. σύγκλιση) και το υπόλοιπο προς μια άλλη (π.χ. απόκλιση). Για το λόγο αυτό στην εμπειρική μας ανάλυση υπολογίζουμε και στηρίζουμε τα συμπεράσματά μας στην μέση τιμή του συντελεστή διαφοροποίησης όλων των μεταβλητών (βλ. Πίνακα 2).

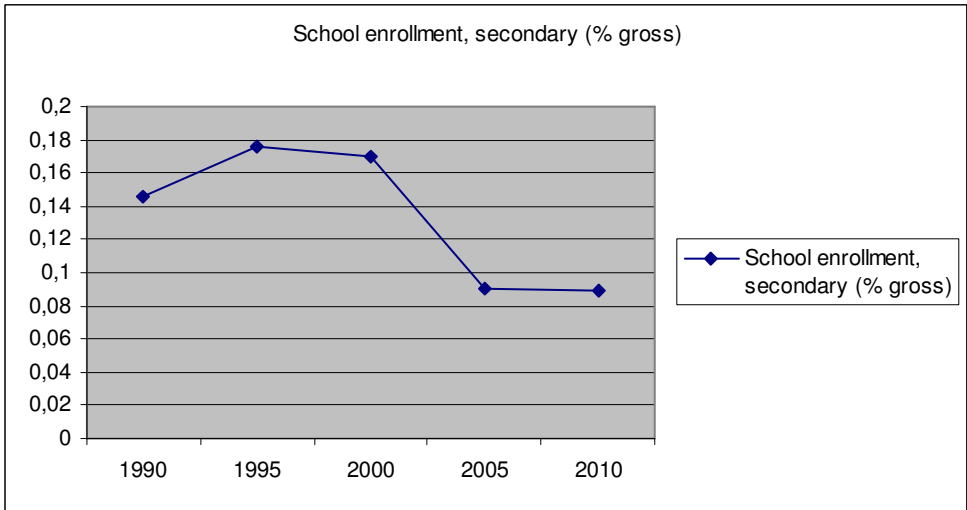
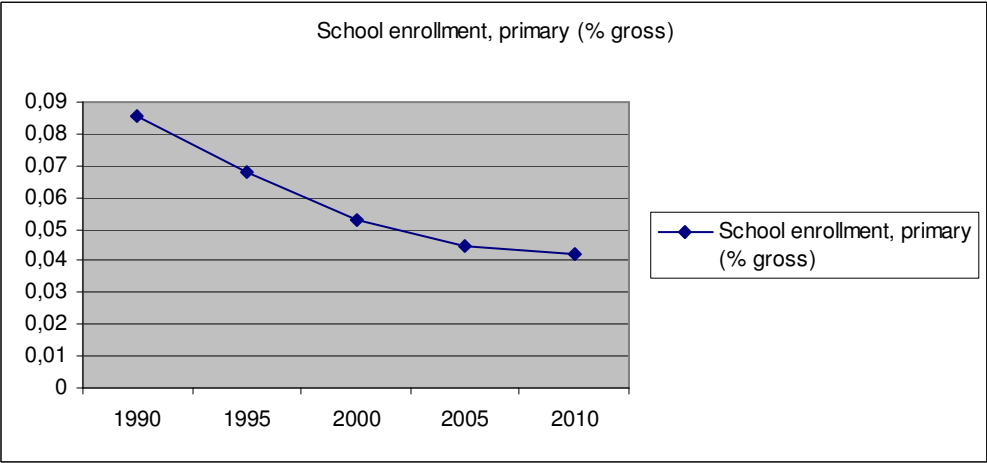
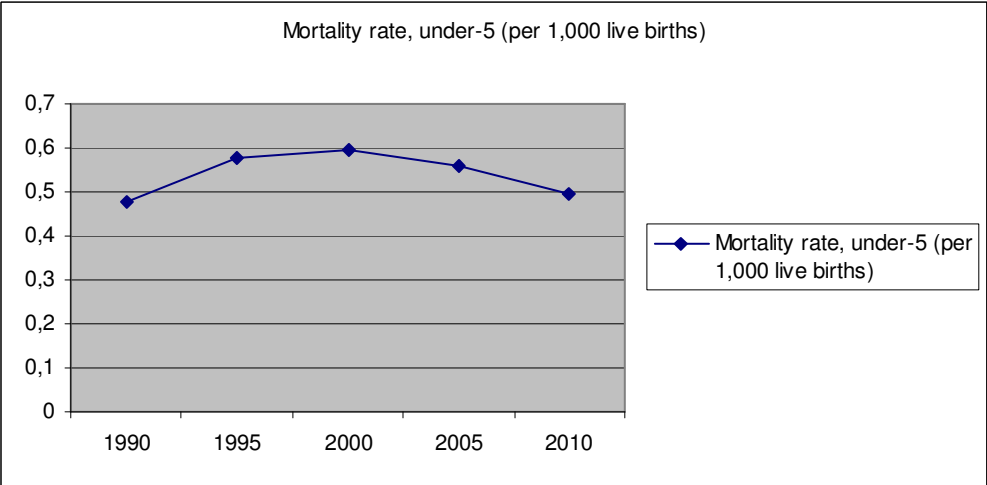
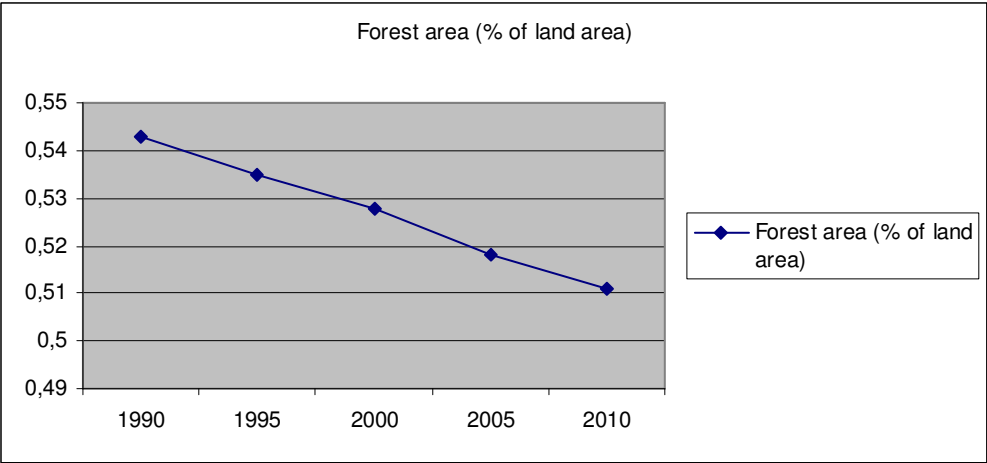
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ2: Διαχρονική Πορεία των Συντελεστών Διαφοροποίησης ανά μεταβλητή



⁷ Η συγκεκριμένη μέθοδος έχει χρησιμοποιηθεί από τους Π. Λιαργκόβα, Γ.Μανόλας, Δ. Γιαννιά : Quality of life Indices for Analyzing Convergence in European Union









Σχετικό με την έννοια της σύγκλισης είναι και το θέμα των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών της ΕΕ και της διαχρονικής τους εξέλιξης. Το θέμα της διαχρονικής εξέλιξης των ανισοτήτων το εξετάζουμε με την βοήθεια πινάκων κατάταξης των χωρών βάσει των τιμών του δείκτη ποιότητας ζωής. Ως δείκτης ποιότητας ζωής της χώρας ορίζουμε την μέση τιμή των τροποποιημένων (scaled) μεταβλητών της. Η "τροποποιημένη" τιμή μιας μεταβλητής X , X^* κυμαίνεται μεταξύ 0-100 και ορίζεται ως εξής:

$$X^* = 100(X - X_{\min}) / (X_{\max} - X_{\min})$$

όπου X είναι η τιμή της μεταβλητής, X_{\min} και X_{\max} είναι οι ελάχιστες και μέγιστες τιμές και X^* είναι η τροποποιημένη τιμή της μεταβλητής, για μεταβλητές που σχετίζονται θετικά με την ποιότητα ζωής και

$$X^* = 100 - [100(X - X_{\min}) / (X_{\max} - X_{\min})],$$

για μεταβλητές που σχετίζονται αρνητικά με τον δείκτη ποιότητας ζωής (π.χ. μακροχρόνια ανεργία, εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, πυκνότητα πληθυσμού, θνησιμότητα κάτω των 5- ετών).

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να επισημάνουμε ότι στην παρούσα έρευνα δεν έχει συμπεριληφθεί η χρήση συντελεστών στάθμισης των επιμέρους μεταβλητών με βάση κατάλληλων διαμορφωμένων ερωτηματολογίων ,θα μπορούσε ωστόσο να αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής έρευνα. Ως γνωστό οι ανάγκες και οι προτεραιότητες των ανθρώπων τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει, έτσι το ειδικό βάρος των επιμέρους δεικτών μπορεί να μην παραμένει σταθερό αλλά να μεταβάλλεται κατά την διάρκεια της εικοσαετίας. Επίσης αυτό που μπορεί να αποτελεί στοιχείο μέγιστης σημασίας για την ποιότητα ζωής των νότιων χωρών της Ευρώπης , να μην ισχύει εξίσου για των βελτίωση της ποιότητας ζωής των βόρειων χωρών λόγω της διαφορετικότητας των αναγκών τους.

Πίνακας 3. Δείκτης Κατάταξης της Ποιότητας Ζωής χωρών , 1990-2010

1990		
Sweden	83	1
Finland	77	2
Austria	60	3
Denmark	59	4
France	59	5
Netherlands	54	6
Germany	53	7
Belgium	52	8
Luxembourg	51	9
Italy	50	10
Spain	50	11
United Kingdom	49	12
Latvia	49	13
Greece	48	14
Lithuania	47	15
Estonia	45	16
Czech Republic	44	17
Portugal	44	18
Ireland	43	19
Slovenia	43	20
Cyprus	42	21
Slovakia	42	22
Croatia	41	23
Bulgaria	37	24
Malta	36	25
Hungary	35	26
Poland	34	27
Romania	27	28

1995		
Sweden	79	1
Finland	72	2
Denmark	59	3
Luxembourg	58	4
Austria	58	5
France	57	6
Netherlands	55	7
Belgium	52	8
Cyprus	52	9
Germany	51	10
Portugal	50	11
Italy	49	12
Spain	48	13
United Kingdom	47	14
Greece	46	15
Lithuania	45	16
Ireland	43	17
Czech Republic	43	18
Slovenia	42	19
Croatia	40	20
Estonia	38	21
Slovakia	38	22
Malta	38	23
Hungary	36	24
Poland	34	25
Bulgaria	31	26
Latvia	28	27
Romania	23	28

2000		
Sweden	85	1
Spain	83	2
Finland		
	70	3
Netherlands	64	4
Austria	64	5
Luxembourg		
	63	6
Denmark		
	61	7
Belgium	58	8
Italy	57	9
France	56	10
Portugal	55	11
Germany	54	12
United Kingdom		
	53	13
Ireland	49	14
Slovenia		
	45	15
Cyprus	44	16
Estonia	43	17
Czech Republic		
	40	18
Greece		
	40	19
Croatia	37	20
Lithuania	36	21
Slovakia		
	35	22
Poland	33	23
Malta	33	24
Hungary	33	25
Latvia	31	26
Bulgaria	28	27
Romania	18	28

2005		
Finland	115	1
Sweden	78	2
Luxembourg		
	68	3
Denmark	67	4
Austria	64	5
Netherlands		
	62	6
United Kingdom		
	62	7
Spain	62	8
France	60	9
Ireland	58	10
Italy	58	11
Germany	56	12
Belgium		
	56	13
Portugal	56	14
Greece		
	53	15
Cyprus	48	16
Estonia	47	17
Slovenia		
	46	18
Czech Republic		
	45	19
Lithuania	44	20
Slovakia	39	21
Hungary		
	39	22
Latvia	39	23
Malta	38	24
Croatia	38	25
Poland	35	26
Bulgaria	31	27
Romania	24	28

2010		
Sweden	73	1
Finland	72	2
Luxembourg	67	3
Austria	65	4
Denmark	62	5
Netherlands	60	6
Spain	60	7
France	59	8
Ireland	55	9
Italy	54	10
Germany	53	11
Belgium	53	12
Greece	53	13
Portugal	53	14
Czech Republic	46	15
Lithuania	46	16
Slovenia	45	17
Cyprus	45	18
Estonia	45	19
Poland	40	20
Latvia	40	21
United Kingdom	39	22
Slovakia	38	23
Hungary	38	24
Croatia	35	25
Malta	33	26
Bulgaria	33	27
Romania	27	28

Πίνακας 4. Νομοί με μεγαλύτερη, ίση ή μικρότερη τιμή του Δείκτη Ποιότητας Ζωής (κατά αύξουσα ταξινόμηση)

1990	1995	2000	2005	2010
Νομοί με ΔΠΖ > του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ > του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ > του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ > του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ > του μέσου όρου
Netherlands	Netherlands	Netherlands	Netherlands	Netherlands
Germany	Germany	Germany	Germany	Germany
Denmark	Denmark	Denmark	Denmark	Denmark
Sweden	Sweden	Sweden	Ireland	Ireland
United Kingdom	France	United Kingdom	Sweden	Sweden
France	Luxembourg	France	United Kingdom	France
Luxembourg	Belgium	Luxembourg	France	Luxembourg
Belgium	Austria	Belgium	Luxembourg	Belgium
Austria	Finland	Austria	Belgium	Austria
Finland	Italy	Finland	Austria	Finland
Italy	Spain	Italy	Finland	Italy
Spain	Cyprus	Spain	Italy	Spain
Latvia	Portugal	Portugal	Spain	Greece
			Portugal	Portugal
Νομοί με ΔΠΖ < ΜΟ μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ < του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ < του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ < του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ < του μέσου όρου
Ireland	Ireland	Slovenia	Slovenia	United Kingdom
Slovenia	Slovenia	Czech Republic	Czech Republic	Slovenia
Czech Republic	Czech Republic	Greece	Cyprus	Czech Republic
Cyprus	Greece	Cyprus	Estonia	Cyprus
Estonia	Estonia	Estonia	Poland	Estonia
Poland	Poland	Poland	Lithuania	Poland
Lithuania	Lithuania	Lithuania	Slovakia	Lithuania
Slovakia	Slovakia	Slovakia	Malta	Slovakia
Malta	Malta	Malta	Hungary	Malta
Portugal	Hungary	Portugal	Croatia	Hungary
Hungary	Croatia	Hungary	Latvia	Croatia
Croatia	Latvia	Croatia	Romania	Latvia
Romania	Romania	Latvia	Bulgaria	Romania
Bulgaria	Bulgaria	Romania		Bulgaria
		Bulgaria		

Νομοί με ΔΠΖ = του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ = του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ = του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ = του μέσου όρου	Νομοί με ΔΠΖ = του μέσου όρου
Greece	United Kingdom	Ireland	Greece	

5.7 Εκτιμήσεις-Συμπεράσματα

Χρησιμοποιήσαμε δυο στατιστικά μέτρα προκειμένου να υπολογίσουμε την εξέλιξη των ανισοτήτων στην ποιότητα ζωής στην Ευρώπη (ΕΕ-28) για τις χρονικές περιόδους 1990, 1995, 2000 και 2010. Σε αντίθεση με άλλες μελέτες ερευνητών, όπου η πιθανότητα σύγκλισης ή απόκλισης καθώς και η πορεία των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών της ΕΕ εξαντλείται μόνο στην ανάλυση του κατά κεφαλήν εισοδήματος, η παρούσα εργασία αναφέρεται στην εξέλιξη πολλών επιμέρους στοιχείων ποιότητας ζωής του ατόμου, χρησιμοποιώντας δείκτες που είναι σύμφωνοι με το πνεύμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Της Λισσαβόνας, σύμφωνα με το οποίο όρισε τους δείκτες διαρθρωτικής ή πραγματικής σύγκλισης μεταξύ των χωρών της ΕΕ.

Τα αποτελέσματα της πρώτης προσέγγισης παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 2 καθώς και στον Πίνακα 2 ενώ τα αποτελέσματα της δεύτερης προσέγγισης απεικονίζονται στους πίνακες 3 και 4.

Με βάση τον Πίνακα 2 και το Διάγραμμα 2 μπορούμε να κάνουμε τις εξής παρατηρήσεις:

1. Από τον πίνακα 2, είναι εύκολο να συμπεράνουμε ότι από το 1990 έως το 2010 υπάρχει σύγκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, οι ανισότητες έχουν μειωθεί αρκετά εφόσον ο μέσος συντελεστής διαφοροποίησης το 1990 ήταν 0,70454 , το 1995 ήταν 0,59639 , το 2000 ήταν 0,48475 , το 2005 ήταν 0,42426 ενώ το 2010 ήταν 0,40146. Παρατηρούμε δηλαδή ότι συνεχώς ο μέσος συντελεστής διακύμανσης μειώνεται , πράγμα που μας επιβεβαιώνει την τάση για σύγκλιση.

2. Σε πέντε (5) από τις δεκατέσσερις (14) μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα παρατηρήθηκε μείωση των ανισοτήτων κατά την δεκαετία 1990-2010, και μάλιστα με πιο έντονη τάση από άλλες μεταβλητές. Συγκεκριμένα οι δείκτες: συνδρομές κινητών τηλεφώνων , οι χρήστες του διαδικτύου, η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, η έκταση των περιοχών που καλύπτουν δάση , το ποσοστό των κατοίκων που εγγράφονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρουσιάζουν τάση για μείωση των ανισοτήτων και έντονη τάση για σύγκλιση, με αποτέλεσμα κατά το έτος 2010 να έχουμε την μεγαλύτερη σύγκλιση, έτσι ώστε να παρουσιάζεται μια ομοιομορφία ως προς τις μεταβλητές αυτές.

3. Σε τρεις (3) από τις 14 μεταβλητές παρατηρήθηκε αύξηση των ανισοτήτων κατά την εικοσαετία 1990-2010 .Οι μεταβλητές αυτές αφορούν τους δείκτες: α. η πυκνότητα πληθυσμού , όπου παρατηρείται έντονη τάση για σύγκλιση έως το 2000 , ενώ στην πορεία ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσιάζει απόκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ. β. τον αριθμό ιατρών ανά 1000 άτομα, όπου παρατηρείται μια ασθενής τάση για σύγκλιση έως το 1995, στην πορεία ομαλοποιείται η κατάσταση , ενώ από το 2005 έως το 2010 είναι εμφανή η τάση που εμφανίζει ο συγκεκριμένος δείκτης για απόκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ.

4. Ο δείκτης που απεικονίζει το ποσοστό εγγραφής των κατοίκων των χωρών της ΕΕ στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε αντίθεση με το ποσοστό εγγραφής των κατοίκων των χωρών της ΕΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, εμφανίζει έντονες αυξομειώσεις για όλο το χρονικό διάστημα που εξετάζουμε. Συγκεκριμένα από το 1990 έως το 1995 υπάρχει μεγάλη απόκλιση και αύξηση των ανισοτήτων, από 1995 έως το 2000 και μετά παρουσιάζεται μια ήπια τάση για σύγκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, ενώ μεγαλύτερη σύγκλιση και μείωση των ανισοτήτων παρουσιάζεται κατά το χρονικό διάστημα 2000-2005.Απο εκεί και ύστερα η κατάσταση ομαλοποιείται έως και το 2010.

5. Οι υπόλοιποι δείκτες (εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα, μακροχρόνια ανεργία, και προσδόκιμο ζωής)εμφανίζονται να παρουσιάζουν αυξομειώσεις από το 1990 έως το 2000, ενώ στο τέλος η κατάσταση ομαλοποιείται με μια ήπια τάση για σύγκλιση και μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Συγκεκριμένα όσον αφορά το προσδόκιμο ζωής, παρατηρείται ότι κατά την πενταετία 1990-1995 υπήρχε μια απόκλιση μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Από το 1995 και ύστερα παρατηρείται μια τάση για σύγκλιση με έντονο το χρονικό διάστημα 1995-2000. , ενώ από το 2000 έως το 2010 η κατάσταση ομαλοποιείται.

6. Κοιτάζοντας την γραφική παράσταση του μέσου όρου των 14 μεταβλητών , μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ανισότητες και οι διαφοροποιήσεις στην ποιότητα ζωής μεταξύ των 28 χωρών της Ευρώπης μειώθηκαν καθ' όλη την εικοσαετία , ήτοι 1990-2010, με αποτέλεσμα την μεγαλύτερη σύγκλιση μεταξύ των χωρών. Η σύγκλιση αυτή φαίνεται να είναι πιο έντονη από το χρονικό διάστημα 1990-2000 ενώ κατά την δεκαετία 2000-2010 η κατάσταση φαίνεται να ομαλοποιείται.

Στην μείωση των διαφοροποιήσεων και των ανισοτήτων σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης , όπου σύμφωνα με τον (Wallace, 2000) είναι **α)** η αγροτική πολιτική με βασικό στόχο την αύξηση της απόδοσης και της παραγωγικότητας της γεωργίας και επομένως την εξασφάλιση ενός δίκαιου βασικού επιπέδου στον αγροτικό τομέα , την σταθεροποίηση των αγορών και την εξασφάλιση δίκαιων τιμών. **β)** την βιομηχανική πολιτική έτσι ώστε να δημιουργηθούν ανταγωνιστικές, αποδοτικές και στοχευμένες προς την διαμόρφωση ενός ευνοϊκού κλίματος ιδιαίτερα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, προώθηση της έρευνας και ανάπτυξης, της δικτύωσης και της συνεργασίας των επιχειρήσεων. **γ)** την περιφερειακή και οικονομική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου σύμφωνα με τον(Λιαργκόβα Π.) στο προοίμιο της Ιδρυτικής Συνθήκης της ΕΟΚ αναφέρεται η μέριμνα των κρατών για την ενίσχυση και την εξασφάλιση της αρμονικής ανάπτυξής τους, μειώνοντας τις διαφορές μεταξύ των διάφορων περιοχών και επιτυγχάνοντας την ανάπτυξη των καθυστερημένων και των λιγότερο ευνοημένων περιοχών, που

αναφέρεται ως ένας από τους βασικούς λόγους για την απόφαση της δημιουργίας της ΕΟΚ. δ) την τεχνολογική πολιτική . Η συμβολή της έρευνας και της τεχνολογίας στην περιφερειακή ανάπτυξη καθώς επίσης και στην συνοχή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έχει επισημανθεί πολλές φορές. Η κοινοτική τεχνολογική πολιτική στοχεύει άμεσα στην ενίσχυση του ρόλου της ανταγωνιστικότητας της έρευνας συγκριτικά με τις ΗΠΑ, και Ιαπωνία καθώς επίσης και στην ενίσχυση της συνοχής της κοινότητας και στην εξισορρόπηση των περιφερειακών διαφορών μεταξύ των κρατών -μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.(Κορρές Γ. και Τσομπάνογλου Γ. 2002) ε) Η ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική.

Ο πίνακας 3 παρουσιάζει την μέση τιμή των ταξινομήσεων που έγιναν με βάση την "τροποποιημένη" τιμή των μεταβλητών που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής μεταξύ των 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρατηρείται ότι κατά την περίοδο 1990-2010 οι βόρειες χώρες όπως Σουηδία, Φιλανδία και Δανία κατέχουν από τις τρεις πρώτες θέσεις από άποψη επιπέδου διαβίωσης. Στο αντίθετο άκρο της κλίμακας η Ρουμανία , η Βουλγαρία και η Λετονία καταλαμβάνουν τις τρεις τελευταίες θέσεις . Τα παραπάνω στοιχεία δεν δείχνουν μια ομοιόμορφη κίνηση σύγκλισης μεταξύ των νότιων και των βόρειων κρατών-μελών της ευρωπαϊκής ένωσης. Η θέση της Ελλάδας παρουσιάζει μια επιδείνωση ιδιαίτερα για το χρονικό διάστημα 1990-2000 όπου από την 14η θέση που κατείχε το 1990 έφτασε στην 19η το 2005 .Από εκεί και στο εξής παρουσιάζει μια βελτίωση έως το 2010 όπου κατέχει την 12η θέση. Αντιθέτως η Ισπανία καθώς και η Ιρλανδία έχουν βελτιώσει αισθητά και κατά σημαντικό βαθμό την θέση τους κατά την διάρκεια της εικοσαετίας 1990-2010.

Ο πίνακας 4 απεικονίζει τις χώρες εκείνες όπου έχουν ποιότητα ζωής μεγαλύτερη του μέσου όρου, ίση ή μικρότερη του μέσου όρου για κάθε χρονική περίοδο. Παρατηρούμε ότι στην πρώτη θέση για όλο το χρονικό διάστημα που πραγματοποιούμε την έρευνα καταλαμβάνει η χώρα της Σουηδίας, με εξαίρεση το 2005 όπου βρίσκεται στην δεύτερη θέση εξαιτίας της Φιλανδίας. Στη συνέχεια ακολουθεί η Φιλανδία, η Δανία, η Αυστρία, το Λουξεμβούργο, ενώ στις κατώτατες θέσεις βρίσκονται η Ουγγαρία, η Μάλτα , η Κροατία, η Πολωνία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία.

Παρατηρούμε ότι η Ελλάδα από το 1990 έως και το 2005 παρουσιάζει Δείκτη Ποιότητας Ζωής ίσο με τον μέσο όρο, ενώ κατά την περίοδο 2010 παρουσιάζει Δείκτη Ποιότητας Ζωής μεγαλύτερο από τον μέσο όρο.

5.8 Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής

Η εργασία αυτή εξέτασε την σύγκλιση και την εξέλιξη των ανισοτήτων μεταξύ των 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1990 μέχρι το 2010. Οι ανισότητες ορίστηκαν και εξετάστηκαν με βάση έναν δείκτη ποιότητας ζωής. Υπολογίσαμε την πραγματική σύγκλιση ή απόκλιση μεταξύ των 28 χωρών χρησιμοποιώντας δύο (συμπληρωματικές) προσεγγίσεις, η πρώτη βασισμένη στο συντελεστή διαφοροποίησης και η δεύτερη βασισμένη σε κατατάξεις βάσει των τιμών του δείκτη ποιότητας ζωής. Επιβεβαιώθηκε μείωση των ανισοτήτων ανάμεσα στις 28 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρατηρήσαμε ότι από τις πρώτες θέσεις στην ποιότητα ζωής καταλαμβάνει η Σουηδία, η Φιλανδία και η Δανία. Η Ελλάδα για το χρονικό διάστημα που ερευνούμε βρίσκεται μεταξύ της 13ης και 19ης θέσης.

Η παρούσα ανάλυση μπορεί να είναι απαραίτητο εργαλείο για τους ασκούντες της ευρωπαϊκής πολιτικής, έτσι ώστε να διατεθούν σημαντικοί χρηματικοί πόροι, να ασκηθεί κατάλληλη οικονομική πολιτική σε χώρες που αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες, που υστερούν σε ποιότητας ζωής, έτσι ώστε να ακολουθήσει μια ευρύτερη αναδιανεμητική κοινοτική πολιτική. Οι εμπνευστές και σχεδιαστές της ευρωπαϊκής κοινοτικής πολιτικής πρέπει να εφαρμόσουν διάφορα προγράμματα οικονομικής στήριξης, προκειμένου να υπάρξει εξομάλυνση των ανισοτήτων, αναβάθμιση των χωρών με χαμηλό δείκτη ποιότητας ζωής, έτσι να μην υπάρχουν περιφερειακές ανισότητες και ανισορροπίες τόσο μεταξύ των κρατών μελών όσο και σε επίπεδο περιφέρειας που εν συνεχεία μπορεί να οδηγήσουν σε πολιτικές εντάσεις και προστριβές. Με ένα πιο επικεντρωμένο σύστημα διανομής θα μπορούσαν να επιτευχθούν καλύτερα αποτελέσματα σε όρους ποιότητας ζωής, οδηγώντας σε βελτίωση του επιπέδου ζωής των πολιτών στην Ευρώπη.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Quality of Life Indices for Analysing Convergence in the European Union: D.

Giannias , P. Liargovas & G. Manolas

Quality of life measurements in EU countries: Stela Beslerová,, Jana

Dzuričková

Social Indicators and Quality of Life Research -Background , Achievements and

Current Trends: Heinz-Herbert Noll

Measuring Quality of Life: Economic, Social and Subjective Indicators: ED DIENER

and EUNKOOK SUH

How should quality of life be measured?:Thomas D Allen

Quality of Life in the Enlarged European Union: A Comparison and

Convergence: *Kristína Zgodavová, Eva Grmanová*

Social convergence in the European Union :Marta Kuc1

Technology Spillovers, Agglomeration, and Regional Economic Development -

Jun Koo

Regional policy and agglomeration economies in Ireland - Eoin O'leary

Marshall A. (1890), *Principles of Economics*, (8th Edition 1920), London,
Macmillan.

Krugman P. (1991), *Geography and Trade*, Cambridge Mass., MIT Press.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Συγκλίσεις και αποκλίσεις της ποιότητας ζωής στην Ελλάδα: 1960-2000: Π.

Λιαργκόβας, Δ. Γιαννιάς, Γ. Φωτόπουλος

Οικονομική της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης: Παναγιώτης Λιαργκόβας, Άγγελος

Κόττιος, Γεώργιος Κορρές.

Περιφερειακές Ανισότητες στην Ελλάδα, 1961-1991 : Π. Λιαργκόβας Δ. Γιαννιάς,

Γ. Μανολάς

Οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα. Μια διαφορετική μέθοδος

υπολογισμού : Γ. Πετράκος - Γ. Ψυχάρης

Συνοχή και Διαρθρωτική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση : Γιώργος Ανδρέου

«Περιφερειακές ανισότητες στην Ευρωπαϊκή Ένωση» Πετράκος Γ., Rodriguez-

Pose A., Περιοδικό Τόπος - 20-21/2003 ISSN 1105-3267"

Άρθρο του Ευθύμιου Νάκα: Περιφερειακές ανισότητες, μέτρα πολιτικής και

οικονομική κρίση

Σύγκλιση στο Νεοκλασικό Υπόδειγμα: Π. Καλαιτζιδάκης- Σ. Καλυβίτης.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ

<https://www.globalbank.com.p>

<http://www.eurofound.europa.eu/surveys/ecs/index.htm>

